

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GEÇ ERGENLERİN DİNİ TUTUMLARININ
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE GÖRE
FARKLILAŞMASININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Dr. Öğr. Üyesi Gültekin EROĞLU **Emre Erim KARAKAŞ**

MALATYA - 2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GEÇ ERGENLERİN DİNİ TUTUMLARININ BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE
GÖRE FARKLILAŞMASININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Emre Erim KARAKAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Gültekin EROĞLU

MALATYA-2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GEÇ ERGENLERİN DİNİ TUTUMLARININ
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE GÖRE
FARKLILAŞMASININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Dr. Öğr. Üyesi Gültekin EROĞLU Emre Erim KARAKAŞ

Jürimiz 30.01.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim, Din Sosyolojisi Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

İmzası

1.
2.
3.

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Doç. Dr. Osman AĞIR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğretim Üyesi Gültekin EROĞLU'nun danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım GEÇ ERGENLERİN DİNİ TUTUMLARININ BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE GÖRE FARKLILAŞMASININ İNCELENMESİ başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden olduğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Emre Erim KARAKAŞ

ÖZET

KARAKAŞ, Emre Erim, Geç Ergenlerin Dini Tutumlarının Bağımsız Değişkenlere Göre Farklılaşmasının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2025.

Bu tezde, ergen dindarlığı araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Tezin giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı ve önemine değinilmiştir. Dini tutum, dindarlık ve ergenlik dönemi ile alakalı kavramsal çerçeve oluşturularak literatüre dair bilgiler verilmiştir. Bu çalışmanın araştırma evrenini, İstanbul'daki bazı lise ve üniversitelerde eğitim gören 17-20 yaş aralığındaki geç ergenler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan kota örnekleme kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi, 2023 – 2024 eğitim öğretim yılı lise ve üniversite eğitimi gören 600 gençten oluşmaktadır. Nicel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama araçlarından olan bir ölçek geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçeğin adı “Ergenlik Dönemi Dindarlık Ölçeği (EDDÖ)”dir. İstatistiksel işlemler IBM SPSS Statistics 22 programı kullanılarak yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik testleri yapıldıktan sonra katılımcılara anket tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Elde edilen bulgular ışığında ölçek maddeleri, ölçek faktörleri ve katılımcıların genel dini tutumları yorumlanmış, hipotezler değerlendirilmiştir. Geç ergenlerin dini tutumlarının bağımsız değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmeye çalıştığımız bu tezde dini tutumlar ve bağımsız değişkenler arasında genel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Din, Dindarlık, Dini Tutum, Dini Davranış, Ergenlik, Ergen Dindarlığı.

ABSTRACT

KARAKAŞ, Emre Erim, Examining the Differentiation of Religious Attitudes of Late Adolescents According to Independent Variables, A Master's Thesis, Malatya, 2025.

In this thesis, adolescent religiosity is taken as a research topic. In the introduction of the thesis, the subject, purpose and importance of the research are mentioned. A conceptual framework related to religious attitude, religiosity and adolescence is created and information about the literature is given. The research universe of this study consists of late adolescents between the ages of 17-20 who are studying in some high schools and universities in Istanbul. Quota sampling, one of the non-probability sampling methods, was used in sample selection. The sample of the study consists of 600 young people who are studying in high schools and universities in the 2023-2024 academic year. A scale, which is one of the most commonly used data collection tools in quantitative research, was developed. The name of the developed scale is “Adolescent Religiosity Scale (ARS)”. Statistical operations were performed using the IBM SPSS Statistics 22 program. After the validity and reliability tests of the scale were performed, it was applied to the participants using the survey technique. In the light of the findings obtained, the scale items, scale factors and general religious attitudes of the participants were interpreted and the hypotheses were evaluated. In this thesis, where we tried to determine whether the religious attitudes of late adolescents differ according to the independent variables, it was determined that there was a generally significant difference between religious attitudes and independent variables.

Keywords: Religion, Religiosity, Religious Attitude, Religious Behavior, Adolescence, Adolescent Religiosity.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dini Tutum - Dindarlık	3
1.1.1. Dindarlığın Ölçülmesi	6
1.1.2. Yerli Dindarlık Ölçeği Çalışmaları	8
1.2. Ergenlik Dönemi	10
1.2.1. Ergenlik Dönemi Fizyolojik Gelişim	11
1.2.2. Ergenlik Dönemi Duygusal Gelişim	11
1.2.3. Ergenlik Dönemi Sosyal Gelişim	12
1.2.4. Ergenlik Dönemi Ahlaki Gelişim	13
1.2.5. Ergenlik Döneminin Evreleri	13
1.2.6. Ergenlik Dönemi Dini Tutumlar	14

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırma Yöntemi	16
2.1.1. Sayıtlılar	17
2.1.2. Problem Cümlesi ve Alt Cümleler	17

2.1.3. Hipotezler	17
2.1.4. Evren ve Örneklem	18
2.1.5. Sınırlılıklar	20
2.2. Ölçeğin ve Maddelerin Geliştirilmesi	20
2.3. Verilerin Analizi	28
2.3.1. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular	23
2.3.2. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3. 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	30
3.2. Ölçek Maddelerine İlişkin Bulgular	30
3.2.1 İnanç Boyutu	31
3.2.1.1. Allah İnancı	31
3.2.1.2. Peygamber İnancı	33
3.2.1.3 Kutsal Kitap (Kur'an-ı Kerim) İnancı	35
3.2.1.4. Melek İnancı	37
3.2.1.5. Kader İnancı	39
3.2.1.6 Ahiret İnancı	41
3.2.2. İbadet ve Davranış Boyutu	44
3.2.2.1. Kur'an'ı Kerim Okuma	44
3.2.2.2. Namaz Kılma	46
3.2.2.3. Oruç Tutma	48
3.2.2.4. Gusül Alma Alışkanlığı	51
3.2.2.5. Nafle İbadetler	53
3.2.2.6. Kur'an-ı Kerim Meali Okuma	55
3.2.2.7. Hz. Muhammed'in Hayatını Okuma	57

3.2.3. Duygu – Bireysel Boyutu	59
3.2.3.1. Duanın Önemi	59
3.2.3.2. Günahtan Pişmanlık Duyma	61
3.2.3.3. Peygamberi Örnek Şahsiyet Olarak Görme	64
3.2.4. Toplumsal Boyutu.....	66
3.2.4.1. Camiye / Mescide Düzenli Götme	66
3.2.4.2. Arkadaş Seçimimde Dinin Etkisi	69
3.2.4.3. Dini İnanç ve İyi Hayat	72
3.2.4.4. Dini Törenlere Katılma	74
3.2.4.5. Dini Konulara İlgi Duyma	76
3.2.4.6. Toplumsal Huzur ve Din	79
3.2.4.7. Toplumsal Gelişim ve Din	81
3.2.5. Popüler Din Boyutu	83
3.2.5.1. Evliya Şeyh İnanışı	84
3.2.5.2. Sünnet, Evlilik ve Cenaze Merasimlerini Yerine Getirme.....	86
3.2.5.3. Nazar İnanışı	88
3.2.5.4. Okunmuş Su İnanışı	90
3.2.5.5. Kandil İnancı	92
3.2.5.6. Mevlit Okutma Geleneği.....	95
3.3 Ölçek Faktörlerine İlişkin Bulgular	97
3.3.1. Katılımcıların İnanç Düzeyleri.....	97
3.3.2. Katılımcıların İbadet Düzeyleri.....	99
3.3.3. Katılımcıların Dini Duygu Düzeyleri.....	101
3.3.4 Katılımcıların Toplumsal Din Düzeyleri	103
3.3.5. Katılımcıların Popüler Din Düzeyleri	105
3.4. Katılımcıların Genel Dini Tutumları	107

SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA.....	116
EKLER.....	123

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1. Dindarlık Ölçümündeki Üç Yaklaşım Göre Dindarlık Ölçekleri	7
Tablo 1. Likert Ölçekleme Modeli; Beş Düzeyli Cevap Kategorisi	21
Tablo 2. Likert Ölçekleme Modeli; Olumlu İfade	21
Tablo 3. Likert Ölçekleme Modeli; Olumsuz İfade	21
Tablo 4. Ölçek Maddelerinin Faktör Yük Değerleri	25
Tablo 5. KMO Ölçüt Aralıkları	26
Tablo 6. KMO ve Bartlett Testi Sonuçları	26
Tablo 7. Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayısı	27
Tablo 8. Katılımcıların Demografik Özellikleri	30
Tablo 9. Allah'ın Varlığına, Birliğine Bizi Yaratıp Yaşattığına İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları	31
Tablo 10. Allah'ın Varlığına, Birliğine Bizi Yaratıp Yaşattığına İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	32
Tablo 11. Hz. Muhammed'in Allah'ın Kulu ve Elçisi Olduğuna İnanıyorum Maddesinin Göre T-Testi Sonuçları	33
Tablo 12. Hz. Muhammed'in Allah'ın Kulu ve Elçisi Olduğuna İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	34
Tablo 13. Kur'an-I Kerim ve Diğer Kitapların Vahiyle Geldiğine İnanıyorum Maddesinin Göre T-Testi Sonuçları	35
Tablo 14. Kur'an-I Kerim ve Diğer Kitapların Vahiyle Geldiğine İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	36
Tablo 15. Meleklerin Varlığına İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları	37
Tablo 16. Meleklerin Varlığına İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları ..	38
Tablo 17. Kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan Geldiğine) İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları	39
Tablo 18. Kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan Geldiğine) İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	40
Tablo 19. Öldükten Sonra Dirileceğime ve Bu Dünyada Yaptıklarımın Hesaba Çekileceğime İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları	42

Tablo 20. Öldükten Sonra Dirileceğime ve Bu Dünyada Yaptıklarımın Hesaba Çekileceğime İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	43
Tablo 21. Kur'an'ı Kerim'i Arapça Hattından Düzenli Olarak Okurum Maddesinin T-Testi Sonuçları	44
Tablo 22. Kur'an'ı Kerim'i Arapça Hattından Düzenli Olarak Okurum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	45
Tablo 23. Beş Vakit Namaz Kılarım Maddesinin T-Testi Sonuçları	47
Tablo 24. Beş Vakit Namaz Kılarım Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	47
Tablo 25. Ramazan Ayında Aksatmadan Oruç Tutarım Maddesinin T-Testi Sonuçları	49
Tablo 26. Ramazan Ayında Aksatmadan Oruç Tutarım Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	50
Tablo 27. Gusül Abdestim Olmaksızın Dışarı Çıkmam Maddesinin T-Testi Sonuçları	51
Tablo 28. Gusül Abdestim Olmaksızın Dışarı Çıkmam Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	52
Tablo 29. Sık Sık Nafile (Fazladan) İbadet Ederim Maddesinin T-Testi Sonuçları	53
Tablo 30. Sık Sık Nafile (Fazladan) İbadet Ederim Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	54
Tablo 31. Kur'an-I Kerim'in Türkçe Mealini Okurum Maddesinin T-Testi Sonuçları ..	55
Tablo 32. Kur'an-I Kerim'in Türkçe Mealini Okurum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	56
Tablo 33. Hz. Muhammed'in Hayatını Okudum Maddesinin T-Testi Sonuçları	57
Tablo 34. Hz. Muhammed'in Hayatını Okudum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	58
Tablo 35. Dua, Hayatımda Önemli Bir Yere Sahiptir Maddesinin T-Testi Sonuçları ...	59
Tablo 36. Dua, Hayatımda Önemli Bir Yere Sahiptir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	60
Tablo 37. Günah İşlediğimde Pişman Olurum Maddesinin T-Testi Sonuçları	61
Tablo 38. Günah İşlediğimde Pişman Olurum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	63
Tablo 39. Hz. Muhammed Benim İçin Her Anlamda Örnek Alınacak Bir Şahıstır Maddesinin T-Testi Sonuçları	64
Tablo 40. Hz. Muhammed Benim İçin Her Anlamda Örnek Alınacak Bir Şahıstır Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	65

Tablo 41. Camiye / Mescide Düzenli Olarak Giderim Maddesinin T-Testi Sonuçları ..	66
Tablo 42. Camiye / Mescide Düzenli Olarak Giderim Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	68
Tablo 43. Arkadaş Seçimimde Arkadaşımın Dine Bakış Açısı Benim İçin Önemlidir Maddesinin T-Testi Sonuçları	69
Tablo 44. Arkadaş Seçimimde Arkadaşımın Dine Bakış Açısı Benim İçin Önemlidir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	70
Tablo 45. Kuvvetli Dini İnançları Olmadan Da Bir İnsan İyi Bir Hayat Yaşayabilir Maddesinin T-Testi Sonuçları	72
Tablo 46. Kuvvetli Dini İnançları Olmadan Da Bir İnsan İyi Bir Hayat Yaşayabilir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	73
Tablo 47. Dini Törelere, İbadetlere Katılmaktan Zevk Duyarım Maddesinin T-Testi Sonuçları	74
Tablo 48. Dini Törelere, İbadetlere Katılmaktan Zevk Duyarım Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	75
Tablo 49. Dini Konulara İlgi Duymam Maddesinin Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları ..	77
Tablo 50. Dini Konulara İlgi Duymam Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	78
Tablo 51. Toplum Huzurunun Sağlanmasında Dinin Önemli Bir Yer Tuttuğunu Düşünürüm Maddesinin T-Testi Sonuçları.....	79
Tablo 52. Toplum Huzurunun Sağlanmasında Dinin Önemli Bir Yer Tuttuğunu Düşünürüm Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	80
Tablo 53. Toplumun Geri Kalmasına, Dini Kuralların Neden Olduğunu Düşünürüm Maddesinin T-Testi Sonuçları	81
Tablo 54. Toplumun Geri Kalmasına, Dini Kuralların Neden Olduğunu Düşünürüm Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	82
Tablo 55. Evliya, Şeyh, Ermiş Gibi Sıfatlarla Anılan İnsanlara İyi Gözle Bakmam Maddesinin T-Testi Sonuçları	84
Tablo 56. Evliya, Şeyh, Ermiş Gibi Sıfatlarla Anılan İnsanlara İyi Gözle Bakmam Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	85
Tablo 57. Sünnet, Evlilik ve Cenaze/Ölüm ile Alakalı Merasimlerdeki Dini Vecibeler Yerine Getirilmelidir Maddesinin T-Testi Sonuçları.....	86

Tablo 58. Sünnet, Evlilik ve Cenaze/Ölüm ile Alakalı Merasimlerdeki Dini Vecibeler Yerine Getirilmelidir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	87
Tablo 59. Nazar Değen Kişiyeye Kurşun Dökerek veya Tuz Çevrilerek Nazar Yok Edilebilir Maddesinin T-Testi Sonuçları	88
Tablo 60. Nazar Değen Kişiyeye Kurşun Dökerek veya Tuz Çevrilerek Nazar Yok Edilebilir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	89
Tablo 61. Kur'an Okunmuş Suyun Şifa Olacağına İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları	90
Tablo 62. Kur'an Okunmuş Suyun Şifa Olacağına İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	91
Tablo 63. Kandil Gecelerini Diğer Günlerden Biraz Farklı Olarak Dini Ağırıklı Geçiririm Maddesinin T-Testi Sonuçları	92
Tablo 64. Kandil Gecelerini Diğer Günlerden Biraz Farklı Olarak Dini Ağırıklı Geçiririm Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları	94
Tablo 65. Ölünün Ruhunun Huzurlu Olması İçin Ruhuna Hatim veya Mevlit Okutmak Gereklidir Maddesinin T-Testi Sonuçları	95
Tablo 66. Ölünün Ruhunun Huzurlu Olması İçin Ruhuna Hatim veya Mevlit Okutmak Gereklidir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları.....	96
Tablo 67. İnanç Düzeylerinin T-Testi Sonuçları	97
Tablo 68. İnanç Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları	98
Tablo 69. İbadet Düzeylerinin T-Testi Sonuçları	99
Tablo 70. İbadet Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları.....	100
Tablo 71. Dini Duygu Düzeylerinin T-Testi Sonuçları	101
Tablo 72. Dini Duygu Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları.....	102
Tablo 73. Toplumsal Din Düzeylerinin T-Testi Sonuçları	103
Tablo 74. Toplumsal Din Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları.....	104
Tablo 75. Popüler Din Düzeylerinin T-Testi Sonuçları.....	105
Tablo 76. Popüler Din Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları	106
Tablo 77. Dini Tutumların T-Testi Sonuçları	107
Tablo 78. Dini Tutumların ANOVA Analizi Sonuçları	109

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Allah ile kul arasındaki manevi bağlantı olan din, insanlığı tarih boyunca yakından ilgilendiren konular arasında yer almıştır. Zira pek çok toplumsal olayın meydana gelişinde ve nice toplumsal değişimin yaşanmasında din ve dindarlık olgusunun adeta belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Modernizm ile birlikte çağdaş bilgi toplumlarında din ve dindarlık önemini yitirmek şöyle dursun, zaman zaman tüm insanlığı ilgilendiren en önemli meseleler arasında yer almaktadır.

Dini tutumların değişiminde ve şekillenmesinde kişilik özellikleri ve toplumsal şartlar oldukça önemlidir. Teknolojinin ve iletişim araçlarının hızla geliştiği son yıllarda, bireylerin yaşam tarzları ve davranış biçimleri geçmişe göre daha fazla değişime uğramaktadır. Böylece, bireylerin dini tutum ve davranışları siyasi, ekonomik ve diğer bir kısım faktörlerin etkisi ile değiştiği anlaşılmaktadır. Hatta geleneksel din ve dindarlık anlayışını sorgulayan yaklaşımlar da giderek yaygınlaşmaktadır.

Bu çalışmamızda kişilerin dini tutum ve dindarlık düzeylerini tespit etmeye çalıştık. Özel olarak da dindarlığın şekillenmeye başladığı dönem olan ergenlik dönemindeki katılımcılar incelenmiştir. Sonuç olarak bu çalışmada genç ergenlerin dini tutumlarının bağımsız değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmeye çalıştık.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Farklı şekillerde ortaya çıkan ve farklı yönleri bulunan dindarlık kavramını tek bir faktörle tanımlamak ve ölçebilmek pek de mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda çok yönlü bir olgu olan dindarlık kavramı için geliştirilecek ölçeklerin de çok boyutlu olması daha yararlı olacaktır. Ayrıca hassas bir konu olan dindarlık için geliştirilecek ölçeklerin objektif, sistematik ve genel geçer olması oldukça önem arz etmektedir.

Dünyada pek çok din ve inanç bulunmaktadır. Bu din ve inançları ortak bir ölçekle ölçmek objektif sonuçlar vermeyecektir. Ayrıca aynı dini inanca mensup insanların dindarlık düzeylerinin standart bir ölçekle ölçülmesi de muteber değildir. Çünkü bireyler, aynı dini inanca sahip olsalar bile kişisel ve grupsal birtakım farklılıklar

göstermektedir. Bu sebeple dinin farklı yönlerini ve farklı kesimlere etkisini araştırmak için farklı ölçekler geliştirmek gerekmektedir.

Birey, doğumundan ölümüne kadar geçen süre içerisinde birbirinden farklı fiziksel ve psikolojik özellikler gösteren gelişim dönemlerinden geçer. Genel olarak insan yaşamını; bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi gelişim dönemlerine ayırarak incelemek mümkündür. Ne var ki bu gelişim dönemlerinin başlangıç ve bitiş sürelerini kesin olarak belirlememek pek mümkün değildir. Çünkü bu gelişim dönemleri yaşanan çağa, mekâna ve şartlara bağlı olarak farklı yaş aralıklarında görülebilmektedir. Ancak gelişim psikolojisi alanında yapılan çalışmalar neticesinde bu dönemlerin birbirine yakın yaş sınırlamaları yapılmıştır.

Gençlik ya da çalışmamızın geri kalanında kullanacağımız tabirle ergenlik fiziksel, psikolojik, toplumsal ve diğer birçok açıdan ele alınıp incelenebilir. Yukarıda da değindiğimiz gibi ergenlik döneminin başlangıç ve bitiş süreleri hakkında net bir yaş aralığı vermek oldukça güçtür. Tarihsel sürece bakıldığında, hayat şartları görece daha zor olan ilkel toplumlarda gençler, günümüzde çocuk denilecek yaşlardan itibaren yetişkinlerle aynı sorumlulukları yerine getirmek zorunda kalmışlardır. Haliyle bu durum yetişkinlik yaşını aşağıya çekmiştir. Günümüzde sanayileşme, teknolojik gelişimler ve bunlara bağlı olarak yaşam kalitesinin ve süresinin giderek artmasıyla beraber gençlere duyulan ihtiyaç eskiye nazaran azalmıştır. Bu gelişmeler ışığında günümüz dünyasında uzatılmış bir ergenlik döneminden bahsetmek mümkündür.

Ergenlik süreci, farklı yaş aralıkları ve gelişim özelliklerine göre erken, orta ve geç ergenlik olmak üzere üç dönemde gerçekleşmektedir. Bu çalışmada kişinin dini tutumu ve dine bakış açısı araştırılacağından odak noktamız ahlaki ve dini gelişim olacaktır. Bireyin ahlaki ve dini gelişimi, ergenlik dönemi öncesinde tam manasıyla şekillenmemiştir. Zira ahlaki ve dini gelişim soyut düşünmenin ürünüdür. Haliyle bu gelişim soyut düşünmenin başladığı ergenlik döneminde gerçekleşebilir. Dini ve ahlaki gelişim genellikle soyut düşünmenin en belirgin olduğu geç ergenlik döneminde şekillenir. Gençlerin dini tutumlarını, dine ve dindarlara bakış açılarını belirlemek amacıyla yaptığımız bu tez çalışmasında cinsiyet, yaş, eğitim durumu, yaşanan yer, ekonomik durum gibi bağımsız değişkenlerin dini tutumlarına olan etkisi incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dini Tutum - Dindarlık

Dini tutum ve dindarlık, kişilerin dini inanç, değer ve uygulamalara karşı tutum ve bağlılıklarını ifade eder (Taş, 2013, s. 177). Bu kavramlar, kişilerin dini inanç ve değerleri ne kadar önemsediklerini ve dini ritüellere katılımlarını yansıtan faktörlerdir.

Din kelimesi, birçok anlamının yanı sıra, Batı dillerinde ve Arapça'da daha çok “bağlanma” ya da “yol” şeklinde kullanılmıştır. Ancak din için ortak bir tanım yapılamamıştır. Dinin ortak bir tanımının yapılamamasında, dinin mahiyeti, tanımı yapanın kişiliği, tanımın yapıldığı dönemin şartları ve o dönemdeki düşünce tarzı, dinlerin çeşitliliği, dinlerdeki değer farklılıklarının etkisi bulunmaktadır (Yaparel, 1987, s. 405; Tümer, 1994, s. 312).

Din kavramı tarih boyunca genel olarak iki şekilde anlaşılmıştır. Birincisi, kişinin çevresinden veya nesilden nesile aktarılan değerlerden etkilenişi sonucu yaşayacağı manevi bir tecrübedir. İkincisi ise, dini inançların kişinin duygu, düşünce ve davranış tarzına etkisi yani dindarlık durumudur. Buna göre din, bireyi manevi ve toplumsal olarak kuşatan bir yaşam tarzı olarak görülebilir (Mehmedoğlu, 2013, s. 177).

Dini tutum, kişilerin dini inanç ve değerlere karşı olumlu veya olumsuz eğilimlerini ifade eder. Dini tutumlar, kişilerin dini inanç ve değerlere bağlılık, dini ritüellere katılım ve dini sembollere saygı duyma gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir.

Dini tutumlar, kişinin iç dünyasında oluşan ve dışa yansıyan bir durumdur. Kişilerin dini tutumları, dini inanç ve değerlerini nasıl algıladıklarını, kabul veya reddettiklerini ve bunları nasıl pratiğe dönüştürdüklerini yansıtır.

Din gibi dindarlık kavramının tanımında da ortak bir mutabakat sağlanamamıştır. Dinin tanımında ortaya çıkan problemler dindarlık tanımı için de geçerlidir. Ancak pek çok tanımda dindarlık, dinin kişi üzerindeki etkisi; duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirme biçimi ve sübjektif bir hal olarak nitelendirilmektedir (Yaparel, 1987, s. 405; Berger, 2000, s. 289; Mehmedoğlu, 2013, s. 177).

Dindarlık, kişinin dini inanç ve değerlerine olan bağlılığını ifade eder. Dindarlık, dini tutumun bir ölçüsüdür ve kişilerin dini inançlarına göre hayatlarını nasıl düzenlediklerini yansıtır (Tekin, 2004).

Dindarlık, kişinin dini değerleri benimsemesi, dini ritüellere katılması, dini gruplara dâhil olması ve dini metinlere bağlı kalması gibi durumları içerir. Dindar kişi, dini inanç ve değerlerini yaşamının her alanına yansıtır ve yaşamını bu inançlar ölçüsünde yönlendirir (Kurt, 2009, s. 2).

Dindarlık kavramı inanç ve uygulamaları kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Kişinin ideallerinin ve davranışlarının birbirine bağlı olduğu ilkesine dayanır. Dindar insan her türlü davranışını dinin etkisi altında gerçekleştiren kişidir. Allah'ın varlığına olan inanç ve Allah ile kurulan bağ bütün dünyevi meselelerin merkezinde yer alır (Subaşı, 2004, s. 61).

Bir kimseyi dindar olarak belirlemek, bireysel ve toplumsal hayatta düzenli ve anlamlı bir tutum bulmakla gerçekleşir (Kımtır, 2008, s. 93). Kişinin dindar olmasında içinde yaşadığı toplumun etkisi oldukça büyüktür. Çünkü kişinin içinde yaşadığı toplum ve tecrübe ettiği dini hayat iman sürecini başlatır ve şekillenmesine sebep olur. İçinde yaşanılan toplum ve yapılan ibadetler kişide din duygusunun oluşmasında ve dindarlığın başlamasında oldukça önemlidir (Mutlu, 1989, s. 194-199).

Toplum üyeleri genellikle dini inançları ve değerleri gözeterik birbirlerini değerlendirir ve dini kültürün ortaya koyduğu ibadet esaslarına göre dindarlık tanımları yapar. Ancak toplumun bu değerlendirmesi gerçeği temsil etmeyebilir. Çünkü kimi insan kendisini dindar olarak niteler ancak içsel olarak hiç de öyle sayılmayabilir, kimi insan da kendisini dindar olarak görmezken oldukça dindar davranışlar sergileyebilmektedir (Mutlu, 1989, s. 194).

Dini tutum ve dindarlık, birçok faktörden etkilenebilir. Bu faktörlerden bazıları şunlardır:

Aile ve Kültürel Etkiler: Aile, kişinin çocukluk ve ergenlik dönemlerinde dini tutum ve değerlerin şekillenmesinde önemli rol oynar. Ailedeki dini inançlar, bu inançların aktarılması ve dini ritüellerin uygulanması, bireylerin dini tutum ve davranışlarını etkileyebilir. Aynı şekilde, kültürel etkiler ve toplumun dine bakış açısı

da kişinin dini tutum ve davranışlarını etkileyebilir (Beit-Hallahmi & Argyle, 1992, s. 98).

Eğitim ve Bilgi: Dini eğitim ve bilgi, kişinin dini tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerden biridir. Eğitim düzeyi ile dindarlık arasındaki ilişki karmaşık bir yapıdır. Dini eğitim, kişiye dini inanç, değer ve ritüeller hakkında bilgi vererek dini tutumları güçlendirebilir. Ayrıca, dini metinlerin okunması ve dini kaynaklardan istifade edilmesi, kişinin dinini daha iyi anlamasına ve yaşamasına yardımcı olabilir. Dini eğitim dindarlık üzerinde olumlu etki yaparken, seküler tarzda eğitim dindarlığı olumsuz yönde etkileyebilir (Beit-Hallahmi & Argyle, 1992, s. 33-38; Yapıcı, 2007, s. 264-265)

Kişisel Deneyimler: İnsanların kişisel deneyimleri, dini tutum ve davranışlarını etkileyebilir. Kişisel sorunlar, kayıplar, hayatın anlamı ve amacı hakkındaki fikirler, kişilerin dini tutum ve davranışlarının yoğunlaşmasına ve manevi destek arayışına girmelerine neden olabilir.

Sosyal Etkileşimler: Kişinin çevresi, sosyal ilişkileri ve dini gruplarla olan münasebetleri, dini tutum ve davranışlarını etkileyebilir. Dini liderler, dini grupların normları, arkadaşlar ve sosyal çevrenin dini değerlere bakış açısı, kişiyi dini tutum ve davranışlarını etkilemektedir.

Son olarak din sosyolojisindeki, kişileri dini hayatlarının farklılıklarına göre çeşitli tipolojilere ayırma denemelerine değinmek faydalı olacaktır. Tipolojiler, insanların değişik şekillerde oluşan dini hayatlarındaki farklılıkları gösterebilmek için yapılan sınıflandırmalardır.

Din sosyolojisinde ortaya çıkan bazı dindarlık tipolojileri şunlardır: Weber, çeşitli meslek gruplarının ve sınıflarının dindarlığını ele aldığı eserinde, büyüsel dindarlık, kurtuluş dinleri, dünyevi ve uhrevi zahitlik, ayinci dindarlık gibi çeşitli dindarlık tipolojilerinden bahseder. Le Bras'ın geliştirdiği tipolojide ayırım şöyledir: Koyu dindarlık, dini pratikleri düzenli olarak yerine getirenler, sadece hayatın önemli alanlarındaki geçiş ayinlerini yerine getirenler ve dini hayata kayıtsız ve yabancı olanlar. 1971 yılında Fransa'da yapılan ve Fransızları kilise ve iman karşısında bir tiplendirme teşebbüsü olarak ifade edilen anket sonucunda dört grup ortaya çıkmıştır: İlgisizler, dış çevredekiler, sınırda yaşayanlar, bütünleşenler. Türkiye'de yapılan bazı araştırmalarda da çeşitli dindarlık tipolojileri mevcuttur. Bunlardan ilki Taplamacıoğlu'nun "dini yaşamın şiddet ve yoğunluğu"nu ölçü olarak aldığı araştırmasıdır. Bu araştırma beşli bir tipoloji sunar: Gayr-i amil, idare-i maslahatçı, dini bütün, sofı, softa veya yobaz. Günay ise

şiddetin azlığı veya çokluğu ve biçimine göre dokuz dindarlık tipi belirler. Birinci türe beş tip girer: Ateşli dindarlık (sofu, softa ve grupçu), alaca dindarlık, mevsimlik dindarlık, beynamaz (iş dindarlığı), ilgisiz (veya soğuk) dindarlık; ikinci tür ise dört tipten oluşur: Geleneksel halk dindarlığı, seçkinlerin dindarlığı, laik dindarlık ve tranzisyonel (geçişli) dindarlık (Mehmedoğlu, 2004, s. 39).

1.1.1. Dindarlığın Ölçülmesi

Dindarlığın ölçülmesi, araştırmacılar ve sosyal bilimciler açısından önemli bir konudur, çünkü dindarlık, kişinin davranışlarını, toplumsal olayları ve psikolojik halleri etkileyen önemli bir unsurdur.

Dindarlık, farklı boyutları olabilen bir fenomen olduğundan, kavramsal yaklaşımlar, dindarlığı ölçmek için kullanılan temel bir yöntemdir. Bu yaklaşımlar, dini inançlar, dini değerler, dini ritüeller, dini tecrübeler ve dini bağlılık gibi boyutları ele almaktadır (Karaşahin, 2008, s. 192-193). Ölçekler ve anketler kullanılarak bu boyutlar ölçülüp kişinin dindarlık düzeyi belirlenmeye çalışır.

Dindarlığın ölçülmesi için bazı yaklaşımlar da kişilerin dini ritüellere ve dini gruplara katılımını değerlendirmektedir. Bu yaklaşımlar, kişilerin dini davranışlarını, gruplara katılım düzeyini ve dini ritüelleri yerine getirip getirmeme durumunu ölçmeyi amaçlar (Johnstone, 1992, s. 60-61).

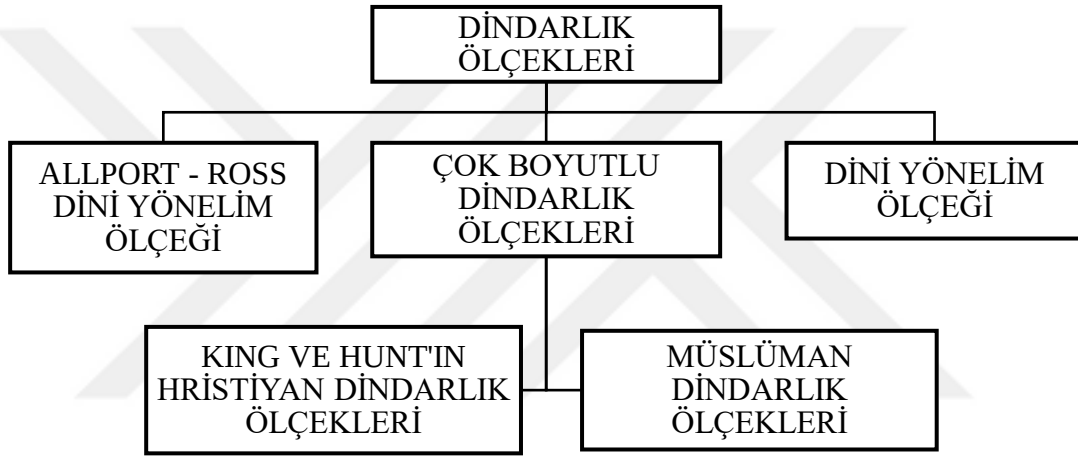
Dindarlığın ölçülmesinde başka bir yaklaşım da kişilerin dini tecrübelerini, duygusal tepkilerini ve manevi deneyimlerini değerlendirmeyi amaçlar (Johnstone, 1992, s. 64-65; Berger, 1993, s. 228; Luckmann, 2003, s. 20-21; Thompson, 2004, s. 23). Bu yaklaşım, ölçekler, anketler ve mülakatlar aracılığıyla bireylerin dini tecrübe ve duygusal tepkilerini ölçmeye çalışır.

Dindarlık ölçme ile ilgili çalışmalar 1940'lı yıllarda başlamıştır. Bu çalışmalarını, 1960'lı yıllardan itibaren ise ileri ölçüm tekniklerinin kullanıldığı alan araştırmaları takip etmiştir. Yapılan bu alan araştırmalarında, elde edilen verilerin istatistiksel yöntemlerle analiz edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu çalışmaların ilk örnekleri Amerika'da gerçekleştirilmiş ve bunlar daha çok Hristiyan dindarlığının ölçümü ile ilgilidir. 1970 ve sonrasında İngiltere ve bazı Avrupa ülkelerinde de benzer çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'de Müslüman dindarlığının ölçüm çalışmaları ise 1980'li yıllarda başlamıştır. Bu çalışmalarda genellikle Glock, Lenski, King ve Hunt gibi bilim

adamlarının Hristiyan dindarlık ölçeklerinden yararlanılmış veya bunlar dönüştürülerek çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Onay, 2001, s. 439).

Genel olarak dindarlık ölçümlerinde üç farklı yaklaşım olduğu görülmektedir. Birincisi, Gordon W. Allport ve J. Michael Ross'un gerçekleştirdiği, dindarlığı "içe dönük" ve "dışa dönük" olarak ele alan yaklaşımdır. İkincisi, dindarlığı çok boyutlu olarak ele alan yaklaşımdır. Üçüncüsü yaklaşım ise, kişilerin dini yönelimlerini düşünce, davranış ve duygu boyutlarında ele alır (Onay, 2001, s. 439; Yıldız, 2001, s. 26).

Şekil 1. Dindarlık Ölçümündeki Üç Yaklaşım Göre Dindarlık Ölçekleri

(Onay, 2004, s. 45)

Dindarlık ölçme, özel yöntem ve teknikler kullanılarak bir kişinin dindarlık düzeyini belirlemek ve bunu rakamsal değerlerle ifade etmektir. Dindarlık düzeyi, kişilerin ne kadar dindar olduğunu gösteren rakamsal bir ifadedir. Dindarlık düzeyleri genellikle ölçek puanları ile ifade edilir. Dindarlık ölçümlerinde, dindarlığın tanımı ile birlikte ölçme kriterleri de oldukça önemlidir. Çünkü ulaşılabacak sonuçlar, dindarlığın tanımına ve esas alınan kriterlere göre değişiklik gösterecektir (Erkol, 2015, s. 150-154).

Dindarlık ölçümü, elde edilen verilerin doğru bir şekilde incelenip değerlendirilmesini gerektirir. Dindarlık ölçekleri, kişilerin dindarlık düzeyini belirlerken istatistiksel analizler vasıtasıyla sonuçları elde eder.

Dindarlık ölçeğinin geçerli ve güvenilir olması önemlidir. Ölçek, dindarlığın boyutlarını etkili bir şekilde ölçmeli ve tekrarlanabilir sonuçlar vermelidir (Onay, 2004, s. 34).

Dindarlık ölçümü yapılırken kültürel ve dini farklılıklara dikkat etmek gerekir. Dindarlık, farklı kültür ve dinlere göre farklılık gösterebilir, bu nedenle ölçeklerin kültürel ve dini farklılıklara göre hazırlanması gerekir.

Kişilerin yaşadıkları toplumun dine bakış açıları, ahlaki normları ve değerleri, dindarlık düzeylerini etkileyebilir. Bu nedenle dindarlık ölçümleri, kişilerin sosyal ve kültürel bağlamı dikkate alınarak yapılmalıdır.

Dindarlık ölçümünün ilk basamaklarından birisi, dindarlığın tanımıdır. Dindarlığın tanımı yapıldıktan sonra ölçmede esas alınacak dindarlığın mahiyeti ve sınırları belirlenmelidir. Bunlar göz ardı edilerek geliştirilen bir ölçek, kişilerin dini bilgi seviyeleri, dini kurallara ve kurumlara yönelimleri hakkında bilgi verecek ve asıl amaç olan dindarlık düzeyinin ölçülmesi, tam manasıyla gerçekleşmeyecektir (Johnstone, 1992, s. 64-64; Berger, 1993, s. 228; Onay, 2004, s. 58).

Dindarlığın ölçülmesi, kişilerin dini inanç ve değerlerini anlamak ve bu konuda araştırmalar yapmak için önemli bir araçtır. Dindarlık ölçme araçları, dindarlık tanımına ve amaçlarına göre farklılık göstermektedir. Araştırmacıların dindarlığı farklı açılardan ölçebilmeleri için farklı dindarlık ölçekleri geliştirilmesi işlerini kolaylaştıracaktır.

1.1.2. Yerli Dindarlık Ölçeği Çalışmaları

Dindarlık ölçme çalışmaları Türkiye’de de yapılmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı doğrudan Türk kültür ve inanç yapısına göre geliştirilen ölçeklerle yapılırken bir kısmı ise farklı kültür ve inançlar için geliştirilen ölçeklerin uyarlanması ile yapılmıştır (Ok, 2011, s. 533).

Türkiye’de ilk dindarlık ölçme çalışması 1962 yılında Mehmet Tablamacıoğlu tarafından yapılmıştır. Bu çalışma ölçekten ziyade dindarlığı boyutlara ayırmaya yönelik bir çalışmadır (Taplamacıoğlu, 1962). Dindarlığı ölçmeye yönelik ikinci çalışma ise 1977 yılında Erdoğan Fırat tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, anket maddelerinden oluşmaktadır (Fırat, 1977). Bahsedilen bu iki çalışma, geçerlik ve

güvenirlilik analizlerinden yoksun olduğundan bilimsel olarak birtakım eksiklikler içermektedir (Kalgı, 2020).

İstatistiksel analizleri yapılmış ilk dindarlık ölçme çalışması 1989 yılında Kayhan Mutlu tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, kişinin dindarlığını olumlu veya olumsuz olması açısından incelemektedir (Mutlu, 1989). İstatistiksel analizleri yapılmış ikinci çalışma 1993 yılında Mehmet Emin Köktaş tarafından yapılmıştır. Köktaş, dindarlığı inanç, ibadet, bilgi, duygu ve etki boyutlarında incelemiştir (Köktaş, 1993).

Bu çalışmalara ek olarak; 1995 yılında Veysel Uysal, kişinin dini hayat ile ilgili tutum ve davranışlarını tespit etmek amacıyla bir ölçek geliştirmiştir (Uysal, 1995). 2001 yılında Ahmet Onay, dinin bir kişinin hayatında ne kadar yer aldığını belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirmiştir (Onay, 2001). 2002 yılında Asım Yapıcı, kişinin dini dogmatiklik düzeylerini tespit etmek amacıyla bir ölçek geliştirmiştir (Yapıcı, 2002). 2003 yılında Mustafa Arslan, “Popüler Dindarlık Ölçeği”ni geliştirmiştir (Arslan, 2003). 2006 yılında Asım Yapıcı, üniversite öğrencilerinin dindarlığın etkisini nasıl ve ne kadar hissettiklerini belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirmiştir (Yapıcı, 2006). 2009 yılında Yakup Coştu, “Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi” adıyla bir ölçek geliştirmiştir (Coştu, 2009). 2011 yılında Üzeyir Ok, sosyal bilim alanlarında kullanılmak amacıyla bir dindarlık ölçeği geliştirmiştir (Ok, 2011). 2015 yılında Beyazıt Yaşar Seyhan, çocukluk hariç diğer yaş gruplarındaki kişilerin dindarlık düzeylerini tespit etmek amacıyla bir ölçek geliştirmiştir (Seyhan, 2015). 2017 yılında Hasan Kayıklık ve Mehmet Emin Kalgı, 2003 yılında Kayıklık’ın orta yaş ve yaşlı bireylerin dindarlık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirdiği dindarlık ölçeğini daha geniş yaş aralığındaki bireylere uygulamak amacıyla revize etmişlerdir (Kalgı & Kayıklık, 2017). 2019 yılında Ümit Horozcu, insanların veya toplumun, dindar kesime yönelik algısını belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirmiştir (Horozcu, 2019).

Türkiye’de geliştirilen dindarlık ölçeği çalışmalarını zikrettikten sonra şimdi de farklı kültür ve inançlar için geliştirilip Türkçe’ye uyarlanan çalışmalara değinmek faydalı olacaktır.

2000 yılında Hasan Kayıklık, doktora tezinde kullanmak için, 1967 yılında Allport ve Ross tarafından geliştirilen “Dinsel Eğilim Ölçeği” ni Türkçe’ye uyarlamıştır (Kalgı & Kayıklık, 2017). Aynı ölçek 2006 yılında Fatma Gül Cirhinlioğlu tarafından

yine doktora tezinde kullanmak için “Dini Yönelim Ölçeği” adıyla Türkçe’ye uyarlanmıştır (Cırhinlioğlu, 2006). 2010 yılında Mustafa Arslan, 1983 yılında Tobacyk ve Milford tarafından geliştirilen “Paranormal İnanç Ölçeği”ni Türkçe’ye uyarlamıştır (Arslan, 2010). 2014 yılında Veysel Uysal, Şeyma Turan ve Zehra Işık, Almanya’da geliştirilen “Münchener Motivasyonel Dindarlık Ölçeği’ni (MMRI)” Türkçe’ye uyarlamışlardır (Uysal, Turan , & Işık , 2014). 2015 yılında Ahmet Akın, Yunus Altundağ ve Mehmet Emin Turan 2003 yılında Worthington Jr tarafından geliştirilen “Dini Bağlılık Ölçeği”ni Türkçe’ye uyarlamışlardır (Akın, Altundağ, & Turan, 2015).

Türkiye’de 1980’li yıllarda başlayan dindarlık ölçeği geliştirme çalışmaları son yıllarda bir artış göstermiştir. Ancak geliştirilen dindarlık ölçeklerini Batı literatürüyle karşılaştırdığımızda, sayısal olarak halen yolun başında olduğumuz görülmektedir (Kalgı, 2020, s. 505). Türkiye’de geliştirilen ve başka kültür ve dinlerden Türkçe’ye uyarlanan ölçek çalışmaları bunlarla sınırlı olmamakla birlikte bu çalışmamızda yukarıda zikredilenlerle yetinilmiştir.

1.2. Ergenlik Dönemi

Ergenlik, çocukluk ile yetişkinlik arasında fiziksel, zihinsel ve duygusal değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde bireylerin fiziksel büyümesi hızlanır, hormon seviyeleri değişir ve kimlik arayışları artar. Ergenlik dönemi, genellikle 10-12 yaşlarından başlayıp 18-21 yaşlarına kadar devam edebilir (Kulaksızoğlu, 1999, s. 33-34).

Ergenlik döneminde bireylerin bedenleri hızla büyür ve değişir. Kızlarda genellikle 10-12, erkeklerde ise 12-14 yaşlarında başlar ve belirgin fiziksel değişiklikler görülür. Bu dönemde hormon seviyelerinde değişiklikler olur. Beyinde bulunan hipofiz bezi, cinsiyet hormonları olan östrojen ve testosteronun salınımını artırır. Bu hormonlar sayesinde cinsel özellikler gelişir ve cinsel dürtüler ortaya çıkar. Hormonlardaki bu gibi değişiklikler, ergen bireylerde duygusal dalgalanmalara da sebep olabilir (Budak, 2000, s. 269).

Ergenlik döneminde bireyler duygusal olarak karmaşık bir süreç yaşamaktadır. Duygusal karmaşalar, bazı zamanlar ani ve yoğun duygusal tepkilere neden olabilir. Ergenler, duygusal olarak daha hassas olabilir, özgürlük ve bağımsızlık arayışı içinde

olabilir ve bu gibi durumlar aileleriyle veya otorite figürleriyle çatışmalar yaşamalarına neden olabilir. Bu dönemde ergenler arkadaşlık ve sosyal ilişkilerine daha fazla önem vermektedir (Türnüklü & Şahin, 2004, s. 46).

Ergenlik döneminde bireyler kimliklerini keşfeder ve geliştirirler. Bu dönem, ergenlerin değerlerini, yeteneklerini ve hedeflerini belirlemeye başladıkları dönemdir. Kimlik arayışı, ergenlerin benlik algılarını oluşturmaya ve gelecekteki rolleri için hazırlık yapmalarına yardımcı olur (Santrock, 2014, s. 128-161).

1.2.1. Ergenlik Dönemi Fizyolojik Gelişim

Ergenlik, fizyolojik gelişimin hızlandığı ve çocukluktan yetişkinliğe geçişin gerçekleştiği bir dönemdir. Kızlarda genellikle 10-11 yaşlarında başlayan büyüme ataklarıyla boy uzaması hızlanır ve yaklaşık olarak iki yıl süren bu büyüme ataklarından sonra büyüme hızı yavaşlar. Erkeklerde ise büyüme atakları kızlardan biraz daha geç başlar ve yaklaşık olarak iki yıl daha uzun sürer. Ergenlik döneminin sonunda gençlerin boy ve kiloları büyük ölçüde tamamlanmış olur, vücutları daha orantılı hale gelir (Neyzi & Leyla, 1983, s. 63-72).

Ergenlik döneminde, bireylerin vücut şekilleri değişir. Kızlarda vücut yağ dağılımı değişir, erkeklerde ise kas kitlesi artarken vücut yağ oranı düşer. Ergenlik döneminde vücut kılları daha belirgin hale gelir ve daha yoğun olarak büyür. Erkeklerde sesin derinleşmesi görülür. Ses tellerinin büyümesiyle beraber ses tonu kalıcı olarak değişir ve erkeksi bir ses tonu oluşur (Yavuzer, 1987, s. 65).

Ergenlik döneminde cinsel gelişim hızlanır ve çocukluktan yetişkinliğe geçiş gerçekleşir. Ergenlik dönemi, hormonal değişimlerin yaşandığı bir süreçtir. Hipofiz bezinden salgılanan hormonlar neticesinde cinsel gelişim başlar. Kızlarda östrojen, erkeklerde ise testosteron hormonu salgılanması artar. Bu hormonal değişimler, fiziksel ve cinsel gelişimi etkiler ayrıca ergenlerde duygu karmaşaları, ruh hali değişiklikleri ve bazı cilt problemlerine neden olabilir (Mavi, 1985).

1.2.2. Ergenlik Dönemi Duygusal Gelişim

Ergenlik döneminde bireyler fiziksel değişimin yanı sıra duygusal ve psikolojik olarak da önemli gelişmeler yaşarlar. Bu dönem, gençlerin kimliklerini keşfetmeleri, bağımsız olmaları ve psikolojik olgunluğa ulaşmaları için önemli bir aşamadır.

Ergenlik döneminde yoğun duygusal değişikliklere neden olan hormonal ve nörolojik değişiklikler meydana gelir. Bu dönemde bireyler, ani duygu değişiklikleri, hırçınlık, saldırganlık ve özgüven eksikliği gibi duygusal sorunlar yaşayabilirler. Bu durumlar, bireylerin bulundukları dönemin doğal bir parçasıdır ve genellikle geçicidir (Yörükoğlu, 1993, s. 125).

Ergenlik dönemindeki duygusal gelişim aynı zamanda sosyal ilişkilerin de önemli bir parçasıdır. Bireyler, arkadaş grupları ve diğer sosyal ilişkiler aracılığıyla sosyal etkileşimlerini artırır. Bu durum, onlara insanlarla etkileşim kurma, empati yapma, sağlıklı ilişkiler kurma ve duygusal zekâlarını geliştirme imkânı verir (Pataki, 2007, s. 3035-3043).

1.2.3. Ergenlik Dönemi Sosyal Gelişim

Ergenlik dönemi, gençlerin fiziksel ve duygusal gelişimlerden dışında bir takım sosyal gelişimlerden de yaşadığı bir evredir. Bu dönem, bireylerin toplumsal rollerini kavramaları, sosyal kimliklerini ve etkileşimlerini geliştirdikleri önemli bir aşamadır (Piaget, 1937, s. 429).

Ergenlik döneminde sosyal gelişim, gençlerin ilişkilerini kurma, sosyal becerilerini geliştirme ve toplumsal etkileşimlerde yer alma sürecini içerir. Ergenler, sosyal kimliklerini oluşturmak ve kendilerini toplum içinde tanımlamak için arkadaş gruplarına dahil olurlar. Bu dönemde gençler, arkadaşlarıyla etkileşim kurarak sosyal becerilerini geliştirir, empati kurma yeteneklerini artırır ve sosyal rollerini anlamaya başlarlar (Patton & Harris, 2007, s. 129-138).

Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri büyük önem taşımaktadır. Bu dönemde bireyler, akranlarıyla daha yakın ilişkiler kurmaya başlarlar. Bu ilişkiler, gençlere sosyal destek sağlama, benlik saygısı geliştirme ve psikolojik rahatlama açısından fayda sağlar. Arkadaş grupları, kabul görme, benzer ilgi alanlarına sahip olma ve duygusal destek bulma yerleridir. Bu gruplar, bireylerin sosyal becerilerini geliştirmelerine ve toplumsal rollerini keşfetmelerine yardımcı olur (Selman, 1980).

1.2.4. Ergenlik Dönemi Ahlaki Gelişim

Ergenlik, değerlerin, etik ilkelerin, ahlaki yargıların şekillendiği bir dönemdir. Bu dönemde bireyler, dış dünya hakkında daha derin bir anlayışa sahip olur ve toplumun normlarını ve değerlerini sorgulamaya başlarlar (Windmiller, 1995, s. 249-250).

Ergenlik dönemi ahlaki gelişimde, aile, arkadaş çevresi, okul ve toplum tarafından benimsenen değerler büyük rol oynar. Bu değerler çoğunlukla dürüstlük, adalet, sorumluluk, saygı ve hoşgörü gibi kavramlar etrafında şekillenir. Gençler, bu değerleri anlamaya ve tanımlamaya başlarlar. Bu süreç aynı zamanda bireylerin kendi değer yargılarını keşfetmelerine ve ahlaki karakterlerini oluşturmalarına yardımcı olur (Koç, 2004, s. 119).

Ergenlik dönemi ahlaki gelişim bireylerin ahlaki sorunlarla başa çıkma becerilerini de geliştirdikleri bir süreçtir. Gençler, çeşitli ahlaki sıkıntılarla karşılaşır ve bu sıkıntılara nasıl tepki vereceklerini öğrenmek zorunda kalırlar. Böylece gençler, ahlaki değerlerini ve etik ilkelerini temel alarak bu sıkıntılarla yüzleşme ve uygun kararlar alma becerilerini geliştirirler (Windmiller, 1995, s. 249-250).

Bu dönemde, bireyler daha soyut düşünmeye başlar ve ahlaki konuları daha detaylı bir şekilde bakabilirler. Ahlaki gelişim, ergenlerin toplumun bir parçası olarak etik değerleri benimsemelerini ve sorumlu bireyler olmalarını teşvik eder. Bu süreç, ergenlerin empati kurma ve saygı duyma gibi yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, ergenlerin ahlaki sorunlara karşı duyarlılık kazanmalarını ve bu sorunlara aktif bir şekilde tepki vermelerini sağlar (Santrock, 2014, s. 223-251).

1.2.5. Ergenlik Döneminin Evreleri

Ergenlik dönemi, genellikle 10-12 yaşlarından başlayıp 18-21 yaşlarına kadar devam edebilir. Bu dönem genel olarak erken ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik olmak üzere üç evreden oluşmaktadır (Chambers, 1995, s. 634-659; Kulaksızoğlu, 1999, s. 34).

Erken ergenlik, ergenlik döneminin başlangıç aşamasıdır ve genellikle 10-13 yaşları arasında gerçekleşir. Bu evrede gençlerde bazı belirtiler meydana gelir ve fiziksel, duygusal ve sosyal değişimler hızlanır. Erken ergenlik döneminde fiziksel değişimler belirginleşir ve vücut şekli değişir. Bu dönemin başlamasıyla birlikte hormon

seviyelerinde artış görülür. Kızlarda östrojen, erkeklerde ise testosteron seviyeleri yükselir. Bu hormonlar, fiziksel değişimleri tetikler ve cinsel belirtilerin ortaya çıkmasını sağlar. Erken ergenlik döneminin başlamasıyla beraber duygusal ve sosyal değişimler de hızlanır. Gençler, duygusal karmaşalar, hızlı ruh hali değişimleri ve kimlik arayışı gibi durumlar yaşar. Arkadaşlık ilişkileri önem kazanır ve bireyler bağımsızlıklarını ararlar (Çuhadaroğlu, 2000, s. 877-883; Patton & Harris, 2007, s. 129-138).

Orta ergenlik, ergenlik döneminin ikinci aşamasıdır ve genellikle 14-17 yaşları arasında gerçekleşir. Bu evrede fiziksel, duygusal ve sosyal değişimler devam eder ve ergenlerin kimlik oluşumu hızlanır. Orta ergenlik döneminde fiziksel değişimler devam eder. Bu evre kimlik arayışının yoğunlaştığı bir dönemdir. Bireyler, değerler yargılarını, ilgi alanlarını ve hedeflerini daha net bir şekilde belirlemeye başlarlar. Bu dönemde gelecek planları yapmak ve sosyal kimliklerini şekillendirmek önem kazanır. Orta ergenlikte sosyal ilişkiler daha da karmaşıklaşır ve yakın arkadaşlıklar kurulur. Ayrıca akran grubuyla benzer özellikler arar ve kabul görebilmek için grup içindeki rol ve statülerini keşfederler (Çuhadaroğlu, 2000, s. 877-883).

Geç ergenlik, ergenlik döneminin son aşamasıdır ve genellikle 18-19 yaşlarından itibaren başlar. Bu evrede bireylerin fiziksel ve duygusal değişimleri büyük ölçüde tamamlanır ve yetişkinliğe doğru geçiş yapılır. Geç ergenlik döneminde bireyler, kimliklerini sağlamlaştırır ve bağımsızlıklarını daha fazla ararlar. Karar alma, sorumluluk üstlenme ve geleceğe yönelik planlar yapma konusunda daha yetişkin bir tutum sergilerler (Çuhadaroğlu, 2000, s. 877-883; Patton & Harris, 2007, s. 129-138).

1.2.6. Ergenlik Dönemi Dini Tutumlar

Ergenlik dönemi dini tutumların şekillendiği önemli bir evredir. Bireyler, bu dönemde kendi inançlarını keşfederken, dini inanç ve değerler hakkında da derinlemesine düşünmeye başlarlar. Bu dönem, ergenlerin kimlik oluşumu, değerlerin yeniden değerlendirilmesi ve inanç sistemlerinin sorgulanması için önemli bir aşamadır. Bireyler, inançlarını sorgular, dini değerleri kabul ya da reddeder ve kendi kimliklerini oluştururlar. Dini tutumlar, aile, toplum, sorgulama, eleştirel düşünme, özgürlük arayışı, bilim ve kimlik oluşumu gibi faktörlerden etkilenebilmektedir (Hökelekli, 1993, s. 267-280).

Bu dönemde dini bilincin uyanışı 12-14 yaşları arasında başlamaktadır (Hökelekli, 1993, s. 267-280). Aile ve toplum, ergenlerin dini tutumlarını etkileyebilen unsurlardır. Ailedeki dini uygulamalar, anne babaların inançları ve toplumdaki dini normlar ergenlerin dini tutumlarını etkileyebilir. Bu dönemde bireyler, ailelerinden öğrendikleri dini değerleri sorgulayabilir ya da bu değerleri benimseyebilirler (Koç, 2005, s. 130).

Bu dönemdeki bireylerin dini tutumlarını, özgürlük arayışı da etkileyebilir. Dini şüphe ve çatışmalar 14-18 yaş aralığında ortaya çıkar (Hökelekli, 1993). Ergenlik döneminde gençler, inançlarını sorgulamaya ve eleştirel düşünme yetilerini kullanmaya başlarlar. Dini inançlarını araştırır, farklı görüşlerle karşılaşır ve inançlarını yeniden şekillendirebilirler (Santrock, 2014, s. 244-251).

Tövbe ve dine dönüş olayları 16-17 yaş aralığında meydana gelmektedir (Hökelekli, 1993, s. 126). Ergenlik döneminde yaşanan toplum ve sosyal çevre, dini tutumların şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Gençler, dini gruplarla etkileşime girer, katılır ve inançları aynı olan kişilerle ilişki kurarlar. Bu etkileşimler, dini tutumlarının pekişmesine ya da değişmesine neden olabilir. Dini gruplara katılım, gençlerin sosyal kimliklerini oluşturmada önemli bir etkidir. Din, grup kimliği kazanma ve sosyal aidiyet sağlayabilir aynı zamanda gençlere güvenlik ve destek hissi de verebilir (Santrock, 2014, s. 244-251). Ergenlerin dini inanç ve tutumlarının netleşmesi de 18-21 yaşları arasında gerçekleşmektedir (Hökelekli, 1993, s. 128).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırma Yöntemi

Bilimsel bilgide yöntem, oldukça önemli bir meseledir. Sıradan bilgi ile bilimsel bilgiyi birbirinden ayıran şey; bilimsel bilginin sistematik, geçerli ve güvenilir araçlarla toplanmış, uygun yöntemlerle analiz edilmiş ve yorumlanmış verilere dayanmasıdır. Kısaca bilimsel bilgi, bilimsel yöntem ve gözlemlerle toplanmış nesnel verilere dayalıdır. Pozitivizmin bilimsel bilginin olmazsa olmaz koşulu olarak gördüğü deney, araştırmacının tasarladığı ve oluşturduğu bir gözlem türüdür (Türkdoğan, 1989, s. 13).

Bazı bilim adamlarına göre, sosyal bilimler doğa bilimlerine göre daha az kesin sonuçlar vermektedir. Bunun nedenini de sosyal bilimlerin konusu olan insanın ve insana ait özelliklerin gözlenmesi ve ölçülmesinin daha zor olmasına bağlamaktadırlar. Ancak, bilimsel faaliyetin konusuna uygun araçlar geliştirerek bu sorun minimum düzeye indirilebilir (Neuman, 2006, s. 10).

Nicel araştırmaların önemli bir boyutunu veri toplama araçlarının geliştirilme süreci oluşturmaktadır. Bu aşamada araştırmacı, kendi veri toplama aracını geliştirebileceği gibi daha önce yapılmış araçlardan da yararlanabilir.

Veri toplama araçları, gözlem sonuçlarının sayısallaştırmasında, elde edilen bulguların betimlenmesinde ve raporlaştırılmasında araştırmacıya yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada, nicel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama araçlarından biri olan ölçek geliştirmek amaçlanmıştır.

Genel olarak ölçme, araştırma konusu olan olay, olgu ve nesnelerin niteliklerinin belirlenmesi, sayısallaştırılması ve tasnif edilmesi işlemidir (Turgut, 1993, s. 3). Ölçme işlemi belirli kurallara ve ilkelere göre yapılır. Yani bilimsel araştırma, bir ölçme işlemidir demek yanlış olmayacaktır (Yıldırım, 1991, s. 82).

Bu çalışmada ilk olarak konumuz ve katılımcı kitlemiz ile alakalı kavramsal çerçeve ele alınmış daha sonra katılımcıların dini tutum ve davranışlarını tespit edebilmek amacıyla anket yöntemiyle hazırlanmış olduğumuz ergenlik dönemi dindarlık ölçeği katılımcılara sunulmuştur.

2.1.1. Sayıtlar

Sayıtlı (varsayım), doğru olduğu umulan yargılardır. Sayıtlar, doğruluğunun kanıtlanması gerekmeyen önermelerdir. Sayıtlar, hipoteze benzetmekle birlikte hipotezlerin aksine, sınanmak için oluşturulmazlar (Püsküllüoğlu, 1971, s. 306). Araştırmanın başında birtakım varsayımlarımız vardır. Bu varsayımlar şu şekildedir:

- Seçilen örneklem grubu evreni yansıtmaktadır.
- Katılımcılar soruları ciddiyetle cevaplamıştır.
- Din ve toplum birbirini etkilemektedir.
- Dini tutumları etkileyen pek çok faktör vardır.
- Dindarlık tek boyutlu değildir.
- Dini tutumlar ergenlik döneminin sonlarına doğru şekillenmektedir.

2.1.2. Problem Cümlesi ve Alt Cümleler

Geç ergenlerin dini tutumlarının bağımsız değişkenlere göre farklılaşmasının incelenmesi konulu bu çalışmada ana problem, geç ergenlerin dindarlığını, dine ve dindarlara bakış açılarını etkileyen faktörlerdir. Dini tutumların, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, lise türü, yaşanan yer, gelir düzeyi gibi bağımsız değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Bu araştırmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranacaktır.

- Dini tutumlar, cinsiyete göre farklılık gösterir mi?
- Dini tutumlar, yaşa göre farklılık gösterir mi?
- Dini tutumlar, eğitim durumuna göre farklılık gösterir mi?
- Dini tutumlar, okunulan lise türüne göre farklılık gösterir mi?
- Dini tutumlar, yaşanan yere göre farklılık gösterir mi?
- Dini tutumlar, gelir durumuna göre farklılık gösterir mi?

2.1.3. Hipotezler

Hipotez, araştırmanın kavramsal çerçevesine dayanarak yapılan tahminlerdir. Kısacası, doğruluğu ve yanlışlığı henüz kanıtlanmamış olan ifadelerdir. Araştırmanın, sınırlandırılması, organize edilmesi ve uygun yöntemlerin belirlenmesini sağlamak için veriler toplanmadan önce hipotezler belirlenmelidir (Karasar, 2020, s. 98).

Kavramsal çerçeveler ışığında oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

- Kadınların dini tutum düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir.
- Yaş ilerledikçe dini tutum düzeyi daha yüksek hale gelmektedir.
- Üniversitede eğitim görenlerin dini tutum düzeyleri lisede eğitim görenlere göre daha yüksektir.
- İmam hatip lisesinde eğitim görenlerin dini tutum düzeyleri diğer liselerde eğitim görenlere göre daha yüksektir.
- Kırsalda yaşayanların dini tutum düzeyleri şehirde yaşayanlara göre daha yüksektir.
- Orta gelirli bireylerin dini tutum düzeyleri düşük ve yüksek gelirli bireylere göre daha yüksektir.
- Kadınlar için duanın önemi erkeklere göre daha yüksektir.
- Kadınların günah sonrası pişmanlık düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir.
- Erkeklerin düzenli olarak camiye gitme alışkanlıkları kadınlara göre daha yüksektir.
- Yaş ilerledikçe arkadaş seçiminde dinin önemi daha yüksek hale gelmektedir.
- Kırsalda yaşayanların dini törenlere katılmaktan zevk duyma düzeyi daha yüksektir.
- İmam hatip lisesinde okuyan ya da mezun olanların dini konulara ilgi duyma düzeyleri daha yüksektir.
- Kadınların kurşun dökme ve tuz çevirme inanç düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir.
- Kırsalda yaşayanların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağı inancı daha yüksektir.
- Kadınların kandil geceleri dini ağırlıklı geçirme düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir.
- Kırsalda yaşayanların mevlit inançları daha yüksektir.

2.1.4. Evren ve Örneklem

İstatistiksel yöntemler, günümüzde pek çok bilimsel çalışmada kullanılmaktadır. Araştırma, analiz, tahmin ve karar verme gibi süreçlerde kullanılan istatistiksel yöntemler, bilimsel çalışmaların güvenilirliğini artırır ve daha sağlıklı verilere ulaşmayı

sağlar. İstatistiksel yöntemlerin temelini oluşturan iki kavram, evren ve örneklem, istatistiksel analizlerin anahtarı konumundadır.

Kavramsal olarak bakıldığında evren, benzer özellikler taşıyan bireylerin ya da öğelerin oluşturduğu bir bütündür. Kısaca evren, araştırma konusuna ilişkin tüm bireyleri ya da öğeleri kapsar. Evrenin tümünden veri toplama işlemine tamsayım denilmektedir. Tamsayımında evreni oluşturan her öğeden tek tek ve eksiksiz olarak veri toplanarak evrenin özellikleri sayısallaştırılmış olur. Nüfus sayımları tamsayımına verilebilecek en iyi örneklerdendir (Şimşek, 2018, s. 110).

Evrenin bu kadar kapsamlı ve genel olması, bilimsel araştırmalarda veri toplama ile ilgili pek çok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bütün evrenden veri toplamak genellikle olanaklı değildir. Toplanabilse dahi yüksek maliyetli, zaman alan ve fazla iş güce gerektiren bir süreç olacaktır. Geliştirilen istatistiksel yöntemler, evrene ilişkin konularda bütün evrenden veri toplanmasının gerekli olmadığını göstermiştir. Kısacası, bir araştırma için evrenin tümünden veri toplama gibi bir zorunluluk yoktur. Ayrıca bütün evrenden veri toplanması, araştırmanın daha güçlü olacağı anlamına gelmemektedir (Şimşek, 2018, s. 110).

Evrenin tümüne ulaşmanın olanaksız, maliyetli ve faydasız olduğu durumlarda evrene ilişkin konularda genellikle örneklem aracılığıyla veri toplanmaktadır. Uygun stratejiler takip edildiğinde, küçük bir örneklem üzerinde çalışarak da evrenin bütünü hakkında fikir sahibi olmak mümkündür (Karasar, 2020, s. 148).

Örneklem, evren içinden belirli kriterlere göre seçilen ve evreni temsil etme kabiliyetine sahip olan bir alt gruptur. Örnekleme, evrenden örneklem alma işlemidir. Evren tüm bireyleri kapsayan geniş bir gruptur. Örneklem ise, evren içinden alınan ve evreni temsil yeterliği olan görece daha küçük bir gruptur. Bir istatistiksel çalışmanın asıl amacı, uygun bir örneklem seçerek evren hakkında geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşmaktır.

Bu çalışmanın evrenini, 17-20 yaş aralığındaki geç ergenler oluşturmaktadır. Bu sebeple, her okul türünde ve her yaş kategorisinde eğitim gören öğrenciler örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Örneklem seçiminde olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan kota örnekleme kullanılmıştır.

Olasılıksız örnekleme, araştırma konusu ile ilgili ölçütlere göre örneklem alınmasıdır. Bu tür örneklemeler araştırmacının görüş ve kararlarına dayanmaktadır. Olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan kota örneklemesinde, çalışmanın amacına uygun kategorilere göre örneklem oluşturulur. Örneklem grubu, cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi kategorilere göre kotalanmıştır ve her kategoriden, örnekleme katılımcı sağlanmaya çalışılmıştır (Şimşek, 2018, s. 117).

Bu çalışmanın örneklemi, 2023 – 2024 eğitim öğretim yılı lise ve üniversite eğitimi gören 600 gençten oluşmaktadır. Örneklemin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, lise türü, yaşanılan yer ve aylık gelir durumuna dair dağılımları sayfa 30’da verilmiştir.

2.1.5. Sınırlılıklar

Araştırmanın kapsamının ve sınırlılıklarının belirlenmesi, araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için oldukça önemlidir. Bu araştırma, İstanbul’un Ataşehir ve Bağcılar ilçelerinde eğitim gören lise öğrencileri ile İstanbul, Marmara ve Medeniyet üniversitelerinde eğitim gören öğrenciler ile sınırlandırılmıştır.

2.2. Ölçeğin ve Maddelerin Geliştirilmesi

Ölçekler, araştırmaya katılan bireylerin değer, inanç, duygu, düşünce ve davranışlarını belirlemeye yönelik araçlardır. Çok çeşitli türleri bulunmakla birlikte, genellikle Likert tipi ölçekler kullanılmaktadır. Bu ölçeklerde, bireyin araştırılan konuya katılım düzeyini belirten seçenekler bulunmaktadır. Bu seçeneklerin derecelendirmesinde üçlü, dördü, beşli hatta yedili cevap kategorileri kullanılmaktadır. Ancak aralık genişliği azaldığında verilerin duyarlılığı azalmakta, aralık genişliği arttıkça da tepkilerin ayrıştırılması zorlaşmaktadır. Bu durum, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı, genellikle beşli derecelendirme kullanılmaktadır. Beşli derecelendirilmiş bir ölçekte katılımcıların araştırma konusuyla alakalı sorular hakkında düşünceleri; kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum gibi seçeneklere verdikleri cevaplara göre değerlendirilir (Salı, 2018, s. 138). Bu seçenekler, katılımcının araştırmanın konusuyla ilgili ifadeyi ne derecede onayladığını belirtmektedir.

Tablo 1. Likert Ölçekleme Modeli; Beş Düzeyli Cevap Kategorisi

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Beş vakit namaz kılarım.					

(Likert, 1932, s. 17-20)

Bu ölçek tipi Rensis Likert tarafından geliştirilmiştir. Likert, ölçek ile ilgili ilk düşünce sini 1932’de “Archive of Psychology” isimli bir dergide yayınlanan “A Technique for the Measurement of Attitudes” isimli makalesinde ifade etmiştir (Likert, 1932).

Bu tip ölçeklerde katılımcılara soru sormak yerine, açık bir şekilde ifade edilmiş bir cümle verilir ve katılımcıdan cümle ile alakalı kendine en uygun seçeneği seçmesi beklenir. Bu ifade olumlu bir cümle ise kesinlikle katılıyorum yanıtına en yüksek puan, kesinlikle katılmıyorum yanıtına da en düşük puan verilir. Eğer ifade olumsuz bir cümle ise, puanlama tam tersi olur ve en yüksek puan kesinlikle katılmıyorum yanıtına verilir.

Tablo 2. Likert Ölçekleme Modeli; Olumlu İfade

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Allah’ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum.	5	4	3	2	1

(Likert, 1932, s. 17-20)

Tablo 3. Likert Ölçekleme Modeli; Olumsuz İfade

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Dini konulara ilgi duymam.	1	2	3	4	5

(Likert, 1932, s. 17-20)

Bu şekilde, katılımcının her ifadeye verdiği yanıtlardan toplam bir puan elde edilir. Bu toplam puan, katılımcının araştırılan konuyla ilgili tutum ve görüşlerine ait puandır.

Likert türü ölçeklerde olumsuz ifadelerin de bulunması cevaplamayı daha güvenilir hale getireceği düşünülmektedir. Bu durumda katılımcı, belirli bir mantıkla cevap vermeyecek ve bütün maddeleri olumlu mu, olumsuz mu diye okuyacaktır.

Böylece verilen cevaplar daha doğru ve ölçek daha geçerli olacaktır (Carifio & Perla, 2007, s. 113-114).

Puanlamanın orta noktası olan kararsızım ifadesi, sıfır noktası değildir. Kararsızım ifadesi, ölçülmek istenilen özellikle ilgili olarak katılımcının olumlu düşünmediği ancak olumsuz da düşünmediği bir durumu ifade etmek için kullanılır. Yani katılımcı ölçülmek istenilen özellikle ilgili kararsız durumdadır. Likert puanlama kategorileri, bir puandan başlamaktadır, katılımcılar hiçbir zaman sıfır puan almazlar. Çünkü Likert ölçekleme tekniği, katılımcının ölçülmek istenilen tutumunu varlık yokluk açısından değil düzey olarak ölçmeyi amaçlamıştır. Kısacası bu ölçek, katılımcının var olan tutumlarına yöneliktir (Bayat, 2014, s. 17-18).

Likert ölçek tekniğinin kullanılmasında bazı kurallar vardır. Bu kuralları şu şekilde sıralayabiliriz (Bayat, 2014, s. 21);

- Likert ölçek, toplamalı sıralama tekniğidir. Sadece katılımcının ölçekten elde ettiği toplam puan anlamlıdır.
- Bu ölçek, sadece tek bir özelliği ölçmek üzere geliştirilirler. Birden fazla özellik aynı anda ölçülemez.
- Likert ölçeklerde araştırılan özellikler somutlaştırılmış ifadelerle ölçülür. Bu ölçekler soru şeklinde tasarıma uygun değildir.
- Likert ölçeklerde puanlama her zaman birden başlar. Puanlama asla sıfırdan başlatılmaz.
- Olumlu ifadelerde en olumlu yanıt en yüksek, en olumsuz yanıt en düşük puan verilir. Olumsuz ifadelerde ise durum tam tersidir; en olumlu yanıt en düşük, en olumsuz yanıt en yüksek puan verilir.

Bu kurallar ışığında lise gençleri için bir dindarlık ölçeği geliştirmeyi amaçladık ve “Lise Gençleri Dini Tutum Ölçeği”ni bu kurallar çerçevesinde geliştirmeye çalıştık.

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeği maddelerini, daha önce yapılmış olan çalışmalarını inceleyerek ve kendi gözlemlerimizden yola çıkarak oluşturmaya çalıştık. Geç ergenler dini tutum ölçeğinde 29 maddeden oluşan bir form oluşturulmuştur. Bu 29 maddede, temel inanç esaslarına yönelik 6 madde, ibadet ve davranışlara yönelik 7 madde, duygu ve bireysel alana yönelik 3 madde, toplumsal alana yönelik 7 madde ve

popüler dini inanışlara yönelik 6 madde bulunmaktadır. Bu maddelerden 25 tanesi olumlu ifadelerken, 4 tanesi olumsuz ifadelerdir. Ayrıca bu 29 maddeye ek olarak, gençlerin demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla 5 madde daha bulunmaktadır. Bu maddeler, uzman görüşlerine başvurularak, yapılan tespit ve önerilere göre ölçeğe eklenmiştir.

Maddelerin cevaplanmasında beşli likert ölçek kullanılmıştır. Cevaplar gençlerin anlamasında kolaylık olsun diye hemen soruların altında verilmiştir. Her madde için kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklinde beş seçenek kullanılmıştır. Katılımcı, her maddede dini tutum derecesini bu seçeneklerden birisini işaretleyerek belirtmiştir.

Veriler, olumlu ifadelerde kesinlikle katılıyorum 5, katılıyorum 4, kararsızım 3, katılmıyorum 2 ve kesinlikle katılmıyorum 1 şeklinde puanlanmıştır. Olumsuz ifadelerde ise bu durum tam ters şekilde yani kesinlikle katılıyorum 1, katılıyorum 2, kararsızım 3, katılmıyorum 4 ve kesinlikle katılmıyorum 5 şeklinde puanlanmıştır. Veriler bu sisteme göre bilgisayara kodlanmış ve daha sonra bu 29 maddeden elde edilen veriler üzerinde istatistiksel analizler yapılmıştır.

2.3. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Bir ölçeğin geliştirilmesinde, güvenilirlik ve geçerlik konuları oldukça önemlidir. Elde edilen verilerle doğru sonuçlara ulaşabilmek için geçerli ve güvenilir bir ölçek kullanmak gerekir. Geçerlik, bir ölçeğin ölçmeyi amaçladığı özelliği, başka bir özellik ile karıştırmadan, doğru bir şekilde ölçebilme düzeyidir (Tekin, 1977).

Geçerlik, davranışa dönük bir konu hakkında yapılan araştırmalarda oldukça önemlidir. Davranışsal özelliklerin ölçümü amacıyla geliştirilen ölçeklerin geçerliği tam değildir. Ölçeklerin geçerliği tam olmamakla birlikte, yeterli doğrulukta ölçümler yapacak seviyeye getirmek mümkündür. Bir ölçeğin geçerliği, ölçümlerdeki farklılığın ne kadarının, katılımcıların farklılığından geldiğini gösterir (Özcelik, 1981).

Ölçek geçerliği, bir derece problemidir. Ölçeğin geçerliğiyle ilgili vardır veya yoktur şeklinde bir yaklaşım yanlıştır. Geçerlik, ölçeğin amacına hizmet etme derecesidir. Hal böyleyken ölçekler hangi amaçla kullanılacaksa geçerlik de o amaca göre değişecektir. Bir ölçeğin geçerliği sadece kendisiyle de belirlenemez. Geçerlik,

ölçeğin amacına, katılımcılara, uygulama ve puanlama biçimine de bağlıdır (Gay, 1985; Öncü, 1994).

Ölçeğin geçerliği, geçerlik katsayısı hesaplanarak analiz edilir. Geçerlik katsayısı, ölçek değerleriyle ölçeğin amacı arasındaki ilişki katsayısıdır. Geçerlik katsayısı, $-1,00$ ile $+1,00$ arasında değerler alır. İlişki katsayısı ne kadar yüksekse ölçek amaca o kadar iyi hizmet ediyor demektir. Geçerlik katsayısının düşüklüğü, sadece ölçek değerleriyle ölçeğin amacı arasındaki ilişki zayıflığından kaynaklanmayabilir. Bu zayıflık, değerlerin güvenilirliklerinin düşük olmasından da kaynaklanabilir. Bu nedenle geçerlik ve güvenilirlik katsayılarıyla birlikte yorumlanır (Tekin, 1977; Sencer & Sencer, 1978; Carmines & Zeller, 1982; Karasar, 2020).

Ölçme işleminin geçerli sayılabilmesi için öncelikle ölçeğin güvenilir olması gerekir (Karasar, 2020). Ancak güvenilirlik, geçerlik için gerekli olmasına rağmen, tek başına yeterli değildir. Çünkü güvenilir bir ölçek her zaman geçerli olmayabilir (Tekin, 1977). Başka bir deyişle, geçerliği yüksek olan bir ölçeğin bir dereceye kadar güvenilirliği de yüksektir. Ancak güvenirliliğin yüksek olması geçerliğinin de yüksek olacağı anlamına gelmez (Özçelik, 1981).

Geçerlik türlerinden birisi olan yapı geçerliği, ölçeğin oluşumuyla ilgilidir. Ölçek belirlediğimiz amaca hizmet ediyorsa, o ölçeğin yapı geçerliği yüksektir. Yani ölçekteki tüm soruların ölçülmek istenen özellikle ilgili olması gerekir (Ercan & Kan, 2004).

Bu çalışmada ergenlik dönemi dindarlık ölçeği maddelerinin yapı geçerlilik testi için “faktör analizi” tekniğinden yararlanılmıştır. Faktör analizi, “Varimax with Kaiser Normalizatin” tekniği ile rotasyona da tabi tutulmuştur.

Faktör analizi, aynı yapıyı ölçen çok sayıda değişkenden, az sayıda ve tanımlanabilir değişkenler elde etmek için yapılan istatistiki bir çalışmadır (Büyüköztürk, 2002, s. 472). Araştırmacı, geliştirdiği ölçek maddelerin amacına göre ölçüm yapıp yapmadığını ve ölçmek istediği yapının bağımsız faktörlerini bulmak ister. Bunun için yapı geçerliğinin incelenmesi gerekir ve bu iş, faktör analizi ile yapılabilir.

Ölçek maddelerinin faktörlerle olan ilişkisini açıklayabilmek için faktör yük değerlerine bakmak gerekir. Maddelerin bulundukları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması istenir. Bir faktörle yüksek düzeyde ilişkili maddelerin oluşturduğu bir

grup varsa bu, o maddelerin birlikte aynı faktörü ölçtüğünü gösterir (Büyüköztürk, 2002, s. 473).

Tablo 4. Ergenlik Dönemi Dindarlık Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri

Maddeler	Faktör Yük Değeri
Inanç_1	,842
Inanç_2	,879
Inanç_3	,871
Inanç_4	,885
Inanç_5	,836
Inanç_6	,894
Ibadet_1	,674
Ibadet_2	,770
Ibadet_3	,657
Ibadet_4	,571
Ibadet_5	,661
Ibadet_6	,658
Ibadet_7	,635
Duygu_Bireysel_1	,766
Duygu_Bireysel_2	,643
Duygu_Bireysel_3	,843
Toplumsal_1	,735
Toplumsal_2	,599
Toplumsal_3	,657
Toplumsal_4	,700
Toplumsal_5	,636
Toplumsal_6	,624
Toplumsal_7	,661
Popüler_Din_1	,598
Popüler_Din_2	,720
Popüler_Din_3	,676
Popüler_Din_4	,720
Popüler_Din_5	,631
Popüler_Din_6	,667

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeği üzerinde yapılan faktör analizi sonucu bulunan, maddelerin faktör yükleri Tablo 4’de verilmiştir. Ergenlik dönemi dindarlık ölçeği maddelerinin faktör yükleri 0.57,1 - 0.89,4 arasında bulunmuştur.

Tablo 5. KMO Ölçüt Aralıkları

Ölçüt	Açıklama
$1,00 \geq KMO \geq 0,90$	Mükemmel
$0,90 > KMO \geq 0,80$	İyi
$0,80 > KMO \geq 0,70$	Orta düzey
$0,70 > KMO \geq 0,60$	Zayıf
$0,60 > KMO$	Kötü

(Yurdagül, 2005, s. 2)

Faktör analizinin yorumlanabilir olduğuna KMO ve Bartlett Testi sonuçlarına: “Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0,970 > 0,600” ve “Bartlett’s Test of Sphericity = 14867,212”, “significance = 0,000 < 0,05”e bakarak karar verilmiştir. Bütün bu testler ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinin yüksek düzeyde geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,970
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	14867,212
	Df	406
	Sig.	,000

2.4. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Geçerlik dışında ölçme uygulamalarında ve araçlarında aranan bir diğer nitelik de güvenirliliktir. Güvenirlik, ölçme sonuçlarının tesadüfi hatalardan arınmış ve ölçek maddelerinin iç tutarlılığa sahip oluşudur. Güvenirlik, bir ölçme aracıyla yapılan ölçümler ile aynı koşullarda tekrarlanan ölçümlerde elde edilen verilerin aynı oluşunu ifade eder. (Carmines & Zeller, 1982; Gay, 1985; Carey, 1988; Öncü, 1994)

Ölçme sonuçlarını tamamıyla hatalı ya da tamamıyla hatasız kabul etmek mümkün değildir. Herhangi bir ölçme aracından elde edilen verilerde bir miktar ölçme hatası bulunur. Ölçüm verilerindeki bu hataların etkisinin artması, güvenirliliğin azalmasına neden olacaktır. Ölçüm verilerindeki hataların etkisinin azalması ise

güvenirliğin artmasını sağlayacaktır (Özçelik, 1981; Carmines & Zeller, 1982; Öncü, 1994).

Bir ölçme aracının ne derece güvenilir olduğunu, güvenirlik katsayısı ile anlayabiliriz (Turgut, 1993; Gürsakal, 2001). Güvenirlik katsayısı, ölçmedeki hatasızlığın bir ölçüsüdür (Öncü, 1994). Bir ölçme aracının güvenirliğini ölçmek için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden biri, anketin iki kez uygulanması diğeri ise anketin bir kez uygulanıp elde edilen verilerle yapılan güvenirlik çalışmalarıdır. Ölçeğin bir kez uygulanmasıyla yapılan güvenirlik çalışmalarında iç tutarlılık yöntemleri kullanılır. Bu yöntemlerde, diğer güvenirlik tahmini yöntemlerine göre, güvenirlik tahminindeki hata daha az olacaktır (Ercan & Kan, 2004).

Bu çalışmada iç tutarlılık yöntemlerinden biri olan Cronbach Alpha (α) güvenirlik katsayısı formülünden yararlanılmıştır. Cronbach Alpha, 1951 yılında Cronbach tarafından geliştirilmiş alfa katsayısı yöntemidir. Bu yöntem, ölçek maddelerine verilen yanıtlar 1-3, 1-4, 1-5 gibi derecelendirilmiş şekildeyse kullanılır (Öncü, 1994). Cronbach Alfa katsayısı, ölçekte yer alan maddelerin varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır (Özdamar, 2002).

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. 29 maddeden oluşan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0.944$ olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha güvenirlik katsayısının bire yakın oluşu, ölçekteki her maddenin aynı tutumu ölçtüğü anlamına gelir. Bu veriye göre ergenlik dönemi dindarlık ölçeği, yüksek güvenirlik derecesi göstermiştir. Bu da ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinin tutarlı ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayısı

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,944	,951	29

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeğine verilen yanıtlar sonucunda alınabilecek en yüksek puan $29 \times 5 = 145$, en düşük puan ise $29 \times 1 = 29$ 'dur. Ölçeğin uygulandığı 600

katılımcının genel dini tutum puan ortalaması 112,09 ve genel yanıt ortalaması ise 3,8651 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin en yüksek puanın 145 ve en düşüğünün 29 olması baz alınır, 112,09 genel dini tutum puan ortalaması ve 5'li likert ölçekte 3,8651 genel yanıt ortalaması katılımcıların dini tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde çeşitli istatistik teknikleri kullanılmıştır. İstatistiksel işlemler IBM SPSS Statistics 22 programı kullanılarak yapılmıştır.

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinin geçerliğinin tespiti için, faktör analizi ve yapı geçerliliği incelenmiştir. Faktör analizinin yorumlanabilir olduğuna KMO ve Bartlett Testi sonuçlarına bakılarak karar verilmiştir. Ölçeğin güvenirliği için ise iç tutarlık katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır.

Bağımsız iki grup arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için t testi yöntemi kullanılmaktadır. Bağımsız iki ya da daha fazla grup arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için ise Anova analizi kullanılmaktadır. Elde edilen sonuçlardan, bağımsız iki ya da daha fazla grup arasındaki farkın anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için Significance (anlamlılık) değerine bakılır. Sig. değeri 0,05'ten büyük ise karşılaştırılan gruplar arasında anlamlı bir farklılık yok demektir. Eğer sig. değeri 0,05'ten küçük ise karşılaştırılan gruplar arasında anlamlı bir farklılık var demektir (Callak, 2020, s. 141-169).

Bu çalışmada verileri test etmek ve karşılaştırmak için ise tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) ve t- testlerinden yararlanılmıştır.

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeği katılımcılara Google Formlar aracılığıyla iletilmiştir. Katılımcılar maddeleri sanal ortamda cevaplamış ve anında tarafımıza ulaşmıştır. Bu yöntem sayesinde hem kâğıt israfının önüne geçilmiş hem de zamandan tasarruf edilmiştir. Ayrıca bütün maddeler cevaplanmadan anket tamamlanamadığından cevapsız madde çıkma ihtimali de ortadan kalkmıştır.

Veriler bilgisayara girilmeden önce, katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar Microsoft Excel programı yardımıyla sayısal verilere dönüştürölmüştür. Sayısal veriler, demografik maddeler için birinci seçenekten başlayarak 1,2,3 vb. puan verilerek oluşturulmuştur. Ölçek maddeleri ise, yukarıda bahsettiğimiz gibi olumlu ifadelerde en olumlu yanıtı en yüksek en olumsuz yanıtı en düşük, olumsuz ifadelerde ise tam tersi şekilde puan verilerek sayısallaştırılmıştır. Olumsuz ifadeler daha sonra ters çevrilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3. 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Evrenin tamamından veri toplama imkânı bulunmadığından araştırma belirli bir örneklem grubu üzerinde yapılmıştır. Örneklem grubundan elde edilen verilerle istatistiksel analizler yapılmış ve çıkan bulgular yorumlanmıştır.

Örneklem grubunun bağımsız değişkenler açısından nasıl bir dağılım gösterdiği aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Erkek	326	54,3
	Kadın	274	45,7
Yaş	17	311	51,8
	18	76	12,7
	19	76	12,7
	20	137	22,8
Eğitim Durumu	Lise	375	62,5
	Üniversite	225	37,5
Lise Türü	Fen	50	8,3
	Anadolu	197	32,8
	Meslek / Sanat	48	8
	İmam-Hatip	305	50,8
Yaşanılan Yer	Köy	26	4,3
	Kasaba - İlçe	26	4,3
	Şehir - İl	118	19,7
	Büyükşehir	430	71,7
Aylık Gelir Durumu	Yüksek	115	19,2
	Orta	426	71
	Düşük	59	9,8

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların %54,3'ü erkek katılımcılardan, %45,7'si kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların yarıdan fazlası 17 yaş grubundan, kalanlar da diğer yaş gruplarındandır. Lisede eğitim görenlerin oranı %62,5, üniversitede eğitim görenlerin oranı da 37,5'dir. Lise türünde de katılımcıların yarısı imam hatip lisesinde, kalan yarısı da diğer lise türlerinde eğitim gören ya da mezun olan

katılımcılardan oluşmaktadır. Yaşanılan yerde de çoğunluğu uygulamanın yapıldı şehrin İstanbul olması nedeniyle %71,7'lik oranla büyükşehirlerde yaşayan katılımcılar oluşturmaktadır. Kalan 28,3'lük kısım da İstanbul'da eğitim görmelerine rağmen ikamet adresleri büyükşehir dışında olan katılımcılardır. Aylık gelir durumuna göre de katılımcıların %71'i orta, %19,2'si yüksek, %9,8'i de düşük gelir grubuna mensuptur.

3.2. Ölçek Maddelerine İlişkin Bulgular

3.2.1 İnanç Boyutu

Tüm dinlerin temelinde bir takım inanç esasları yer alır. İslam akidesinde de; Allah, peygamber, Kur'an-ı Kerim ve diğer kutsal kitaplar, melekler, kader ve ahiret inançları yer almaktadır. Katılımcıları bu inanç esaslarıyla ilgili maddelere verdikleri yakıtlardan elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

3.2.1.1. Allah İnancı

Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Allah'ın Varlığına, Birliğine Bizi Yaratıp Yaşattığına İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	sd	P
İnanç _1	Erkek	326	4,58	1,007	-1,174	597,997	,241
	Kadın	274	4,67	,844			
İnanç _1	Lise	375	4,51	1,036	-4,173	589,060	,001
	Üniversite	225	4,81	,703			

Katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[597,997] = -1,174; p > ,05$).

Katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[589,060] = -4,173; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların Allah'ın

varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,81$), lisede eğitim gören katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algılarından ($x=4,51$) daha yüksektir.

Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Allah'ın Varlığına, Birliğine Bizi Yaratıp Yaşattığına İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İnanç _1	17	311	4,59	,924	Grup Arası	,957	3	,319	,363	,780
	18	76	4,59	,897	Grup İçi	523,916	596	,879		
	19	76	4,66	1,014	Toplam	524,873	599			
	20	137	4,69	,945						
İnanç _1	Fen	50	4,44	1,198	Grup Arası	7,912	3	2,637	3,041	,028
	Anadolu	197	4,50	,967	Grup İçi	516,961	596	,867		
	Mslk/Snt	48	4,65	,887	Toplam	524,873	599			
	İHL	305	4,73	,863						
İnanç _1	Köy	26	4,46	1,303	Grup Arası	4,294	3	1,431	1,639	,179
	Ksb/İlçe	26	4,88	,431	Grup İçi	520,579	596	,873		
	Şehir/İl	118	4,73	,792	Toplam	524,873	599			
	Bykşhr	430	4,59	,966						
İnanç _1	Yüksek	115	4,58	1,026	Grup Arası	12,633	2	6,316	7,362	,001
	Orta	426	4,69	,783	Grup İçi	512,241	597	,858		
	Düşük	59	4,20	1,506	Toplam	524,873	599			

Katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,363$; $p>,05$).

Katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,041$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,73$),

meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,65$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,50$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,44$) daha yüksektir.

Katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,639$; $p>,05$).

Katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 7,362$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,69$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,58$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,20$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,62 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.1.2. Peygamber İnanıcı

Hiz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Hiz. Muhammed'in Allah'ın Kulu ve Elçisi Olduğuna İnanıyorum Maddesinin Göre T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	ss	T	sd	P
İnanç _2	Erkek	326	4,62	1,009	-1,416	591,011	,157
	Kadın	274	4,72	,759			
İnanç _2	Lise	375	4,57	1,019	-3,854	596,596	,001
	Üniversite	225	4,83	,642			

Katılımcıların Hiz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[591,011] = -1,416$; $p>,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[596,596] = -3,854$; $p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,83$), lisede eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algılarından ($x=4,57$) daha yüksektir.

H. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. H. Muhammed'in Allah'ın Kulu ve Elçisi Olduğuna İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İnanç _2	17	311	4,63	,934	Grup Arası	2,545	3	,848	1,037	,376
	18	76	4,70	,800	Grup İçi	487,448	596	,818		
	19	76	4,57	1,124	Toplam	489,993	599			
	20	137	4,77	,740						
İnanç _2	Fen	50	4,40	1,212	Grup Arası	11,644	3	3,881	4,836	,002
	Anadolu	197	4,54	1,037	Grup İçi	478,349	596	,803		
	Mslk/Snt	48	4,60	,917	Toplam	478,993	599			
	İHL	305	4,79	,716						
İnanç _2	Köy	26	4,58	1,137	Grup Arası	4,646	3	1,549	1,902	,128
	Ksb/İlçe	26	4,92	,272	Grup İçi	485,347	596	,814		
	Şehir/İl	118	4,79	,761	Toplam	489,993	599			
	Bykşhr	430	4,62	,945						
İnanç _2	Yüksek	115	4,62	,996	Grup Arası	3,964	2	1,982	2,435	,089
	Orta	426	4,71	,821	Grup İçi	486,029	597	,814		
	Düşük	59	4,44	1,222	Toplam	489,993	599			

Katılımcıların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = 1,037$; $p > ,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=4,836$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,79$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,60$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,54$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,40$) daha yüksektir.

Katılımcıların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=1,902$; $p>,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=2,435$; $p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,66 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.1.3 Kutsal Kitap (Kur'an-ı Kerim) İnancı

Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesinin cinsiyete ve eğitim türüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13. Kur'an-I Kerim ve Diğer Kitapların Vahiyle Geldiğine İnanıyorum Maddesinin Göre T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	ss	T	Sd	P
İnanç _3	Erkek	326	4,48	1,080	-1,483	597,883	,139
	Kadın	274	4,61	,921			
İnanç _3	Lise	375	4,41	1,122	-4,413	591,093	,001
	Üniversite	225	4,45	,750			

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[597,883] = -1,483$; $p>,05$).

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[591,093] = -4,413$; $p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,45$), lisede eğitim gören katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algılarından ($x=4,41$) daha yüksektir.

Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14. Kur'an-I Kerim ve Diğer Kitapların Vahiyle Geldiğine İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İnanç _3	17	311	4,50	1,006	Grup Arası	2,639	3	,880	,859	,462
	18	76	4,55	,944	Grup İçi	610,401	596	1,024		
	19	76	4,49	1,183	Toplam	613,040	599			
	20	137	4,66	,958						
İnanç _3	Fen	50	4,42	1,230	Grup Arası	16,512	3	5,504	5,499	,001
	Anadolu	197	4,35	1,136	Grup İçi	596,528	596	1,001		
	Mslk/Snt	48	4,42	,964	Toplam	613,040	599			
	İHL	305	4,70	,862						
İnanç _3	Köy	26	4,46	1,174	Grup Arası	5,393	3	1,798	1,763	,153
	Ksb/İlçe	26	4,92	,272	Grup İçi	607,647	596	1,020		
	Şehir/İl	118	4,62	,924	Toplam	613,040	599			
	Bykşhr	430	4,50	1,048						
İnanç _3	Yüksek	115	4,50	1,071	Grup Arası	12,808	2	6,404	6,370	,002
	Orta	426	4,61	,880	Grup İçi	600,232	597	1,005		
	Düşük	59	4,12	1,555	Toplam	613,040	599			

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = ,859$; $p > ,05$).

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=5,499$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,70$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,42$) ve fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,42$), meslek/sanat ve fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,35$) daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=1,763$; $p>,05$).

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=6,370$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,61$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,50$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,12$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,54 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.1.4. Melek İnancı

Meleklerin varlığına inanıyorum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15. Meleklerin Varlığına İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İnanç_4	Erkek	326	4,56	1,038	-1,965	582,795	,050
	Kadın	274	4,70	,739			
İnanç_4	Lise	375	4,53	1,018	-3,885	590,553	,001
	Üniversite	225	4,80	,683			

Katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[582,795] = -1,483$; $p = ,05$). Kadın katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,70$), erkek katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algılarından ($x=4,56$) daha yüksektir.

Katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[590,553] = -3,885$; $p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,80$), lisede eğitim gören katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algılarından ($x=4,53$) daha yüksektir.

Meleklerin varlığına inanıyorum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Meleklerin Varlığına İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İnanç _4	17	311	4,61	,905	Grup Arası	1,248	3	,416	,495	,686
	18	76	4,58	,956	Grup İçi	501,126	596	,841		
	19	76	4,59	1,098	Toplam	502,373	599			
	20	137	4,71	,806						
İnanç _4	Fen	50	4,42	1,247	Grup Arası	13,815	3	4,605	5,618	,001
	Anadolu	197	4,46	1,033	Grup İçi	488,558	596	,820		
	Mslk/Snt	48	4,60	,844	Toplam	502,373	599			
	İHL	305	4,77	,748						
İnanç _4	Köy	26	4,54	1,140	Grup Arası	3,524	3	1,175	1,403	,241
	Ksb/İlçe	26	4,88	,431	Grup İçi	498,849	596	,837		
	Şehir/İl	118	4,72	,846	Toplam	502,373	599			
	Bykşhr	430	4,59	,939						
İnanç _4	Yüksek	115	4,55	1,019	Grup Arası	7,190	2	3,595	4,334	,014
	Orta	426	4,69	,808	Grup İçi	495,184	597	,829		
	Düşük	59	4,34	1,308	Toplam	502,373	599			

Katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,495$; $p>,05$).

Katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 5,618$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,77$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,60$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,46$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,42$) daha yüksektir.

Katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,403$; $p>,05$).

Katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,334$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların meleklerin varlığına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,69$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,55$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,34$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,63 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.1.5. Kader İnancı

Kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan Geldiğine) İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İnanç _5	Erkek	326	4,52	1,043	-1,741	597,985	,082
	Kadın	274	4,66	,872			
İnanç _5	Lise	375	4,47	1,091	-4,423	597,103	,001
	Üniversite	225	4,79	,681			

Katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[597,985] = -1,741; p > ,05$).

Katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[597,103] = -4,423; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,79$), lisede eğitim gören katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algılarından ($x=4,47$) daha yüksektir.

Kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18. Kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan Geldiğine) İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İnanç _5	17	311	4,54	1,012	Grup Arası	2,293	3	,764	,812	,488
	18	76	4,57	,884	Grup İçi	561,201	596	,942		
	19	76	4,61	1,021	Toplam	563,493	599			
	20	137	4,69	,888						
İnanç _5	Fen	50	4,44	1,181	Grup Arası	13,607	3	4,536	4,916	,002
	Anadolu	197	4,41	1,097	Grup İçi	549,886	596	,923		
	Mslk/Snt	48	4,54	,922	Toplam	563,493	599			
	İHL	305	4,73	,823						
İnanç _5	Köy	26	4,54	1,140	Grup Arası	4,614	3	1,538	1,640	,179
	Ksb/İlçe	26	4,88	,326	Grup İçi	558,879	596	,938		
	Şehir/İl	118	4,69	,911	Toplam	563,493	599			
	Bykşhr	430	4,54	,997						
İnanç _5	Yüksek	115	4,49	1,063	Grup Arası	11,630	2	5,815	6,290	,002
	Orta	426	4,66	,833	Grup İçi	551,864	597	,924		
	Düşük	59	4,22	1,486	Toplam	563,493	599			

Katılımcıların Kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,812; p>,05$).

Katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,916; p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,73$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,54$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,44$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,41$) daha yüksektir.

Katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,640; p>,05$).

Katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 6,290; p<,05$). Orta gelirli katılımcıların kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,66$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,49$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,22$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçekte 4,59 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.1.6 Ahiret İnancı

Öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Öldükten Sonra Dirileceğime ve Bu Dünyada Yaptıklarımın Hesaba Çekileceğime İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İnanç _6	Erkek	326	4,52	1,043	-1,833	595,761	,067
	Kadın	274	4,66	,823			
İnanç _6	Lise	375	4,48	1,054	-3,894	589,130	,001
	Üniversite	225	4,76	,715			

Katılımcıların öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[595,761] = -1,833$; $p > ,05$).

Katılımcıların Öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[589,130] = -3,894$; $p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,76$), lisede eğitim gören katılımcıların öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesine yönelik algılarından ($x=4,48$) daha yüksektir.

Öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Öldükten Sonra Dirileceğime ve Bu Dünyada Yaptıklarımın Hesaba Çekileceğime İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İnanç _6	17	311	4,55	,945	Grup Arası	1,415	3	,472	,521	,668
	18	76	4,63	,862	Grup İçi	539,903	596	,906		
	19	76	4,55	1,076	Toplam	541,318	599			
	20	137	4,66	,942						
İnanç _6	Fen	50	4,36	1,241	Grup Arası	13,731	3	4,577	5,171	,002
	Anadolu	197	4,44	1,027	Grup İçi	527,587	596	,885		
	Mslk/Snt	48	4,50	,968	Toplam	541,318	599			
	İHL	305	4,73	,814						
İnanç _6	Köy	26	4,54	1,140	Grup Arası	3,630	3	1,210	1,341	,260
	Ksb/İlçe	26	4,81	,567	Grup İçi	537,688	596	,902		
	Şehir/İl	118	4,70	,820	Toplam	541,318	599			
	Bykşhr	430	4,55	,988						
İnanç _6	Yüksek	115	4,50	1,021	Grup Arası	12,345	2	6,172	6,966	,001
	Orta	426	4,67	,816	Grup İçi	528,974	597	,886		
	Düşük	59	4,20	1,483	Toplam	541,318	599			

Katılımcıların öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,521$; $p>,05$).

Katılımcıların öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,577$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,73$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,50$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,44$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,36$) daha yüksektir.

Katılımcıların öldükten sonra dirileceğine ve bu dünyada yaptıklarından hesaba çekileceğine inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,341$; $p>,05$).

Katılımcıların öldükten sonra dirileceğine ve bu dünyada yaptıklarından hesaba çekileceğine inanıyorum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 6,966$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların öldükten sonra dirileceğine ve bu dünyada yaptıklarından hesaba çekileceğine inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,67$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,50$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,20$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,59 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.2. İbadet ve Davranış Boyutu

Hemen hemen her dinde bir takım uygulama ve ritüeller bulunmaktadır. İslam fıkhiında da; Kur'an-ı Kerim okuma, namaz kılma, oruç tutama, abdest alma gibi ibadetler yer almaktadır. Katılımcıları bu ibadetlerin yerine getirilmesiyle ilgili maddelere verdikleri yakıtlardan elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

3.2.2.1. Kur'an'ı Kerim Okuma

Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21. Kur'an'ı Kerim'i Arapça Hattından Düzenli Olarak Okurum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İbadet _1	Erkek	326	3,30	1,294	-,773	598	,440
	Kadın	274	3,38	1,296			
İbadet _1	Lise	375	3,13	1,295	-5,234	598	,001
	Üniversite	225	3,68	1,219			

Katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,773; p > ,05$).

Katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -5,234; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları ($x=3,68$), lisede eğitim gören katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algılarından ($x=3,13$) daha yüksektir.

Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22. Kur'an'ı Kerim'i Arapça Hattından Düzenli Olarak Okurum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İbadet _1	17	311	3,16	1,258	Grup Arası	27,095	3	9,032	5,512	,001
	18	76	3,24	1,315	Grup İçi	976,570	596	1,639		
	19	76	3,62	1,385	Toplam	1003,665	599			
	20	137	3,62	1,249						
İbadet _1	Fen	50	3,16	1,346	Grup Arası	65,924	3	21,975	13,966	,001
	Anadolu	197	2,90	1,339	Grup İçi	937,741	596	1,573		
	Mslk/Snt	48	3,38	1,393	Toplam	1003,665	599			
	İHL	305	3,64	1,157						
İbadet _1	Köy	26	3,77	1,505	Grup Arası	25,503	3	1,210	5,180	,002
	Ksb/İlçe	26	4,04	1,076	Grup İçi	978,162	596	,902		
	Şehir/İl	118	3,48	1,252	Toplam	1003,665	599			
	Bykşhr	430	3,23	1,286						
İbadet _1	Yüksek	115	3,30	1,331	Grup Arası	3,147	2	1,575	,939	,392
	Orta	426	3,37	1,240	Grup İçi	1000,518	597	1,676		
	Düşük	59	3,14	1,581	Toplam	1003,665	599			

Katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 5,512$;

$p<,05$). 19 ve 20 yaşındaki katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları ($x=3,62$), 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,24$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,16$), daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=13,966$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları ($x=3,64$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,38$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,16$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,90$) daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=5,180$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları ($x=4,04$), köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,77$), köyde yaşayan katılımcıların algıları da şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,48$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,23$) daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=,939$; $p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçekte 3,34 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.2.2. Namaz Kılma

Beş vakit namaz kılma maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 23. Beş Vakit Namaz Kılarım Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İbadet _2	Erkek	326	3,20	1,459	-,571	598	,568
	Kadın	274	3,27	1,401			
İbadet _2	Lise	375	2,83	1,382	-9,630	506,260	,001
	Üniversite	225	3,89	1,260			

Katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,571; p > ,05$).

Katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[506,260] = -9,630; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları ($x=3,89$), lisede eğitim gören katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algılarından ($x=2,83$) daha yüksektir.

Beş vakit namaz kılarım maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24. Beş Vakit Namaz Kılarım Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İbadet _2	17	311	2,86	1,370	Grup Arası	116,893	3	38,964	20,896	,001
	18	76	3,13	1,370	Grup İçi	1111,367	596	1,865		
	19	76	3,67	1,437	Toplam	1228,260	599			
	20	137	3,88	1,312						
İbadet _2	Fen	50	3,26	1,337	Grup Arası	59,618	3	19,873	10,135	,001
	Anadolu	197	2,79	1,437	Grup İçi	1168,642	596	1,961		
	Mslk/Snt	48	3,31	1,461	Toplam	1228,260	599			
	İHL	305	3,50	1,377						
İbadet _2	Köy	26	3,96	1,509	Grup Arası	54,725	3	18,242	9,264	,001
	Ksb/İlçe	26	4,12	1,211	Grup İçi	1173,535	596	1,969		
	Şehir/İl	118	3,49	1,319	Toplam	1228,260	599			
	Bykşhr	430	3,06	1,429						
İbadet _2	Yüksek	115	2,92	1,358	Grup Arası	13,846	2	6,923	3,403	,034
	Orta	426	3,29	1,404	Grup İçi	1214,414	597	2,034		
	Düşük	59	3,37	1,691	Toplam	1228,260	599			

Katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 20,896$; $p<,05$). 20 yaşındaki katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları ($x=3,88$), 19 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,67$), 19 yaşındaki katılımcıların algıları da 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,13$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=2,86$) daha yüksektir.

Katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 10,135$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları ($x=3,50$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,31$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,26$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,79$) daha yüksektir.

Katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 9,264$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları ($x=4,12$), köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,96$), köyde yaşayan katılımcıların algıları da şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,49$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,06$) daha yüksektir.

Katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,403$; $p<,05$). Düşük gelirli katılımcıların beş vakit namaz kılarım maddesine yönelik algıları ($x=3,37$), orta gelirli katılımcıların algılarından ($x=3,29$), orta gelirli katılımcıların algıları da yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=2,92$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğe 3,23 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.2.3. Oruç Tutma

Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 25'de verilmiştir.

Tablo 25. Ramazan Ayında Aksatmadan Oruç Tutarım Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İbadet_3	Erkek	326	4,40	1,112	-,320	598	,749
	Kadın	274	4,43	1,033			
İbadet_3	Lise	375	4,29	1,222	-4,139	597,987	,001
	Üniversite	225	4,62	,729			

Katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,320$; $p >,05$).

Katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[597,987] = -4,139$; $p <,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları ($x=4,62$), lisede eğitim gören katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algılarından ($x=4,29$) daha yüksektir.

Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26. Ramazan Ayında Aksatmadan Oruç Tutarım Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İbadet _3	17	311	4,36	1,144	Grup Arası	2,457	3	,819	,707	,548
	18	76	4,37	1,056	Grup İçi	690,861	596	1,159		
	19	76	4,49	,959	Toplam	693,318	599			
	20	137	4,50	,986						
İbadet _3	Fen	50	4,40	1,178	Grup Arası	45,705	3	15,235	14,021	,001
	Anadolu	197	4,07	1,229	Grup İçi	647,613	596	1,087		
	Mslk/Snt	48	4,21	1,010	Toplam	693,318	599			
	İHL	305	4,67	,880						
İbadet _3	Köy	26	4,38	1,169	Grup Arası	4,618	3	1,539	1,132	,263
	Ksb/İlçe	26	4,77	,587	Grup İçi	688,700	596	1,156		
	Şehir/İl	118	4,48	,922	Toplam	693,318	599			
	Bykşhr	430	4,37	1,129						
İbadet _3	Yüksek	115	4,25	1,262	Grup Arası	8,885	2	4,442	3,875	,021
	Orta	426	4,49	,954	Grup İçi	684,433	597	1,146		
	Düşük	59	4,17	1,416	Toplam	693,318	599			

Katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = ,707$; $p > ,05$).

Katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 14,021$; $p < ,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları ($x=4,67$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,40$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,21$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,07$) daha yüksektir.

Katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = 1,132$; $p > ,05$).

Katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 3,875$; $p < ,05$).

Orta gelirli katılımcıların Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım maddesine yönelik algıları ($x=4,49$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,25$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,17$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,41 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.2.4. Gusül Alma Alışkanlığı

Gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkmam maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 27'de verilmiştir.

Tablo 27. Gusül Abdestim Olmaksızın Dışarı Çıkmam Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İbadet_4	Erkek	326	3,99	1,329	-,761	596,122	,447
	Kadın	274	4,07	1,181			
İbadet_4	Lise	375	3,85	1,346	-5,358	562,387	,001
	Üniversite	225	4,35	1,034			

Katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkmam maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[596,122] = -,761$; $p>,05$).

Katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkmam maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[562,387] = -5,358$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkmam maddesine yönelik algıları ($x=4,35$), lisede eğitim gören katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkmam maddesine yönelik algılarından ($x=3,85$) daha yüksektir.

Gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkmam maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28. Gusül Abdestim Olmaksızın Dışarı Çıkma Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İbadet _4	17	311	3,87	1,305	Grup Arası	19,034	3	6,345	4,037	,007
	18	76	4,03	1,177	Grup İçi	936,640	596	1,572		
	19	76	4,17	1,279	Toplam	955,673	599			
	20	137	4,29	1,158						
İbadet _4	Fen	50	3,96	1,355	Grup Arası	25,952	3	8,651	5,545	,001
	Anadolu	197	3,79	1,338	Grup İçi	929,722	596	1,560		
	Mslk/Snt	48	3,79	1,414	Toplam	955,673	599			
	İHL	305	4,22	1,140						
İbadet _4	Köy	26	4,08	1,294	Grup Arası	5,472	3	1,824	1,144	,331
	Ksb/İlçe	26	4,23	,951	Grup İçi	950,201	596	1,594		
	Şehir/İl	118	4,18	1,252	Toplam	955,673	599			
	Bykşhr	430	3,97	1,280						
İbadet _4	Yüksek	115	3,92	1,358	Grup Arası	4,154	2	2,077	1,303	,272
	Orta	426	4,08	1,192	Grup İçi	951,519	597	1,594		
	Düşük	59	3,85	1,540	Toplam	955,673	599			

Katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkma maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,037$; $p<,05$). 20 yaşındaki katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkma maddesine yönelik algıları ($x=4,29$), 19 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=4,17$), 19 yaşındaki katılımcıların algıları da 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=4,03$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,87$) daha yüksektir.

Katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkma maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 5,545$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkma maddesine yönelik algıları ($x=4,22$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,96$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat ve anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,79$) daha yüksektir.

Katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkma maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,144$; $p>,05$).

Katılımcıların gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkmam maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,303$; $p>,05$).

Maddenin 5’li likert ölçeğe 4,02 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.2.5. Nafile İbadetler

Sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 29’de verilmiştir.

Tablo 29. Sık Sık Nafile (Fazladan) İbadet Ederim Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İbadet _5	Erkek	326	2,51	1,139	-4,202	598	,001
	Kadın	274	2,90	1,158			
İbadet _5	Lise	375	2,48	1,144	-5,844	598	,001
	Üniversite	225	3,04	1,113			

Katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -4,202$; $p<,05$). Kadın katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları ($x=2,90$), erkek katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algılarından ($x=2,51$) daha yüksektir.

Katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -5,844$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları ($x=3,04$), lisede eğitim gören katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algılarından ($x=2,48$) daha yüksektir.

Sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30. Sık Sık Nafile (fazladan) İbadet Ederim Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İbadet _5	17	311	2,48	1,138	Grup Arası	29,295	3	9,765	7,444	,001
	18	76	2,76	1,221	Grup İçi	781,798	596	1,312		
	19	76	3,00	1,222	Toplam	811,093	599			
	20	137	2,93	1,072						
İbadet _5	Fen	50	2,54	1,199	Grup Arası	4,818	3	1,606	1,187	,314
	Anadolu	197	2,60	1,167	Grup İçi	806,275	596	1,353		
	Mslk/Snt	48	2,88	1,282	Toplam	811,093	599			
	İHL	305	2,73	1,135						
İbadet _5	Köy	26	3,19	1,327	Grup Arası	31,471	3	10,490	8,019	,001
	Ksb/İlçe	26	3,00	1,131	Grup İçi	779,623	596	1,308		
	Şehir/İl	118	3,03	1,074	Toplam	811,093	599			
	Bykşhr	430	2,54	1,151						
İbadet _5	Yüksek	115	2,47	1,134	Grup Arası	7,508	2	3,754	2,789	,062
	Orta	426	2,72	1,103	Grup İçi	803,585	597	1,346		
	Düşük	59	2,85	1,552	Toplam	811,093	599			

Katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 7,444$; $p<,05$). 19 yaşındaki katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları ($x=3,00$), 20 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=2,93$), 20 yaşındaki katılımcıların algıları da 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=2,76$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=2,48$) daha yüksektir.

Katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,187$; $p>,05$).

Katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 8,019$; $p<,05$). Köyde yaşayan katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları ($x=3,19$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,03$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,00$),

kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=2,54$) daha yüksektir.

Katılımcıların sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,789$; $p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçekte 2,69 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.2.6. Kur'an-ı Kerim Meali Okuma

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 31. Kur'an-I Kerim'in Türkçe Mealini Okurum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İbadet _6	Erkek	326	3,41	1,193	-3,811	592,084	,001
	Kadın	274	3,77	1,108			
İbadet _6	Lise	375	3,42	1,194	-4,309	509,795	,001
	Üniversite	225	3,83	1,078			

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[592,084]= -3,811$; $p<,05$). Kadın katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları ($x=3,77$), erkek katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algılarından ($x=3,41$) daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[509,795]= -4,309$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları ($x=3,83$), lisede eğitim gören katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algılarından ($x=3,42$) daha yüksektir.

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 32'de verilmiştir.

Tablo 32. Kur'an-I Kerim'in Türkçe Mealini Okurum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İbadet _6	17	311	3,39	1,170	Grup Arası	20,951	3	6,934	5,229	,001
	18	76	3,72	1,028	Grup İçi	795,967	596	1,336		
	19	76	3,78	1,207	Toplam	816,918	599			
	20	137	3,78	1,161						
İbadet _6	Fen	50	3,88	1,206	Grup Arası	5,774	3	1,925	1,414	,238
	Anadolu	197	3,52	1,215	Grup İçi	811,144	596	1,361		
	Mslk/Snt	48	3,65	1,211	Toplam	816,918	599			
	İHL	305	3,54	1,121						
İbadet _6	Köy	26	3,73	1,343	Grup Arası	19,243	3	6,414	4,793	,003
	Ksb/İlçe	26	4,19	,939	Grup İçi	797,675	596	1,338		
	Şehir/İl	118	3,76	,993	Toplam	816,918	599			
	Bykşhr	430	3,47	1,197						
İbadet _6	Yüksek	115	3,52	1,150	Grup Arası	4,947	2	2,473	1,819	,163
	Orta	426	3,62	1,119	Grup İçi	811,971	597	1,360		
	Düşük	59	3,32	1,461	Toplam	816,918	599			

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 5,229$; $p<,05$). 20 ve 19 yaşındaki katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları ($x=3,78$), 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,72$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,39$) daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,414$; $p>,05$).

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,793$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum

maddesine yönelik algıları ($x=4,19$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,76$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,73$), köyde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,47$) daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,819$; $p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçeğe 3,57 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.2.7. Hz. Muhammed'in Hayatını Okuma

Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 33'de verilmiştir.

Tablo 33. Hz. Muhammed'in Hayatını Okudum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İbadet _7	Erkek	326	4,40	,860	-,154	598	,877
	Kadın	274	4,39	,936			
İbadet _7	Lise	375	4,34	,945	-1,960	598	,050
	Üniversite	225	4,49	,797			

Katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598]= -,154$; $p>,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598]= -1,960$; $p=,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları ($x=4,49$), lisede eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algılarından ($x=4,34$) daha yüksektir.

Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 34'de verilmiştir.

Tablo 34. Hz. Muhammed'in Hayatını Okudum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İbadet _7	17	311	4,37	,866	Grup Arası	1,421	3	,474	,590	,621
	18	76	4,50	,808	Grup İçi	478,172	596	,802		
	19	76	4,34	1,014	Toplam	479,593	599			
	20	137	4,43	,938						
İbadet _7	Fen	50	4,28	1,011	Grup Arası	13,602	3	4,534	5,799	,001
	Anadolu	197	4,23	,940	Grup İçi	465,991	596	,782		
	Mslk/Snt	48	4,25	,934	Toplam	479,593	599			
	İHL	305	4,54	,814						
İbadet _7	Köy	26	4,42	1,137	Grup Arası	5,647	3	1,882	2,367	,070
	Ksb/İlçe	26	4,65	,689	Grup İçi	473,947	596	,795		
	Şehir/İl	118	4,54	,724	Toplam	479,593	599			
	Bykşhr	430	4,34	,927						
İbadet _7	Yüksek	115	4,36	,957	Grup Arası	8,711	2	4,355	5,522	,004
	Orta	426	4,46	,760	Grup İçi	470,883	597	,789		
	Düşük	59	4,05	1,443	Toplam	479,593	599			

Katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,590$; $p>,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 5,799$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları ($x=4,54$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,28$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,25$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,23$) daha yüksektir.

Katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,367$; $p>,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 5,522$; $p<,05$). Orta gelirli

katılımcıların Hz. Muhammed'in hayatını okudum maddesine yönelik algıları ($x=4,46$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,36$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,05$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,40 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.3. Duygu – Bireysel Boyutu

Dini inanç sahibi bireylerde bir takım manevi duygular, sezgiler bulunmaktadır. Katılımcıların dua, günden pişmanlık ve peygamberi örnek alma gibi İslami duygularla ilgili maddelere verdikleri yakıtlardan elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

3.2.3.1. Duanın Önemi

Dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 35'de verilmiştir.

Tablo 35. Dua, Hayatımda Önemli Bir Yere Sahiptir Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Duygu_1	Erkek	326	4,17	1,164	-3,063	597,851	,002
	Kadın	274	4,44	,994			
Duygu_1	Lise	375	4,15	1,203	-4,644	584,574	,001
	Üniversite	225	4,54	,840			

Katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[597,851] = -3,063$; $p < ,05$). Kadın katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları ($x=4,44$), erkek katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algılarından ($x=4,17$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “kadınlar için duanın önemi erkeklere göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Ülkemizde yapılmış başka çalışmalarda da kadınların dua tutumların erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Koç, 2004; Albayrak,

2013). Kadınlar daha duygusal bir yapıya sahip oldukları için Allah’a daha kolay bağlılık gösterir ve bu bağlılıklarını dua ve ibadetle yansıtabilirler (Albayrak, 2013, s. 110). Ayrıca cinsiyet, kişinin fiillerinde önemli bir rol oynamakla beraber, biyolojik özelliklerin dışında sosyal olguların da bir yansımasıdır (Lupton, 2002, s. 158; Ayten, 2008, s. 115). Bu yorumlar, kadınların dua tutumlarının neden daha yüksek olduğunu açıklayabilir.

Katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[584,574] = -4,644$; $p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları ($x=4,54$), lisede eğitim gören katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algılarından ($x=4,15$) daha yüksektir.

Dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 36’da verilmiştir.

Tablo 36. Dua, Hayatımda Önemli Bir Yere Sahiptir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Duygu_1	17	311	4,19	1,148	Grup Arası	8,327	3	2,776	2,322	,074
	18	76	4,32	,983	Grup İçi	712,458	596	1,195		
	19	76	4,36	1,104	Toplam	720,785	599			
	20	137	4,48	1,015						
Duygu_1	Fen	50	4,16	1,201	Grup Arası	8,006	3	2,699	2,231	,083
	Anadolu	197	4,17	1,194	Grup İçi	712,779	596	1,196		
	Mslk/Snt	48	4,25	1,101	Toplam	720,785	599			
	İHL	305	4,41	1,003						
Duygu_1	Köy	26	4,31	1,320	Grup Arası	18,241	3	6,080	5,158	,002
	Ksb/İlçe	26	4,85	,368	Grup İçi	702,544	596	1,179		
	Şehir/İl	118	4,53	,903	Toplam	720,785	599			
	Bykşhr	430	4,20	1,143						
Duygu_1	Yüksek	115	4,10	1,214	Grup Arası	18,893	2	9,447	8,035	,001
	Orta	426	4,40	,949	Grup İçi	701,892	597	1,176		
	Düşük	59	3,90	1,616	Toplam	720,785	599			

Katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,322; p>,05$).

Katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,231; p>,05$).

Katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 5,158; p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları ($x=4,85$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,53$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,31$), köyde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,20$) daha yüksektir.

Katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 8,035; p<,05$). Orta gelirli katılımcıların dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir maddesine yönelik algıları ($x=4,40$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,10$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=3,90$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,30 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.3.2. Günahtan Pişmanlık Duyma

Günah işlediğimde pişman olurum maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 37'de verilmiştir.

Tablo 37. Günah İşlediğimde Pişman Olurum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Duygu_2	Erkek	326	4,15	1,045	-3,090	598	,002
	Kadın	274	4,40	,953			
Duygu_2	Lise	375	4,12	1,102	-4,850	580,550	,001
	Üniversite	225	4,50	,786			

Katılımcıların günah işlediğinde pişman olulum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -3,090$; $p < ,05$). Kadın katılımcıların günah işlediğinde pişman olulum maddesine yönelik algıları ($x=4,40$), erkek katılımcıların günah işlediğinde pişman olulum maddesine yönelik algılarından ($x=4,15$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “kadınların günah sonrası pişmanlık düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Bu çalışmada ve yapılan diğer çalışmalarda da kadınların dini tutum düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Yapıcı, 2006; Ayten, 2008; Ok, 2011). Kadınların dine ve Allah’a olan bağlılıklarındaki bu durum günah işlenmesi sonrası pişmanlığı da beraberinde getirmektedir.

Katılımcıların günah işlediğinde pişman olulum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[580,550] = -4,850$; $p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların günah işlediğinde pişman olulum maddesine yönelik algıları ($x=4,50$), lisede eğitim gören katılımcıların günah işlediğinde pişman olulum maddesine yönelik algılarından ($x=4,12$) daha yüksektir.

Günah işlediğinde pişman olulum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 38’de verilmiştir.

Tablo 38. Günah İşlediğimde Pişman Olurum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Duygu_2	17	311	4,18	1,049	Grup Arası	6,687	3	2,229	2,193	,088
	18	76	4,24	,877	Grup İçi	605,707	596	1,016		
	19	76	4,34	,946	Toplam	612,393	599			
	20	137	4,43	1,013						
Duygu_2	Fen	50	4,06	1,150	Grup Arası	7,782	3	2,594	2,557	,054
	Anadolu	197	4,26	1,006	Grup İçi	604,611	596	1,014		
	Mslk/Snt	48	3,98	1,082	Toplam	612,393	599			
	İHL	305	4,34	,971						
Duygu_2	Köy	26	4,12	1,243	Grup Arası	10,631	3	3,544	3,510	,015
	Ksb/İlçe	26	4,62	,496	Grup İçi	601,763	596	1,010		
	Şehir/İl	118	4,47	,834	Toplam	612,393	599			
	Bykşhr	430	4,20	1,053						
Duygu_2	Yüksek	115	4,27	,958	Grup Arası	7,305	2	3,653	3,604	,028
	Orta	426	4,31	,954	Grup İçi	605,088	597	1,014		
	Düşük	59	3,93	1,400	Toplam	612,393	599			

Katılımcıların günah işlediğimde pişman olurum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,193$; $p>,05$).

Katılımcıların günah işlediğimde pişman olurum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,557$; $p>,05$).

Katılımcıların günah işlediğimde pişman olurum maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,510$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların günah işlediğimde pişman olurum maddesine yönelik algıları ($x=4,62$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,47$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,20$), büyükşehirde yaşayan katılımcıların algıları da köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,12$) daha yüksektir.

Katılımcıların günah işlediğimde pişman olurum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,604$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların günah işlediğimde pişman olurum maddesine yönelik algıları ($x=4,31$),

yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,27$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=3,93$) daha yüksektir.

Maddenin 5’li likert ölçeğinde 4,26 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.3.3. Peygamberi Örnek Şahsiyet Olarak Görme

Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t- testi sonuçları Tablo 39’da verilmiştir.

Tablo 39. Hz. Muhammed Benim İçin Her Anlamda Örnek Alınacak Bir Şahıstır Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Duygu_3	Erkek	326	4,54	1,009	-1,345	597,995	,179
	Kadın	274	4,64	,846			
Duygu _3	Lise	375	4,47	1,031	-4,127	582,945	,001
	Üniversite	225	4,77	,726			

Katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[597,995] = -1,345; p > ,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[582,945] = -4,127; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları ($x=4,77$), lisede eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algılarından ($x=4,47$) daha yüksektir.

Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 40’da verilmiştir.

Tablo 40. Hz. Muhammed Benim İçin Her Anlamda Örnek Alınacak Bir Şahıstır Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Duygu_3	17	311	4,56	,914	Grup Arası	2,878	3	,959	1,089	,353
	18	76	4,51	,959	Grup İçi	524,955	596	,881		
	19	76	4,54	1,113	Toplam	527,833	599			
	20	137	4,71	,876						
Duygu_3	Fen	50	4,36	1,191	Grup Arası	13,923	3	4,641	5,382	,001
	Anadolu	197	4,44	1,026	Grup İçi	513,910	596	,862		
	Mslk/Snt	48	4,48	,922	Toplam	527,833	599			
	İHL	305	4,73	,807						
Duygu_3	Köy	26	4,50	1,140	Grup Arası	4,119	3	1,373	1,562	,197
	Ksb/İlçe	26	4,77	,710	Grup İçi	523,714	596	,879		
	Şehir/İl	118	4,72	,794	Toplam	527,833	599			
	Bykşhr	430	4,54	,971						
Duygu_3	Yüksek	115	4,54	,920	Grup Arası	8,024	2	4,012	4,608	,010
	Orta	426	4,64	,840	Grup İçi	519,810	597	,871		
	Düşük	59	4,25	1,457	Toplam	527,833	599			

Katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,089$; $p>,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 5,382$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları ($x=4,73$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,48$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,44$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,36$) daha yüksektir.

Katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,562$; $p>,05$).

Katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=4,608$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır maddesine yönelik algıları ($x=4,64$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,54$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,25$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,58 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Toplumsal Boyutu

Dinin bireysel boyutu yanında toplumsal boyutu da vardır. Katılımcıların camiye gitme, arkadaş seçiminde dinin önemi, dini törenlere katılma, toplumda dinin önemi gibi dinin toplumsal boyutu ilgili maddelere verdikleri yakıtlardan elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

3.2.4.1. Camiye / Mescide Düzenli Gitme

Camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 41'de verilmiştir.

Tablo 41. Camiye / Mescide Düzenli Olarak Giderim Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Tplmsl_1	Erkek	326	3,27	1,219	-2,701	598	,007
	Kadın	274	3,00	1,285			
Tplmsl_1	Lise	375	2,94	1,262	-5,356	598	,001
	Üniversite	225	3,49	1,169			

Katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -2,701$; $p<,05$). Erkek katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları ($x=3,27$), kadın katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algılarından ($x=3,00$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “erkeklerin düzenli olarak camiye gitme alışkanlıkları kadınlara göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Dinimiz cemaatle namaz kılmanın bireysel kılmaktan daha faziletli olduğunu bildirmektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) cemaatle kılınan namazın sevabının, tek başına kılınandan 27 derece daha fazla olduğunu belirtmiştir (el-Buhârî, s. Ezân, 30 [645]). Bununla beraber Peygamber Efendimiz (s.a.s.) “Hanımlarınızın mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır.” (Ebu Davud, s. Salât, 53 [567]). Bu hadislerden yola çıkarak erkeklerin camiye gitme alışkanlıklarının kadınlara göre daha yüksek olmasını açıklayabiliriz.

Katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -5,356; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları ($x=3,49$), lisede eğitim gören katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algılarından ($x=2,94$) daha yüksektir.

Camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 42’de verilmiştir.

Tablo 42. Camiye / Mescide Düzenli Olarak Giderim Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Tplmsl_1	17	311	2,93	1,218	Grup Arası	35,921	3	11,974	7,849	,001
	18	76	3,14	1,251	Grup İçi	909,172	596	1,525		
	19	76	3,38	1,336	Toplam	945,093	599			
	20	137	3,50	1,207						
Tplmsl_1	Fen	50	3,20	1,385	Grup Arası	41,716	3	13,905	9,174	,001
	Anadolu	197	2,78	1,293	Grup İçi	903,377	596	1,516		
	Mslk/Snt	48	3,52	1,111	Toplam	945,093	599			
	İHL	305	3,31	1,281						
Tplmsl_1	Köy	26	3,54	1,581	Grup Arası	17,597	3	5,866	3,769	,011
	Ksb/İlçe	26	3,73	1,218	Grup İçi	927,496	596	1,556		
	Şehir/İl	118	3,25	1,207	Toplam	945,093	599			
	Bykşhr	430	3,06	1,238						
Tplmsl_1	Yüksek	115	3,13	1,301	Grup Arası	0,38	2	,019	,012	,988
	Orta	426	3,15	1,193	Grup İçi	945,056	597	1,583		
	Düşük	59	3,15	1,595	Toplam	945,093	599			

Katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 7,849$; $p<,05$). 20 yaşındaki katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları ($x=3,50$), 19 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,38$), 19 yaşındaki katılımcıların algıları da 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,14$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=2,93$) daha yüksektir.

Katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 9,174$; $p<,05$). Meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları ($x=3,52$), imam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,31$), imam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,20$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,78$) daha yüksektir.

Katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,769$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları ($x=3,73$), köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,54$), köyde yaşayan katılımcıların algıları da şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,25$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,06$) daha yüksektir.

Katılımcıların camiye / mescide düzenli olarak giderim maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,012$; $p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 3,15 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.4.2. Arkadaş Seçiminde Dinin Etkisi

Arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 43'de verilmiştir.

Tablo 43. Arkadaş Seçiminde Arkadaşımın Dine Bakış Açısı Benim İçin Önemlidir Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Tplmsl_2	Erkek	326	3,18	1,402	-1,303	598	,193
	Kadın	274	3,34	1,441			
Tplmsl_2	Lise	375	2,97	1,441	-6,874	524,061	,001
	Üniversite	225	3,73	1,250			

Katılımcıların arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -1,303$; $p>,05$).

Katılımcıların arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[524,061] = -6,874$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları ($x=3,73$), lisede eğitim gören katılımcıların arkadaş seçiminde

arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algılarından ($x=2,97$) daha yüksektir.

Arkadaş seçimimde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 44’de verilmiştir.

Tablo 44. Arkadaş Seçimimde Arkadaşımın Dine Bakış Açısı Benim İçin Önemlidir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Tplmsl_2	17	311	3,00	1,442	Grup Arası	50,971	3	16,990	8,741	,001
	18	76	3,22	1,302	Grup İçi	1158,522	596	1,944		
	19	76	3,74	1,370	Toplam	1209,493	599			
	20	137	3,57	1,344						
Tplmsl_2	Fen	50	3,22	1,489	Grup Arası	59,707	3	19,902	10,317	,001
	Anadolu	197	2,84	1,390	Grup İçi	1149,786	596	1,929		
	Mslk/Snt	48	3,17	1,534	Toplam	1209,493	599			
	İHL	305	3,54	1,347						
Tplmsl_2	Köy	26	3,42	1,528	Grup Arası	41,764	3	13,921	7,105	,001
	Ksb/İlçe	26	3,96	1,038	Grup İçi	1167,729	596	1,959		
	Şehir/İl	118	3,64	1,245	Toplam	1209,493	599			
	Bykşhr	430	3,10	1,449						
Tplmsl_2	Yüksek	115	3,02	1,481	Grup Arası	8,017	2	4,009	1,992	,137
	Orta	426	3,31	1,374	Grup İçi	1201,476	597	2,013		
	Düşük	59	3,27	1,606	Toplam	1209,493	599			

Katılımcıların arkadaş seçimimde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=8,741$; $p<,05$). 19 yaşındaki katılımcıların arkadaş seçimimde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları ($x=3,74$), 20 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,57$), 20 yaşındaki katılımcıların algıları da 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,22$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,00$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “yaş ilerledikçe arkadaş seçiminde dinin önemi daha yüksek hale gelmektedir” hipotezimizi kısmen doğrulamaktadır. Ergenlik dönemde dini bilincin uyanışı 12-14 yaşları arasında başlamaktadır. Dini şüphe ve çatışmalar ise 14-18 yaş aralığında ortaya çıkar (Hökelekli, 1993, s. 267-280). Tövbe ve dine dönüş olayları ise 16-17 yaş aralığında meydana gelmektedir (Hökelekli, 1993, s. 126). Son olarak ergenlerin dini inanç ve tutumlarının netleşmesi de 18-21 yaşları arasında gerçekleşmektedir (Hökelekli, 1993, s. 128). Dini tutum düzeylerinin yaş ilerledikçe daha yüksek olması, arkadaş seçiminde dinin öneminin daha yüksek olmasını beraberinde getirmektedir.

Katılımcıların arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 10,317$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları ($x=3,54$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,22$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,17$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,84$) daha yüksektir.

Katılımcıların arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 7,105$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları ($x=3,96$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,64$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,42$), köyde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,10$) daha yüksektir.

Katılımcıların arkadaş seçiminde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,992$; $p>,05$).

Maddenin 5’li likert ölçeğe 3,25 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.4.3. Dini İnanç ve İyi Hayat

Bu madde olumsuz bir madde olup cevaplar ters çevrilerek analizler yapılmıştır. Madde, kuvvetli dini inançları olmadan bir insan iyi bir hayat yaşayamaz şeklinde değerlendirmeye alınmıştır.

Kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 45’de verilmiştir.

Tablo 45. Kuvvetli Dini İnançları Olmadan Da Bir İnsan İyi Bir Hayat Yaşayabilir Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Tplmsl_3	Erkek	326	3,32	1,402	-2,420	598	,016
	Kadın	274	3,05	1,329			
Tplmsl_3	Lise	375	3,34	1,378	-3,458	598	,001
	Üniversite	225	2,95	1,335			

Katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -2,420$; $p < ,05$). Erkek katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları ($x=3,32$), kadın katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algılarından ($x=3,05$) daha yüksektir.

Katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -3,458$; $p < ,05$). Lisede eğitim gören katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları ($x=3,34$), üniversitede eğitim gören katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algılarından ($x=2,95$) daha yüksektir.

Kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 46’da verilmiştir.

Tablo 46. Kuvvetli Dini İnançları Olmadan Da Bir İnsan İyi Bir Hayat Yaşayabilir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Tplmsl_3	17	311	3,33	1,340	Grup Arası	21,104	3	7,035	3,773	,011
	18	76	3,22	1,372	Grup İçi	1111,081	596	1,864		
	19	76	3,21	1,463	Toplam	1132,185	599			
	20	137	2,86	1,362						
Tplmsl_3	Fen	50	3,60	1,355	Grup Arası	63,598	3	21,199	11,824	,001
	Anadolu	197	3,47	1,434	Grup İçi	1068,587	596	1,793		
	Mslk/Snt	48	3,65	1,263	Toplam	1132,585	599			
	İHL	305	2,88	1,283						
Tplmsl_3	Köy	26	3,46	1,476	Grup Arası	39,155	3	13,052	7,117	,001
	Ksb/İlçe	26	2,04	1,216	Grup İçi	1093,030	596	1,834		
	Şehir/İl	118	3,14	1,402	Toplam	1132,185	599			
	Bykşhr	430	3,27	1,341						
Tplmsl_3	Yüksek	115	3,45	1,482	Grup Arası	9,480	2	4,740	2,520	,081
	Orta	426	3,14	1,302	Grup İçi	1122,705	597	1,881		
	Düşük	59	3,10	1,616	Toplam	1132,185	599			

Katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,773$; $p<,05$). 17 yaşındaki katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları ($x=3,33$), 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,22$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 19 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,21$), 19 yaşındaki katılımcıların algıları da 20 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=2,86$) daha yüksektir.

Katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 11,824$; $p<,05$). Meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları ($x=3,65$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,60$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,47$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da imam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,88$) daha yüksektir.

Katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=7,117$; $p<,05$). Köyde yaşayan katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları ($x=3,46$), büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,27$), büyükşehirde yaşayan katılımcıların algıları da şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,14$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların algılarından ($x=2,04$) daha yüksektir.

Katılımcıların kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=2,520$; $p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 3,20 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.4.4. Dini Törenlere Katılma

Dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 47'de verilmiştir.

Tablo 47. Dini Törenlere, İbadetlere Katılmaktan Zevk Duyarım Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Tplmsl_4	Erkek	326	3,67	1,251	-1,836	598	,067
	Kadın	274	3,85	1,153			
Tplmsl_4	Lise	375	3,54	1,257	-6,082	543,040	,001
	Üniversite	225	4,11	1,031			

Katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598]= -1,836$; $p>,05$).

Katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[543,040]= -6,082$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların dini törenlere,

ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları ($x=4,11$), lisede eğitim gören katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algılarından ($x=3,54$) daha yüksektir.

Dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 48’de verilmiştir.

Tablo 48. Dini Törenlere, İbadetlere Katılmaktan Zevk Duyarım Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Tplmsl_4	17	311	3,58	1,229	Grup Arası	29,152	3	9,717	6,839	,001
	18	76	3,67	1,290	Grup İçi	846,846	596	1,481		
	19	76	3,92	1,241	Toplam	875,998	599			
	20	137	4,10	1,009						
Tplmsl_4	Fen	50	3,50	1,359	Grup Arası	14,079	3	4,693	3,245	,022
	Anadolu	197	3,61	1,291	Grup İçi	861,919	596	1,446		
	Mslk/Snt	48	3,67	1,209	Toplam	875,998	599			
	İHL	305	3,90	1,112						
Tplmsl_4	Köy	26	4,15	1,317	Grup Arası	20,135	3	6,712	4,674	,003
	Ksb/İlçe	26	4,15	,881	Grup İçi	855,863	596	1,436		
	Şehir/İl	118	3,98	1,162	Toplam	875,998	599			
	Bykşhr	430	3,64	1,217						
Tplmsl_4	Yüksek	115	3,63	1,301	Grup Arası	2,747	2	1,373	,939	,392
	Orta	426	3,79	1,148	Grup İçi	873,252	597	1,463		
	Düşük	59	3,69	1,441	Toplam	875,998	599			

Katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 6,839$; $p<,05$). 20 yaşındaki katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları ($x=4,10$), 19 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,92$), 19 yaşındaki katılımcıların algıları da 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,67$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,58$) daha yüksektir.

Katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,245$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları ($x=3,90$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,67$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,61$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,50$) daha yüksektir.

Katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,674$; $p<,05$). Köyde ve kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları ($x=4,15$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,98$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,64$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “kırsalda yaşayanların dini törenlere katılmaktan zevk duyma düzeyi daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Yaşanılan yer, dini yaşayış üzerinde etkili bir faktördür. Şehirleşme ve sanayileşme ile beraber kent toplumu ile köy toplumu birbirinden farklılaşmıştır ve bu durumu dini yaşayışta gözlemlemektedir. Araştırma yapılan köylerdeki dini hayat, şehirdeki dini hayattan daha güçlüdür (Günay, 2018, s. 155). Kırsalda yaşayanların dini tutumlarındaki bu durum dini törenlere katılmaktan zevk duymayı da beraberinde getirmektedir.

Katılımcıların dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,939$; $p>,05$).

Maddenin 5’li likert ölçeğe 3,75 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.4.5. Dini Konulara İlgi Duyma

Bu madde olumsuz bir madde olup cevaplar ters çevrilerek analizler yapılmıştır. Madde, dini konulara ilgi duyarım şeklinde değerlendirmeye alınmıştır.

Dini konulara ilgi duymam maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 49’da verilmiştir.

Tablo 49. Dini Konulara İlgi Duymam Maddesinin Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Tplmsl_5	Erkek	326	4,04	1,149	-,083	598	,934
	Kadın	274	4,05	1,260			
Tplmsl_5	Lise	375	4,02	1,195	-,667	598	,505
	Üniversite	225	4,09	1,210			

Katılımcıların dini konulara ilgi duymam maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,083; p > ,05$).

Katılımcıların dini konulara ilgi duymam maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,667; p > ,05$).

Dini konulara ilgi duymam maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 50’de verilmiştir.

Tablo 50. Dini Konulara İlgili Duymam Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Tplmsl_5	17	311	4,05	1,143	Grup Arası	5,326	3	1,775	1,234	,296
	18	76	3,86	1,272	Grup İçi	857,367	596	1,439		
	19	76	3,99	1,371	Toplam	8862,693	599			
	20	137	4,18	1,181						
Tplmsl_5	Fen	50	3,52	1,389	Grup Arası	49,684	3	16,561	12,141	,001
	Anadolu	197	3,92	1,255	Grup İçi	813,009	596	1,364		
	Mslk/Snt	48	3,52	1,516	Toplam	862,693	599			
	İHL	305	4,30	,996						
Tplmsl_5	Köy	26	3,96	1,483	Grup Arası	3,592	3	1,197	,831	,477
	Ksb/İlçe	26	4,35	1,164	Grup İçi	859,101	596	1,441		
	Şehir/İl	118	4,12	1,248	Toplam	862,693	599			
	Bykşhr	430	4,01	1,171						
Tplmsl_5	Yüksek	115	3,93	1,282	Grup Arası	2,973	2	1,486	1,032	,357
	Orta	426	4,09	1,133	Grup İçi	859,721	597	1,440		
	Düşük	59	3,95	1,479	Toplam	862,693	599			

Katılımcıların dini konulara ilgi duymam maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,234; p>,05$).

Katılımcıların dini konulara ilgi duymam maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 12,141; p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların dini konulara ilgi duymam maddesine yönelik algıları ($x=4,30$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,92$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat ve fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,52$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “imam hatip lisesinde okuyan ya da mezun olanların dini konulara ilgi duyma düzeyleri daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Mesleki derslerin yoğunlukta olduğu imam hatip liselerinde dini konulara ilgi duyma düzeyinin yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Katılımcıların dini konulara ilgi duymam maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,831; p>,05$).

Katılımcıların dini konulara ilgi duymam maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,032$; $p>,05$).

Maddenin 5’li likert ölçeğe 4,05 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.4.6. Toplumsal Huzur ve Din

Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 51’de verilmiştir.

Tablo 51. Toplum Huzurunun Sağlanmasında Dinin Önemli Bir Yer Tuttuğunu Düşünürüm Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Tplmsll_6	Erkek	326	4,12	1,147	-1,322	598	,187
	Kadın	274	4,24	1,072			
Tplmsl_6	Lise	375	4,00	1,189	-5,219	563,564	,001
	Üniversite	225	4,45	,911			

Katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -1,322$; $p>,05$).

Katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[563,564] = -5,219$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları ($x=4,45$), lisede eğitim gören katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algılarından ($x=4,00$) daha yüksektir.

Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 52’de verilmiştir.

Tablo 52. Toplum Huzurunun Sağlanması Dinin Önemli Bir Yer Tuttuğunu Düşünürüm Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Tplmsl_6	17	311	4,08	1,095	Grup Arası	5,960	3	1,987	1,606	,187
	18	76	4,17	1,100	Grup İçi	737,358	596	1,237		
	19	76	4,29	1,141	Toplam	743,318	599			
	20	137	4,31	1,141						
Tplmsl_6	Fen	50	4,08	1,066	Grup Arası	29,374	3	9,791	8,174	,001
	Anadolu	197	3,90	1,210	Grup İçi	713,945	596	1,198		
	Mslk/Snt	48	4,02	1,120	Toplam	743,318	599			
	İHL	305	4,38	1,013						
Tplmsl_6	Köy	26	4,08	1,383	Grup Arası	16,343	3	5,448	4,466	,004
	Ksb/İlçe	26	4,77	,514	Grup İçi	726,975	596	1,220		
	Şehir/İl	118	4,36	1,017	Toplam	743,318	599			
	Bykşhr	430	4,09	1,134						
Tplmsl_6	Yüksek	115	4,00	1,108	Grup Arası	10,122	2	5,061	4,121	,017
	Orta	426	4,25	1,046	Grup İçi	733,196	597	1,228		
	Düşük	59	3,92	1,489	Toplam	743,318	599			

Katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,606$; $p>,05$).

Katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 8,174$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları ($x=4,38$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,08$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,02$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,90$) daha yüksektir.

Katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık

göstermektedir ($F= 4,466$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları ($x=4,77$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,36$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,09$), büyükşehirde yaşayan katılımcıların algıları da köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=4,08$) daha yüksektir.

Katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,121$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları ($x=4,25$), yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=4,00$), yüksek gelirli katılımcıların algıları da düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=3,92$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçekte 4,17 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.4.7. Toplumsal Gelişim ve Din

Bu madde olumsuz bir madde olup cevaplar ters çevrilerek analizler yapılmıştır. Madde, toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünmem şeklinde değerlendirmeye alınmıştır.

Toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 53'de verilmiştir.

Tablo 53. Toplumun Geri Kalmasına, Dini Kuralların Neden Olduğunu Düşünürüm Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Tplmsl_7	Erkek	326	3,37	1,469	-,875	598	,382
	Kadın	274	3,26	1,486			
Tplmsl_7	Lise	375	3,23	1,427	-1,725	441,470	,086
	Üniversite	225	3,45	1,549			

Katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,875; p > ,05$).

Katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[441,470] = -1,725; p > ,05$).

Toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 54’de verilmiştir.

Tablo 54. Toplumun Geri Kalmasına, Dini Kuralların Neden Olduğunu Düşünürüm Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Tplmsl_7	17	311	3,21	1,414	Grup Arası	17,470	3	5,823	2,694	,045
	18	76	3,28	1,466	Grup İçi	1288,364	596	2,162		
	19	76	3,24	1,664	Toplam	1305,838	599			
	20	137	3,63	1,485						
Tplmsl_7	Fen	50	3,26	1,509	Grup Arası	72,416	3	24,139	11,664	,001
	Anadolu	197	2,96	1,405	Grup İçi	1233,417	596	2,069		
	Mslk/Snt	48	2,75	1,523	Toplam	1305,833	599			
	İHL	305	3,64	1,435						
Tplmsl_7	Köy	26	2,73	1,614	Grup Arası	28,697	3	9,566	4,464	,004
	Ksb/İlçe	26	3,88	1,558	Grup İçi	1277,136	596	2,143		
	Şehir/İl	118	3,04	1,504	Toplam	1305,833	599			
	Bykşhr	430	3,39	1,438						
Tplmsl_7	Yüksek	115	3,25	1,456	Grup Arası	2,365	2	1,182	,542	,582
	Orta	426	3,35	1,448	Grup İçi	1303,469	597	2,183		
	Düşük	59	3,17	1,714	Toplam	1305,833	599			

Katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 2,694; p < ,05$). 20 yaşındaki katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları ($x=3,63$), 18 yaşındaki

katılımcıların algılarından ($x=3,28$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 19 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,24$), 19 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,21$) daha yüksektir.

Katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 11,664$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları ($x=3,64$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,26$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,96$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,75$) daha yüksektir.

Katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,464$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları ($x=3,88$), büyükşehirde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,39$), büyükşehirde yaşayan katılımcıların algıları da şehir/ilde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=3,04$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların algıları da köyde yaşayan katılımcıların algılarından ($x=2,73$) daha yüksektir.

Katılımcıların toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,542$; $p>,05$).

Maddenin 5’li likert ölçekte 3,32 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.5. Popüler Dindarlık Düzeyi

Resmi dinin kabul etmediği ancak halk arasında kabul gören bir takım inanç ve uygulamalar bulunmaktadır. Katılımcıların evliya, mevlid, kurşun dökme gibi dinin popüler boyutu ilgili maddelere verdikleri yakıtlardan elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

3.2.5.1. Evliya Şeyh İnanışı

Bu madde olumsuz bir madde olup cevaplar ters çevrilerek analizler yapılmıştır. Madde, evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakarım şeklinde değerlendirilmeye alınmıştır.

Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 55’de verilmiştir.

Tablo 55. Evliya, Şeyh, Ermiş Gibi Sıfatlarla Anılan İnsanlara İyi Gözle Bakmam Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Pplr Din_1	Erkek	326	3,11	1,291	-1,333	598	,183
	Kadın	274	3,25	1,298			
Pplr Din_1	Lise	375	3,15	1,313	-,692	598	,489
	Üniversite	225	3,22	1,266			

Katılımcıların evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -1,333; p > ,05$).

Katılımcıların evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,692; p > ,05$).

Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 56’da verilmiştir.

Tablo 56. Evliya, Şeyh, Ermiş Gibi Sıfatlarla Anılan İnsanlara İyi Gözle Bakmam Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Pplr Din_1	17	311	3,20	1,275	Grup Arası	6,591	3	2,197	1,312	,270
	18	76	3,14	1,314	Grup İçi	998,034	596	1,675		
	19	76	2,92	1,262	Toplam	1004,625	599			
	20	137	3,28	1,343						
Pplr Din_1	Fen	50	2,48	1,249	Grup Arası	83,036	3	27,679	17,900	,001
	Anadolu	197	2,96	1,309	Grup İçi	921,589	596	1,546		
	Mslk/Snt	48	2,63	1,196	Toplam	1004,625	599			
	İHL	305	3,51	1,206						
Pplr Din_1	Köy	26	3,15	1,405	Grup Arası	,983	3	,328	,194	,900
	Ksb/İlçe	26	3,27	1,116	Grup İçi	1003,642	596	1,684		
	Şehir/İl	118	3,10	1,257	Toplam	1004,625	599			
	Bykşhr	430	3,19	1,312						
Pplr Din_1	Yüksek	115	3,13	1,361	Grup Arası	,304	2	,152	,090	,914
	Orta	426	3,18	1,265	Grup İçi	1004,321	597	1,682		
	Düşük	59	3,20	1,399	Toplam	1004,625	599			

Katılımcıların evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,312$; $p>,05$).

Katılımcıların evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 17,900$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesine yönelik algıları ($x=3,51$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,96$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,63$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,48$) daha yüksektir.

Katılımcıların evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesine yönelik algıları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,194$; $p>,05$).

Katılımcıların evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=,090$; $p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 3,18 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.5.2 Sünnet, Evlilik ve Cenaze Merasimlerini Yerine Getirme

Sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 57'de verilmiştir.

Tablo 57. Sünnet, Evlilik ve Cenaze/Ölüm ile Alakalı Merasimlerdeki Dini Vecibeler Yerine Getirilmelidir Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Pplr Din_2	Erkek	326	4,33	1,038	-1,213	598	,226
	Kadın	274	4,43	,940			
Pplr Din_2	Lise	375	4,26	1,080	-3,869	572,027	,001
	Üniversite	225	4,56	,800			

Katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -1,213$; $p>,05$).

Katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[572,027] = -3,869$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algıları ($x=4,56$), lisede eğitim gören katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algılarından ($x=4,26$) daha yüksektir.

Sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre

anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 58’de verilmiştir.

Tablo 58. Sünnet, Evlilik ve Cenaze/Ölüm ile Alakalı Merasimlerdeki Dini Vecibeler Yerine Getirilmelidir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Pplr Din_2	17	311	4,36	,993	Grup Arası	,808	3	,269	,271	,846
	18	76	4,37	,830	Grup İçi	591,566	596	,993		
	19	76	4,33	1,148	Toplam	592,373	599			
	20	137	4,44	,999						
Pplr Din_2	Fen	50	4,18	1,190	Grup Arası	13,097	3	4,366	4,492	,004
	Anadolu	197	4,21	1,086	Grup İçi	579,276	596	,972		
	Mslk/Snt	48	4,33	,883	Toplam	592,373	599			
	İHL	305	4,51	,893						
Pplr Din_2	Köy	26	4,35	1,198	Grup Arası	3,305	3	1,102	1,114	,343
	Ksb/İlçe	26	4,65	,562	Grup İçi	589,069	596	,988		
	Şehir/İl	118	4,45	,843	Toplam	592,373	599			
	Bykşhr	430	4,34	1,038						
Pplr Din_2	Yüksek	115	4,35	1,085	Grup Arası	3,052	2	1,526	1,546	,214
	Orta	426	4,41	,890	Grup İçi	589,322	597	,987		
	Düşük	59	4,17	1,428	Toplam	592,373	599			

Katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = ,271$; $p > ,05$).

Katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 4,492$; $p < ,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algıları ($x=4,51$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,33$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,21$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=4,18$) daha yüksektir.

Katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,114; p>,05$).

Katılımcıların sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,546; p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçeğinde 4,37 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.5.3. Nazar İnanışı

Nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 59'da verilmiştir.

Tablo 59. Nazar Değen Kişiye Kurşun Dökerek veya Tuz Çevrilerek Nazar Yok Edilebilir Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Pplr Din_3	Erkek	326	1,81	1,023	-3,319	598	,001
	Kadın	274	2,11	1,161			
Pplr Din_3	Lise	375	1,96	1,105	-,432	598	,666
	Üniversite	225	1,92	1,087			

Katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598]= -3,319; p<,05$). Kadın katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik algıları ($x=2,11$), erkek katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik algılarından ($x=1,81$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “kadınların kurşun dökme ve tuz çevirme inanç düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında kadınların popüler dindarlık düzeyleri erkeklerden daha yüksektir (Çelik, 2003, s. 161). Popüler inançlardan biri olan nazar inancında da durum aynıdır.

Katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,432; p > ,05$).

Nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 60'da verilmiştir.

Tablo 60. Nazar Değen Kişiye Kurşun Dökerek veya Tuz Çevrilerek Nazar Yok Edilebilir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Pplr Din_3	17	311	1,96	1,108	Grup Arası	5,933	3	1,978	1,648	,177
	18	76	2,00	1,120	Grup İçi	715,252	596	1,200		
	19	76	2,12	1,346	Toplam	721,185	599			
	20	137	1,79	,878						
Pplr Din_3	Fen	50	2,04	1,384	Grup Arası	16,164	3	5,388	4,555	,004
	Anadolu	197	1,99	1,071	Grup İçi	705,021	596	1,183		
	Mslk/Snt	48	2,42	1,412	Toplam	721,185	599			
	İHL	305	1,82	,981						
Pplr Din_3	Köy	26	2,35	1,413	Grup Arası	7,511	3	2,504	2,091	,100
	Ksb/İlçe	26	1,69	1,011	Grup İçi	713,674	596	1,197		
	Şehir/İl	118	2,04	1,120	Toplam	721,185	599			
	Bykşhr	430	1,91	1,070						
Pplr Din_3	Yüksek	115	1,91	1,167	Grup Arası	,208	2	,104	,086	,918
	Orta	426	1,95	1,070	Grup İçi	720,977	597	1,208		
	Düşük	59	1,98	1,167	Toplam	721,185	599			

Katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = 1,648; p > ,05$).

Katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = 4,555; p < ,05$). Meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik

algıları ($x=2,42$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=2,04$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=1,99$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da imam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=1,82$) daha yüksektir.

Katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,091$; $p>,05$).

Katılımcıların nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,086$; $p>,05$).

Maddenin 5'li likert ölçekte 1,95 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde düşük seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.5.4. Okunmuş Su İnanişi

Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesinin cinsiyete ve eğitim göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 61'de verilmiştir.

Tablo 61. Kur'an Okunmuş Suyun Şifa Olacağına İnanıyorum Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Pplr Din_4	Erkek	326	3,44	1,388	-6,141	596,885	,001
	Kadın	274	4,07	1,117			
Pplr Din_4	Lise	375	3,66	1,354	-1,746	509,744	,081
	Üniversite	225	3,85	1,223			

Katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[596,885]= -6,141$; $p<,05$). Kadın katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=4,07$), erkek katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algılarından ($x=3,44$) daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[509,744] = -1,746; p > ,05$).

Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 62'de verilmiştir.

Tablo 62. Kur'an Okunmuş Suyun Şifa Olacağına İnanıyorum Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Pplr Din_4	17	311	3,74	1,301	Grup Arası	,215	3	,072	,042	,989
	18	76	3,76	1,284	Grup İçi	1025,583	596	1,721		
	19	76	3,74	1,389	Toplam	1025,798	599			
	20	137	3,70	1,308						
Pplr Din_4	Fen	50	3,48	1,474	Grup Arası	14,581	3	4,860	2,865	,036
	Anadolu	197	3,60	1,391	Grup İçi	1011,217	596	1,697		
	Mslk/Snt	48	3,58	1,427	Toplam	1025,798	599			
	İHL	305	3,88	1,189						
Pplr Din_4	Köy	26	3,85	1,515	Grup Arası	10,744	3	3,581	2,103	,099
	Ksb/İlçe	26	4,00	1,166	Grup İçi	1015,054	596	1,703		
	Şehir/İl	118	3,95	1,260	Toplam	1025,798	599			
	Bykşhr	430	3,65	1,312						
Pplr Din_4	Yüksek	115	3,45	1,446	Grup Arası	14,938	2	7,469	4,441	,013
	Orta	426	3,83	1,212	Grup İçi	1010,860	597	1,693		
	Düşük	59	3,56	1,600	Toplam	1025,798	599			

Katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = ,042; p > ,05$).

Katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 2,865; p < ,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=3,88$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,60$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,58$),

meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların algıları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların algılarından ($x=3,48$) daha yüksektir.

Katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,103$; $p>,05$).

Bu sonuçlar "kırsalda yaşayanların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağı inancı daha yüksektir" hipotezimizi doğrulamamaktadır.

Katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 4,411$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum maddesine yönelik algıları ($x=3,83$), düşük gelirli katılımcıların algılarından ($x=3,56$), düşük gelirli katılımcıların algıları da yüksek gelirli katılımcıların algılarından ($x=3,45$) daha yüksektir.

Maddenin 5'li likert ölçekte 3,73 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.5.5. Kandil İnancı

Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 63'de verilmiştir.

Tablo 63. Kandil Gecelerini Diğer Günlerden Biraz Farklı Olarak Dini Ağırlıklı Geçiririm Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Pplr Din_5	Erkek	326	3,47	1,362	-3,358	596,688	,001
	Kadın	274	3,82	1,200			
Pplr Din_5	Lise	375	3,44	1,394	-4,928	564,598	,001
	Üniversite	225	3,94	1,063			

Katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[596,688]= -3,358$; $p<,05$). Kadın katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları

($\bar{x}=3,82$), erkek katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algılarından ($\bar{x}=3,47$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “kadınların kandil geceleri dini ağırlıklı geçirme düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Daha önce de zikrettiğimiz gibi hem bu çalışmada hem de başka çalışmalarda kadınların dini tutumların erkeklerden daha yüksek oluşu (Koç, 2004; Albayrak, 2013) kadınların kandil geceleri dini ağırlıklı geçirme düzeyleri erkeklere göre daha yüksek olmasını açıklamaktadır.

Katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[564,598] = -4,928$; $p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları ($\bar{x}=3,94$), lisede eğitim gören katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algılarından ($\bar{x}=3,44$) daha yüksektir.

Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 64’de verilmiştir.

Tablo 64. Kandil Gecelerini Diğer Günlerden Biraz Farklı Olarak Dini Ağırlıklı Geçiririm Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Pplr Din_5	17	311	3,49	1,356	Grup Arası	13,403	3	4,468	2,660	,047
	18	76	3,68	1,288	Grup İçi	1000,970	596	1,679		
	19	76	3,86	1,262	Toplam	1014,373	599			
	20	137	3,78	1,174						
Pplr Din_5	Fen	50	3,48	1,344	Grup Arası	10,912	3	3,637	2,160	,092
	Anadolu	197	3,46	1,383	Grup İçi	1003,461	596	1,684		
	Mslk/Snt	48	3,73	1,067	Toplam	1014,373	599			
	İHL	305	3,74	1,265						
Pplr Din_5	Köy	26	3,88	1,451	Grup Arası	11,783	3	3,928	2,335	,073
	Ksb/İlçe	26	3,92	1,017	Grup İçi	1002,591	596	1,682		
	Şehir/İl	118	3,82	1,181	Toplam	1014,373	599			
	Bykşhr	430	3,54	1,332						
Pplr Din_5	Yüksek	115	3,49	1,447	Grup Arası	3,455	2	1,727	1,020	,361
	Orta	426	3,67	1,219	Grup İçi	1010,918	597	1,693		
	Düşük	59	3,56	1,557	Toplam	1014,373	599			

Katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=2,660$; $p<,05$). 19 yaşındaki katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları ($x=3,86$), 20 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,78$), 20 yaşındaki katılımcıların algıları da 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,68$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 17 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,49$) daha yüksektir.

Katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,160; p>,05$).

Katılımcıların kândil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,335; p>,05$).

Katılımcıların kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = 1,020$; $p > ,05$).

Maddenin 5'li likert ölçekte 3,63 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.2.5.6. Mevlit Okutma Geleneği

Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 65'de verilmiştir.

Tablo 65. Ölünün Ruhunun Huzurlu Olması İçin Ruhuna Hatim veya Mevlit Okutmak Gereklidir Maddesinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Pplr Din_6	Erkek	326	3,75	1,240	-4,217	597,587	,001
	Kadın	274	4,15	1,069			
Pplr Din_6	Lise	375	3,98	1,238	-1,276	522,701	,203
	Üniversite	225	3,85	1,078			

Katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[597,587] = -4,217$; $p < ,05$). Kadın katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algıları ($x=4,15$), erkek katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algılarından ($x=3,75$) daha yüksektir.

Katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[522,701] = -1,276$; $p > ,05$).

Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 66'da verilmiştir.

Tablo 66. Ölünün Ruhunun Huzurlu Olması İçin Ruhuna Hatim veya Mevlit Okutmak Gereklidir Maddesinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Pplr Din_6	17	311	4,12	1,144	Grup Arası	23,838	3	7,946	5,838	,001
	18	76	3,76	1,142	Grup İçi	811,222	596	1,361		
	19	76	3,83	1,237	Toplam	835,060	599			
	20	137	3,66	1,191						
Pplr Din_6	Fen	50	3,82	1,257	Grup Arası	4,400	3	1,467	1,052	,369
	Anadolu	197	3,86	1,254	Grup İçi	830,660	596	1,394		
	Mslk/Snt	48	3,81	1,179	Toplam	835,060	599			
	İHL	305	4,01	1,118						
Pplr Din_6	Köy	26	3,92	1,495	Grup Arası	2,135	3	,712	,509	,676
	Ksb/İlçe	26	4,00	1,020	Grup İçi	832,925	596	1,398		
	Şehir/İl	118	4,04	1,158	Toplam	835,060	599			
	Bykşhr	430	3,90	1,177						
Pplr Din_6	Yüksek	115	3,90	1,249	Grup Arası	3,471	2	1,735	1,246	,288
	Orta	426	3,97	1,114	Grup İçi	831,589	597	1,393		
	Düşük	59	3,71	1,475	Toplam	835,060	599			

Katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 5,838$; $p<,05$). 17 yaşındaki katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algıları ($x=4,12$), 19 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,83$), 19 yaşındaki katılımcıların algıları da 18 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,76$), 18 yaşındaki katılımcıların algıları da 20 yaşındaki katılımcıların algılarından ($x=3,66$) daha yüksektir.

Katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algıları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,052$; $p>,05$).

Katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algıları yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,509$; $p>,05$).

Bu sonuçlar “kırsalda yaşayanların mevlit inançları daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamamaktadır.

Katılımcıların ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesine yönelik algıları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = 1,246; p > ,05$).

Maddenin 5’li likert ölçeğinde 3,93 genel yanıt ortalaması katılımcıların tutumunun genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.3 Ergenlik Dönemi Dindarlık Ölçeği Faktörlerine İlişkin Bulgular

3.3.1. Katılımcıların İnanç Düzeyleri

İnanç düzeylerinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 67’de verilmiştir.

Tablo 67. İnanç Düzeylerinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İnanç	Erkek	326	4,5491	,97576	-1,701	596,381	,086
	Kadın	274	4,6709	,77788			
İnanç	Lise	375	4,4942	,99272	-4,376	592,697	,001
	Üniversite	225	4,7889	,65464			

Katılımcıların inanç düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[596,381] = -1,701; p > ,05$).

Katılımcıların inanç düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[592,697] = -4,376; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların inanç düzeyleri ($x=4,7889$), lisede eğitim gören katılımcıların inanç düzeylerinden ($x=4,4942$) daha yüksektir.

İnanç düzeylerinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 68’de verilmiştir.

Tablo 68. İnanç Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İnanç	17	311	4,5718	,88629	Grup Arası	1,595	3	,512	,641	,589
	18	76	4,6031	,84895	Grup İçi	475,302	596	,797		
	19	76	4,5768	1,03689	Toplam	476,837	599			
	20	137	4,6959	,84499						
İnanç	Fen	50	4,4133	1,16800	Grup Arası	12,419	3	4,140	5,313	,001
	Anadolu	197	4,4518	,96953	Grup İçi	464,418	596	,779		
	Mslk/Snt	48	4,5521	,81878	Toplam	476,837	599			
	İHL	305	4,7432	,77338						
İnanç	Köy	26	4,5192	1,15020	Grup Arası	4,212	3	1,404	1,771	,152
	Ksb/İlçe	26	4,8846	,34887	Grup İçi	472,624	596	,793		
	Şehir/İl	118	4,7090	,79115	Toplam	476,837	599			
	Bykşhr	430	4,5643	,92022						
İnanç	Yüksek	115	4,5377	,95922	Grup Arası	9,656	2	4,828	6,170	,002
	Orta	426	4,6714	,77027	Grup İçi	467,180	597	,783		
	Düşük	59	4,2542	1,37797	Toplam	476,837	599			

Katılımcıların inanç düzeyleri yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= ,641$; $p>,05$).

Katılımcıların inanç düzeyleri lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 5,313$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların inanç düzeyleri ($x=4,7432$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların inanç düzeylerinden ($x=4,5521$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların inanç düzeyleri de anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların inanç düzeylerinden ($x=4,4518$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların inanç düzeyleri de fen lisesinde eğitim gören katılımcıların inanç düzeylerinden ($x=4,4133$) daha yüksektir.

Katılımcıların inanç düzeyleri yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,771$; $p>,05$).

Katılımcıların inanç düzeyleri gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 6,170$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların inanç düzeyleri ($x=4,6714$), yüksek gelirli katılımcıların inanç düzeylerinden ($x=4,5377$), yüksek gelirli

katılımcıların inanç düzeyleri de düşük gelirli katılımcıların inanç düzeylerinden ($x=4,2542$) daha yüksektir.

Faktörün en yüksek puanın 30 ve en düşüğünün 6 olması baz alınır, 27,6283 genel inanç puan ortalaması ve 5'li likert ölçeğinde 4,6047 genel yanıt ortalaması katılımcıların inanç düzeylerinin genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.3.2. Katılımcıların İbadet Düzeyleri

İbadet düzeylerinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 69'da verilmiştir.

Tablo 69. İbadet Düzeylerinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
İbadet	Erkek	326	3,5999	,86958	-1,981	598	,048
	Kadın	274	3,7424	,88804			
İbadet	Lise	375	3,4728	,89092	-7,477	528,741	,001
	Üniversite	225	3,9854	,76257			

Katılımcıların ibadet düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -1,981$; $p < ,05$). Kadın katılımcıların ibadet düzeyleri ($x=3,7424$), erkek katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,5999$) daha yüksektir.

Katılımcıların ibadet düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[528,741] = -7,477$; $p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların ibadet düzeyleri ($x=3,9854$), lisede eğitim gören katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,4728$) daha yüksektir.

İbadet düzeylerinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 70'de verilmiştir.

Tablo 70. İbadet Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
İbadet	17	311	3,4998	,82711	Grup Arası	20,553	3	6,851	9,206	,001
	18	76	3,6786	,84148	Grup İçi	443,551	596	,744		
	19	76	3,8665	,98791	Toplam	464,073	599			
	20	137	3,9208	,87925						
İbadet	Fen	50	3,6400	,94375	Grup Arası	21,110	3	7,037	9,468	,001
	Anadolu	197	3,4165	,91907	Grup İçi	442,963	596	,743		
	Mslk/Snt	48	3,6369	,95079	Toplam	464,073	599			
	İHL	305	3,8347	,79322						
İbadet	Köy	26	3,9341	1,17263	Grup Arası	15,968	3	5,323	7,080	,001
	Ksb/İlçe	26	4,1429	,62204	Grup İçi	448,105	596	,752		
	Şehir/İl	118	3,8523	,78044	Toplam	464,073	599			
	Bykşhr	430	3,5684	,88076						
İbadet	Yüksek	115	3,5342	,87227	Grup Arası	4,175	2	2,087	2,710	,067
	Orta	426	3,7183	,79336	Grup İçi	459,898	597	,770		
	Düşük	59	3,5351	1,34969	Toplam	464,073	599			

Katılımcıların ibadet düzeyleri yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=9,206$; $p<,05$). 20 yaşındaki katılımcıların ibadet düzeyleri ($x=3,9208$), 19 yaşındaki katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,8665$), 19 yaşındaki katılımcıların ibadet düzeyleri de 18 yaşındaki katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,6786$), 18 yaşındaki katılımcıların ibadet düzeyleri de 17 yaşındaki katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,4998$) daha yüksektir.

Katılımcıların ibadet düzeyleri lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=9,468$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların ibadet düzeyleri ($x=3,8347$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,6400$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların ibadet düzeyleri de meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,6369$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların ibadet düzeyleri de anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,4165$) daha yüksektir.

Katılımcıların ibadet düzeyleri yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=7,080$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların ibadet

düzeyleri ($x=4,1429$), köyde yaşayan katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,9341$), köyde yaşayan katılımcıların ibadet düzeyleri de şehir/ilde yaşayan katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,8523$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların ibadet düzeyleri de büyükşehirde yaşayan katılımcıların ibadet düzeylerinden ($x=3,5684$) daha yüksektir.

Katılımcıların ibadet düzeyleri gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 2,710$; $p>,05$).

Faktörün en yüksek puanın 35 ve en düşüğünün 7 olması baz alınır, 25,6550 genel ibadet puan ortalaması ve 5'li likert ölçeğinde 3,6650 genel yanıt ortalaması katılımcıların ibadet düzeylerinin genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.3.3. Katılımcıların Dini Duygu Düzeyleri

Dini duygu düzeylerinin cinsiyete ve eğitim göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 71'de verilmiştir.

Tablo 71. Dini Duygu Düzeylerinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Duygu	Erkek	326	4,2853	,95581	-2,798	598	,005
	Kadın	274	4,4939	,85173			
Duygu	Lise	375	4,2480	1,00702	-5,113	589,058	,001
	Üniversite	225	4,6015	,68335			

Katılımcıların dini duygu düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[598] = -2,798$; $p<,05$). Kadın katılımcıların dini duygu düzeyleri ($x=4,4939$), erkek katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x=4,2853$) daha yüksektir.

Katılımcıların dini duygu düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[589,058] = -5,113$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların dini duygu düzeyleri ($x=4,6015$), lisede eğitim gören katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x=4,2480$) daha yüksektir.

Dini duygu düzeylerinin yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 72'de verilmiştir.

Tablo 72. Dini Duygu Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Duygu	17	311	4,3087	,92966	Grup Arası	5,221	3	1,740	2,090	,100
	18	76	4,3553	,82253	Grup İçi	496,219	596	,833		
	19	76	4,4123	,93312	Toplam	501,440	599			
	20	137	4,5401	,90850						
Duygu	Fen	50	4,1933	1,06499	Grup Arası	8,242	3	2,747	3,320	,020
	Anadolu	197	4,2893	,96203	Grup İçi	493,197	596	,828		
	Mslk/Snt	48	4,2361	,90692	Toplam	501,440	599			
	İHL	305	4,4929	,84598						
Duygu	Köy	26	4,3077	1,17728	Grup Arası	9,917	3	3,306	4,008	,008
	Ksb/İlçe	26	4,7436	,44530	Grup İçi	491,523	596	,825		
	Şehir/İl	118	4,5706	,72153	Toplam	501,440	599			
	Bykşhr	430	4,3109	,95469						
Duygu	Yüksek	115	4,3014	,93343	Grup Arası	10,139	2	5,070	6,160	,002
	Orta	426	4,4507	,80670	Grup İçi	491,301	597	,823		
	Düşük	59	4,0282	1,41054	Toplam	501,440	599			

Katılımcıların dini duygu düzeyleri yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = 2,090$; $p > ,05$).

Katılımcıların dini duygu düzeyleri lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 3,320$; $p < ,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların dini duygu düzeyleri ($x = 4,4929$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x = 4,2893$), anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların dini duygu düzeyleri de meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x = 4,2361$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların dini duygu düzeyleri de fen lisesinde eğitim gören katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x = 4,1933$) daha yüksektir.

Katılımcıların dini duygu düzeyleri yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 4,008$; $p < ,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların dini duygu düzeyleri ($x = 4,7436$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x = 4,5706$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların dini duygu düzeyleri de büyükşehirde yaşayan katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x = 4,3109$), büyükşehirde yaşayan

katılımcıların dini duygu düzeyleri de köyde yaşayan katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x=4,3077$) daha yüksektir.

Katılımcıların dini duygu düzeyleri gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 6,160$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların dini duygu düzeyleri ($x=4,4507$), yüksek gelirli katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x=4,3014$), yüksek gelirli katılımcıların dini duygu düzeyleri de düşük gelirli katılımcıların dini duygu düzeylerinden ($x=4,0282$) daha yüksektir.

Faktörün en yüksek puanın 15 ve en düşüğünün 3 olması baz alınır, 13,1417 genel dini duygu puan ortalaması ve 5’li likert ölçeğinde 4,3836 genel yanıt ortalaması katılımcıların dini duygu düzeylerinin genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.3.4 Katılımcıların Toplumsal Din Düzeyleri

Toplumsal din düzeylerinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 73’de verilmiştir.

Tablo 73. Toplumsal Din Düzeylerinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Toplumsal	Erkek	326	3,5670	,68092	-,505	598	,613
	Kadın	274	3,5396	,63873			
Toplumsal	Lise	375	3,4347	,66726	-6,040	509,724	,001
	Üniversite	225	3,7543	,60242			

Katılımcıların toplumsal din düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[598] = -,505$; $p>,05$).

Katılımcıların toplumsal din düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[509,724] = -6,040$; $p<,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların toplumsal din düzeyleri ($x=3,7543$), lisede eğitim gören katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,4347$) daha yüksektir.

Toplumsal din düzeylerinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 74’de verilmiştir.

Tablo 74. Toplumsal Din Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Toplumsal	17	311	3,4552	,65058	Grup Arası	8,896	3	2,965	6,978	,001
	18	76	3,5094	,63303	Grup İçi	253,279	596	,425		
	19	76	3,6805	,70407	Toplam	262,175	599			
	20	137	3,4552	,65058	Grup Arası	8,896	3	2,965	6,978	,001
Toplumsal	Fen	50	3,4829	,73972	Grup Arası	15,617	3	5,206	12,581	,001
	Anadolu	197	3,3553	,65044	Grup İçi	246,558	596	,414		
	Mslk/Snt	48	3,4702	,72841	Toplam	262,175	599			
	İHL	305	3,7082	,60667						
Toplumsal	Köy	26	3,6209	,81810	Grup Arası	4,173	3	1,391	3,213	,023
	Ksb/İlçe	26	3,8407	,51954	Grup İçi	258,003	596	,433		
	Şehir/İl	118	3,6465	,64505	Toplam	262,175	599			
	Bykşhr	430	3,5080	,65817						
Toplumsal	Yüksek	115	3,4870	,62725	Grup Arası	1,399	2	,700	1,602	,202
	Orta	426	3,5852	,63839	Grup İçi	260,776	597	,437		
	Düşük	59	3,4649	,85821	Toplam	262,175	599			

Katılımcıların toplumsal din düzeyleri yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 6,978$; $p<,05$). 20 yaşındaki katılımcıların toplumsal din düzeyleri ($x=3,7351$), 19 yaşındaki katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,6805$), 19 yaşındaki katılımcıların toplumsal din düzeyleri de 18 yaşındaki katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,5094$), 18 yaşındaki katılımcıların toplumsal din düzeyleri de 17 yaşındaki katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,4552$) daha yüksektir.

Katılımcıların toplumsal din düzeyleri lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 12,581$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların toplumsal din düzeyleri ($x=3,7082$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,4829$), fen lisesinde eğitim gören katılımcıların toplumsal din düzeyleri de meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların toplumsal din

düzeylerinden ($x=3,4702$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların toplumsal din düzeyleri de anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,3553$) daha yüksektir.

Katılımcıların toplumsal din düzeyleri yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,213$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların toplumsal din düzeyleri ($x=3,8407$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,6465$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların toplumsal din düzeyleri de köyde yaşayan katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,6209$), köyde yaşayan katılımcıların toplumsal din düzeyleri de büyükşehirde yaşayan katılımcıların toplumsal din düzeylerinden ($x=3,5080$) daha yüksektir.

Katılımcıların toplumsal din düzeyleri gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,602$; $p>,05$).

Faktörün en yüksek puanın 35 ve en düşüğünün 7 olması baz alınır, 24,8817 genel toplumsal din puan ortalaması ve 5'li likert ölçeğinde 3,5545 genel yanıt ortalaması katılımcıların toplumsal din düzeylerinin genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

3.3.5. Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyleri

Popüler dindarlık düzeylerinin cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 75'de verilmiştir.

Tablo 75. Popüler Dindarlık Düzeylerinin T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Toplumsal	Erkek	326	3,3180	,87448	-4,946	596,941	,001
	Kadın	274	3,6369	,70424			
Toplumsal	Lise	375	3,4076	,86871	-2,288	543,083	,023
	Üniversite	225	3,5570	,71241			

Katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[596,941] = -4,946$; $p<,05$). Kadın katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri ($x=3,6369$), erkek katılımcıların popüler dindarlık düzeylerinden ($x=3,3180$) daha yüksektir.

Katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[543,083] = -2,288; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri ($x=3,5570$), lisede eğitim gören katılımcıların popüler dindarlık düzeylerinden ($x=3,4076$) daha yüksektir.

Popüler dindarlık düzeylerinin yaşa, lise türüne, yaşanılan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 76’da verilmiştir.

Tablo 76. Popüler Dindarlık Düzeylerinin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Popüler	17	311	3,4759	,81970	Grup Arası	,128	3	,043	,064	,979
	18	76	3,4539	,78815	Grup İçi	398,938	596	,669		
	19	76	3,4649	,91259	Toplam	399,067	599			
	20	137	3,4404	,77458						
Popüler	Fen	50	3,2467	,93024	Grup Arası	9,338	3	3,113	4,760	,003
	Anadolu	197	3,3477	,91887	Grup İçi	389,728	596	,654		
	Mslk/Snt	48	3,4167	,83722	Toplam	399,067	599			
	İHL	305	3,5814	,69985						
Popüler	Köy	26	3,5833	,96638	Grup Arası	2,879	3	,960	1,444	,229
	Ksb/İlçe	26	3,5897	,55021	Grup İçi	396,187	596	,665		
	Şehir/İl	118	3,5678	,80780	Toplam	399,067	599			
	Bykşhr	430	3,4202	,82066						
Popüler	Yüksek	115	3,3725	,91189	Grup Arası	2,162	2	1,081	1,626	,198
	Orta	426	3,5020	,76641	Grup İçi	396,904	597	,665		
	Düşük	59	3,3644	,95114	Toplam	399,067	599			

Katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F = ,064; p > ,05$).

Katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F = 4,760; p < ,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri ($x=3,5814$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların popüler dindarlık düzeylerinden ($x=3,4167$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri de anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların popüler dindarlık düzeylerinden ($x=3,3477$), anadolu lisesinde eğitim

gören katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri de fen lisesinde eğitim gören katılımcıların popüler dindarlık düzeylerinden ($x=3,2467$) daha yüksektir.

Katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri yaşanan yere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,444$; $p>,05$).

Katılımcıların popüler dindarlık düzeyleri gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F= 1,626$; $p>,05$).

Faktörün en yüksek puanın 30 ve en düşüğünün 6 olması baz alınır, 20,7817 genel popüler dindarlık puan ortalaması ve 5’li likert ölçeğinde 3,4636 genel yanıt ortalaması katılımcıların popüler dindarlık düzeylerinin genelde orta seviyede olduğunu göstermektedir.

3.4. Katılımcıların Genel Dini Tutumları

Dini tutumların cinsiyete ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 77’de verilmiştir.

Tablo 77. Dini Tutumların T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	T	Sd	P
Dini Tutum	Erkek	326	3,8009	,76345	-2,408	597,174	,016
	Kadın	274	3,9415	,66581			
Dini Tutum	Lise	375	3,7416	,77687	-5,967	574,867	,001
	Üniversite	225	4,0710	,56858			

Katılımcıların dini tutumları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[597,174]= -2,408$; $p<,05$). Kadın katılımcıların dini tutumları ($x=3,9415$), erkek katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,8009$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “kadınların dini tutumları erkeklere göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Yabancı kaynaklarda kiliseye devamlılık, dini törenlere katılma, kutsal metin okuma ve dua etme gibi konularda kadınların erkeklere göre daha dindar olduğu kabul görmektedir (Cirhinlioğlu, 2010, s. 79-86). Türkiye’de yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlara dayanarak yargıda bulunmak oldukça zordur. Çünkü her çalışmada dini tutumlar ve cinsiyete arasında bir farklılık görülmemiştir

(Yapıcı, 2012, s. 9). Dindarlık konusunda kadınlar ve erkekler arasında gözlenen farklılıklar nadiren % 20'yi geçmektedir (Allport, 2004, s. 55). Bu durum her iki cinsiyet arasındaki farklılıkların kısmî olduğu anlamına gelmektedir.

Kadınlar pişmanlık duyguları erkeklere göre daha yoğun olduğu için daha fazla dindar olma eğilimi göstermektedirler. Psikanalitik kuram ışığında bazı araştırmacılar erkek çocukların anneyi, kız çocukların ise babayı tercih etmesini kadın dindarlığının asıl kaynağı olarak görmektedir. Ataerkil toplumlarda kızlar itaati, erkekler ise kendine güvenmeyi öğrenmektedir. Bu durum kadınların daha dindar olmalarını sağlamıştır. Karakter olarak kadınlar erkeklere göre daha az saldırgan, daha fazla utangaç, daha bağımlı ve sıkıntılıdır. Bu nedenle kadınlar maruz kaldıkları stresle başa çıkmada zorlanmaktadır. Bu durum da onları dine daha fazla yakınlaştırmıştır. Kadınlar ikna edilebilirliğe daha müsaittir. Bu yapılarından dolayı dini kabule daha yatkınlardır. Kadınlar erkeklere göre, gündelik hayatta daha fazla engellenmeye maruz kalmaktadır. Bu engellenme hissi onları daha fazla dine bağlamaktadır. İş hayatında yer almayan kadınlar dini faaliyetlere daha fazla zaman ayırabilmektedir (Yapıcı, 2012, s. 10-11).

Katılımcıların dini tutumları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[574,867] = -5,967; p < ,05$). Üniversitede eğitim gören katılımcıların dini tutumları ($x=4,0710$), lisede eğitim gören katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,7416$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “üniversitede eğitim görenlerin dini tutumları lisede eğitim görenlere göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Genellikle eğitim seviyesinin düşük olması, dindarlığın daha basit ancak daha samimi olmasıyla ilişkilendirilebilir. Eğitim seviyesinin yüksek olması ise, dindarlığın daha düşük ibadet düzeyinde, ancak daha akli temellere dayanmış olması şeklindedir (Hökelekli, 1993).

Dini tutumların yaşa, lise türüne, yaşanan yere ve gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 78’de verilmiştir.

Tablo 78. Dini Tutumların ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Dini Tutum	17	311	3,7896	,71287	Grup Arası	4,766	3	1,589	3,068	,027
	18	76	3,8525	,67451	Grup İçi	308,623	596	,518		
	19	76	3,9419	,81883	Toplam	313,389	599			
	20	137	4,0010	,70021						
Dini Tutum	Fen	50	3,7376	,86655	Grup Arası	13,127	3	4,376	8,686	,001
	Anadolu	197	3,6918	,77208	Grup İçi	300,262	596	,504		
	Mslk/Snt	48	3,8024	,70682	Toplam	313,389	599			
	İHL	305	4,0078	,63647						
Dini Tutum	Köy	26	3,9456	,96088	Grup Arası	6,105	3	2,035	3,947	,008
	Ksb/İlçe	26	4,1711	,41534	Grup İçi	307,284	596	,516		
	Şehir/İl	118	3,9953	,65595	Toplam	313,389	599			
	Bykşhr	430	3,8060	,73149						
Dini Tutum	Yüksek	115	3,7763	,74218	Grup Arası	3,904	2	1,952	3,766	,024
	Orta	426	3,9144	,64842	Grup İçi	309,485	597	,518		
	Düşük	59	3,6826	1,08276	Toplam	313,389	599			

Katılımcıların dini tutumları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=3,068$; $p<,05$). 20 yaşındaki katılımcıların dini tutumları ($x=4,0010$), 19 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,9419$), 19 yaşındaki katılımcıların dini tutumları da 18 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,8525$), 18 yaşındaki katılımcıların dini tutumları da 17 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,7896$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “yaş ilerledikçe dini tutumlar daha olumlu hale gelmektedir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi ergenlik döneminin sonlarına doğru dini tutumlar netleşmektedir. Elde ettiğimiz verilerde bunu doğrulamaktadır.

Katılımcıların dini tutumları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=8,686$; $p<,05$). İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumları ($x=4,0078$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,8024$), meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumları da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,7376$), fen lisesinde eğitim

gören katılımcıların dini tutumları da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,6918$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “imam hatip lisesinde eğitim görenlerin dini tutumları diğer liselerde eğitim görenlere göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Dini ağırlıklı eğitim alan öğrencilerin dini tutumlarının daha yüksek olması beklenen bir sonuçtur. Elde ettiğimiz verilerde bu durumu doğrulamaktadır. Ayrıca meslek lisesinde eğitim gören katılımcıların dine ve dini konulara geleneksel bir bağlılık gösterdiği gözlemlenmiş bu durum elde edilen verilere de yansımıştır.

Katılımcıların dini tutumları yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,947$; $p<,05$). Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların dini tutumları ($x=4,1711$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,9953$), şehir/ilde yaşayan katılımcıların dini tutumları da köyde yaşayan katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,9456$), köyde yaşayan katılımcıların dini tutumları da büyükşehirde yaşayan katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,8060$) daha yüksektir.

Bu sonuçlara göre “kırsalda yaşayanların dini tutumları şehirde yaşayanlara göre daha yüksektir” hipotezimiz tam olarak doğrulanamamıştır. Hipotezimizin tam olarak doğrulanamamasında araştırmamızın İstanbul’da yapılması etkili olmuş olabilir.

Katılımcıların dini tutumları gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F= 3,766$; $p<,05$). Orta gelirli katılımcıların dini tutumları ($x=3,9144$), yüksek gelirli katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,7763$), yüksek gelirli katılımcıların dini tutumları da düşük gelirli katılımcıların dini tutumlarından ($x=3,6826$) daha yüksektir.

Bu sonuçlar “orta gelirli olanların dini tutumları düşük ve yüksek gelirli olanlara göre daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan pek çok araştırmaya göre gelir seviyesi yükseldikçe dindarlık seviyesi azalmaktadır (Kavas, 2013, s. 8). Ancak biz halkın çoğunluğunun orta gelirli olduğunu düşünerek hipotezimizi bu şekilde oluşturduk ve hipotezimizin doğrulandığını gördük.

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinin en yüksek puanın 145 ve en düşüğünün 29 olması baz alınır, 112,09 genel dini tutum puan ortalaması ve 5’li likert ölçeğe

3,8651 genel yanıt ortalaması katılımcıların dini tutumlarının genelde yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Dindarlık hem bireysel hem de sosyal bir olgudur. Dindarlık bireysellik yönüyle öznel, sosyal yönüyle de nesnel bir karaktere sahiptir. Dindarlık olgusu iç ve dış faktörlerden çeşitli derecelerde etkilenmektedir.

Bu çalışmanın evrenini, 17-20 yaş aralığındaki geç ergenler oluşturmaktadır. Bu sebeple, 2023 – 2024 eğitim öğretim yılı lise ve üniversite eğitimi gören 600 genç örneklem grubu olarak belirlenmiştir.

Geç ergenlik, ergenlik döneminin son aşamasıdır ve genellikle 18-19 yaşlarından itibaren başlar. Bu evrede bireylerin fiziksel ve duygusal değişimleri büyük ölçüde tamamlanır ve yetişkinliğe doğru geçiş yapılır. Geç ergenlik döneminde bireyler, kimliklerini sağlamlaştırır ve bağımsızlıklarını daha fazla ararlar. Karar alma, sorumluluk üstlenme ve geleceğe yönelik planlar yapma konusunda daha yetişkin bir tutum sergilerler.

Ergenlik döneminde bireyler kimliklerini keşfeder ve geliştirirler. Bu dönem, ergenlerin değerlerini, yeteneklerini ve hedeflerini belirlemeye başladıkları dönemdir. Kimlik arayışı, ergenlerin benlik algılarını oluşturmaya ve gelecekteki rolleri için hazırlık yapmalarına yardımcı olur.

Ergenlik dönemi dini tutumların şekillendiği önemli bir evredir. Bireyler, bu dönemde kendi inançlarını keşfederken, dini inanç ve değerler hakkında da derinlemesine düşünmeye başlarlar. Bu dönem, ergenlerin kimlik oluşumu, değerlerin yeniden değerlendirilmesi ve inanç sistemlerinin sorgulanması için önemli bir aşamadır. Bireyler, inançlarını sorgular, dini değerleri kabul ya da reddeder ve kendi kimliklerini oluştururlar. Dini tutumlar, aile, toplum, sorgulama, eleştirel düşünme, özgürlük arayışı, bilim ve kimlik oluşumu gibi faktörlerden etkilenebilmektedir.

Dindarlık konusu, genellikle alan araştırmasına dayalı yöntemler kullanılarak incelenmektedir. Bu tür araştırmaların önemli bir boyutunu veri toplama araçlarının geliştirilme süreci oluşturmaktadır. Veri toplama araçları, gözlem sonuçlarının sayısallaştırmasında, elde edilen bulguların betimlenmesinde ve raporlaştırılmasında araştırmacıya yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada, nicel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama araçlarından biri olan ölçek geliştirilmiştir.

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinde 29 maddeden oluşan bir form oluşturulmuştur. Bu 29 maddede, temel inanç esaslarına yönelik 6 madde, ibadet ve davranışlara yönelik 7 madde, duygu ve bireysel alana yönelik 3 madde, toplumsal alana yönelik 7 madde ve popüler dini inanışlara yönelik 6 madde bulunmaktadır. Bu maddelerden 25 tanesi olumlu ifadelerken, 4 tanesi olumsuz ifadelerdir. Ayrıca bu 29 maddeye ek olarak, gençlerin demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla 5 madde daha bulunmaktadır. Maddelerin cevaplanmasında beşli likert ölçek kullanılmıştır.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde çeşitli istatistik teknikleri kullanılmıştır. İstatistiksel işlemler IBM SPSS Statistics 22 programı kullanılarak yapılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ankete katılan 600 kişiden elde edilen veriler üzerinde yapılmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için faktör analizi yapılmıştır. Ergenlik dönemi dindarlık ölçeği maddelerinin faktör yükleri 0.57,1 - 0.89,4 arasında bulunmuştur. Faktör analizinin yorumlanabilir olduğuna KMO ve Bartlett Testi sonuçlarına: “Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0,970 > 0,600” ve “Bartlett’s Test of Sphericity = 14867,212”, “significance = 0,000 < 0,05”e bakarak karar verilmiştir. Bütün bu testler ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinin yüksek düzeyde geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinin güvenirlik çalışması, iç tutarlık katsayı (Cronbach alpha) değerleri hesaplanarak yapılmıştır. 29 maddeden oluşan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0.944$ olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha güvenirlik katsayısının bire yakın oluşu, ölçekteki her maddenin aynı tutumu ölçtüğü anlamına gelir. Bu veriye göre ergenlik dönemi dindarlık ölçeği, yüksek güvenirlik derecesi göstermiştir. Bu da ergenlik dönemi dindarlık ölçeğinin tutarlı ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada geç ergenlerin dini tutumların; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, okunulan lise, yaşanılan yer ve gelir durumu gibi bağımsız değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Yapmış olduğumuz analizler neticesinde bağımsız değişkenlerimizden cinsiyet değişkenine göre geç ergenlerin dini tutumlarında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların dini tutumları, erkek katılımcıların dini tutumlarına oranla daha yüksektir. Ancak bazı maddelerde erkek katılımcıların tutumları kadın katılımcıların tutumlarından daha yüksektir. Bu maddeler genel olarak kadınların pek imkân bulamadığı uygulamaya yönelik maddelerdir.

Geç ergenlerin dini tutumlarında etkili olan bir diğer faktör de yaş faktörüdür. Kişilerim içinde bulundukları yaş grubuna göre dini tutumlarında farklılıklar bulunmaktadır. Yaş ilerledikçe kişinin dini tutumları daha olumlu seyretmektedir. Bu çalışmada, 20 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarının 19 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarından, 19 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarının da 18 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarından, 18 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarının da 17 yaşındaki katılımcıların dini tutumlarından daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim durumu da geç ergenlerin dini tutumlarında etkili olan bir faktördür. Yapmış olduğumuz analizler neticesinde geç ergenlerin dini tutumları eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte bireylerin dini tutumlarının daha olumlu olduğu gözlenmiştir. Üniversitede eğitim gören katılımcıların dini tutumlarının, lisede eğitim gören katılımcıların dini tutumlarından daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim durumuyla birlikte okunulan ya da mezun olunan lise türü de geç ergenlerin dini tutumlarında etkili olan bir faktördür. Yapmış olduğumuz analizler neticesinde geç ergenlerin dini tutumları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. İmam hatip lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarının, meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarından, meslek/sanat lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarının da fen lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarından, fen lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarının da anadolu lisesinde eğitim gören katılımcıların dini tutumlarından daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Yaşanılan yerin, geç ergenlerin dini tutumlarında farklılığa neden olup olmadığı incelendiğinde anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir. Kasaba/ilçede yaşayan katılımcıların dini tutumlarının, şehir/ilde yaşayan katılımcıların dini tutumlarından,

şehir/ilde yaşayan katılımcıların dini tutumlarının da köyde yaşayan katılımcıların dini tutumlarından, köyde yaşayan katılımcıların dini tutumlarının da büyükşehirde yaşayan katılımcıların dini tutumlarından daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Kişinin ya da ailesinin gelir durumu da geç ergenlerin dini tutumlarını etkileyen faktörlerdendir. Yapmış olduğumuz analizler, geç ergenlerin dini tutumlarının gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini belirlemiştir. Orta gelirli katılımcıların dini tutumlarının, yüksek gelirli katılımcıların dini tutumlarından, yüksek gelirli katılımcıların dini tutumlarının da düşük gelirli katılımcıların dini tutumlarından daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak geç ergenlerin dini tutumlarının bağımsız değişkenlere göre farklılaşmasının incelendiği bu çalışmada bağımsız değişkenlerin geç ergenlerin dini tutumlarında farklılığa neden olduğu gözlenmiş ve katılımcıların dini tutum düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akın, A., Altundağ, Y., & Turan, M. (2015). Dini Bağlılık Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Derneği*, 4(2), 367-375.
- Albayrak, A. (2013). *Gençlerde Dua Psikolojisi (Üniversite Gençlerinin Dua Tutum ve Davranışları)*. İstanbul: Düşünce Kitapevi Yayınları.
- Allport, G. W. (2004). *Birey ve Dini*. (B. Sambur, Çev.) Ankara: Elis Yayınları.
- Arslan, M. (2003). Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(4), 97-116.
- Arslan, M. (2010). Paranormal İnanç Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 23-40.
- Ayten, A. (2008). *Pro-Sosyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniv. SOSBE.
- Bayat, B. (2014). Uygulamalı Sosyal Bilim Araştırmalarında Ölçme, Ölçekler ve Likert Ölçek Kurma Tekniği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 1-24.
- Beit-Hallahmi, B., & Argyle, M. (1992). Yaş ve Din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(4), 98.
- Berger, P. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. (A. Coşkun, Çev.) İstanbul.
- Berger, P. (2000). *Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. (A. Coşkun, Çev.) İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü, "Ergenlik" md.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı*. Ankara: Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi.
- Callak, Y. (2020). *Psikologlar İçin SPSS Uygulamaları ve Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Carey, L. (1988). *Measuring and Evaluating School Learning*. London: Allyn and Bacon.
- Carifio, J., & Perla, R. (2007). Ten Common Misunderstandings, Misconceptions, Persistent Myths and Urban Legends about Likert Scales and Likert Response Formats and their Antidotes. *Journal of Social Sciences*.
- Carmines, E., & Zeller, R. (1982). *Reliability and Validity Assessment*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Chambers, C. (1995). *Childhood and adolescence In: "Textbook of Family Practice"*. Philadelphia: W.B. Saunders Company.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2006). *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dini Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyilik Hali Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). *Din Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Coştu, Y. (2009). Dine Normatif Ve Popüler Yaklaşım: "Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 119-139.
- Çelik, C. (2003). Değişkenler ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın İncelenmesi. *Erciyes Ü. İlahiyat F. ilahiyat bilimleri araştırma vakfı*, 153-174.
- Çuhadaroğlu, F. (2000). Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri. *Katkı Pediatri Dergisi Adolessan Sayısı*, 863-868.
- Ebu Davud. (2006). *Sünen-i Ebu Davud*. (N. Yenieş, & H. Kayapınar, Çev.) İstanbul: Şamil Yayınları.
- el-Buhârî, E. A. (2009). *el-CÂMÎU's-SAHÎH*. (Heyet, Çev.) İstanbul: Karınca Polen Yayınları.
- Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Ölçeklerde Güvenirlik ve Geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*.
- Erkol, M. (2015). Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 131-161.

- Fırat, E. (1977). *Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusu: din psikolojisi açısından bir değerlendirme*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Gay, L. (1985). *Educational Evaluation and Measurement*. London: A Bell & Howell Company.
- Günay, Ü. (2018). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gürsakal, N. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Uludağ Üni. Güçlendirme Vakfı.
- Horozcu, Ü. (2019). Dinde Yenilikçilik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Bilimname*, 2019(37), 9-42.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Johnstone, R. L. (1992). *Religion in Society*. New Jersey.
- Kalgı, M. E. (2020). Türkiye’de Dindarlığın Ölçülmesi ve Ölçek Çalışmaları. *İslam ve Yorum IV*, 491-511.
- Kalgı, M. E., & Kayıklık, H. (2017). Dinsel Yaşayış Ölçeği: Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 1-19.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Karavaşin, H. (2008). Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 191-200.
- Kavas, E. (2013). Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum. *Akademik Bakış Dergisi*.
- Kımtır, N. (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. Bursa: Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, M. (2004). Ergenlik Döneminde Dua ve İbadete Yönelik Tutum ve Davranışlar Üzerine Bir Saha Araştırması. *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 147-178.
- Koç, M. (2004). Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(17), 231-256.

- Koç, M. (2005). Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi. *EKEV Akademi Dergisi*, 9(25), 75-88.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (1999). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Likert. (1932). *A Technique for the Measurement of Attitudes*. USA: Archives of Psychology.
- Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din*. (A. Coşkun, & F. Aydın, Çev.) İstanbul.
- Lupton, D. (2002). *Duygusal Yaşantı: Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*. (M. Cemal, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Mavi, E. (1985). *Pubertede Fiziksel Gelişme*. İzmir: E. Ü. Tıp Fak. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Teksiri.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). Din, Dindarlık ve Değerler. *İZU Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 173- 189.
- Mutlu, K. (1989). Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyoloji’de Yöntem Üzerine Bir Tartışma). *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 194-199.
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri; Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- Neyzi, O., & Leyla, K. (1983). *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları* (Cilt 1). İstanbul: İstanbul Tıp Fak. Vakfı, Bayda Yayını.
- Ok, Ü. (2011). Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 528-549.
- Onay, A. (2001). Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 439-449.

- Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Öncü, H. (1994). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Matser Basım San. Ve Tic. Ltd. Şti.
- Özçelik, D. (1981). *Okullarda Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: ÜSYM-Eğitim Yayınları.
- Özdamar, K. (2002). *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Pataki, C. (2007). *Normal Ergenlik “Kaplan&Sadock Comprehensive Textbook of Psychiatry” içinde* (8 b., Cilt 4). (H. Aydın, & A. Bozkurt, Çev.) Ankara: Güneş Kitabevi.
- Patton, D., & Harris, J. (2007). *Ergenlik Gelişimi ve Tarama “Current Aile Hekimliği Tanı ve Tedavi” içinde*. (M. Mazıcıoğlu, A. Kut, İ. Tokalak, & M. Eminsoy, Çev.) Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.
- Piaget, J. (1937). *The Birth of Intelligence in The Children*. Oxford, England: Delachaux and Niestle.
- Püsküllüoğlu, A. (1971). *Öz Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Salı, J. B. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Verilerin Toplanması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Ders Kitabı.
- Santrock, J. W. (2014). *Ergenlik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Selman, R. (1980). *Growth of Interpersonal Understanding: Development and Clinical Analyses*. New York: Academic Press.
- Sencer, M., & Sencer, Y. (1978). *Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim*. Ankara: Doğan Basımevi.
- Seyhan, B. Y. (2015). Dini Şuur Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, 399-414.

- Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. İstanbul: İz Yayınları.
- Şimşek, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Evren ve Örneklem*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Ders Kitabı.
- Taplamacıoğlu, M. (1962). Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet Ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1-4), 131-161.
- Taş, K. (2013). Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma. Ü. Günay, & C. Çelik içinde, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* (s. 175-206). Adana: Karahan Kitabevi.
- Tekin, H. (1977). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Mars Matbaası.
- Tekin, M. (2004). *Dindarlık Bağlamında Amel-i Salih Kavramına Sosyolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Kurav Yayınları.
- Thompson, I. (2004). *Odadaki Sosyoloji Din Sosyolojisine Giriş*. (B. Z. Çoban, Çev.) İstanbul.
- Turgut, F. (1993). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metodları*. Ankara: Saydam Matbaacılık.
- Tümer, G. (1994). Din. *DİA*, 9, 312–320.
- Türkdoğan, O. (1989). *Bilimsel Değerlendirme ve Değerlendirme Metodolojisi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Türnüklü, A., & Şahin, İ. (2004). 13-14 Yaş Grubu Öğrencilerin Çatışma Çözme Stratejilerinin İncelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(13), 45-61.
- Uysal, V. (1995). İslâmî Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma. *İslâmî Araştırmalar*, 8(3-4), 263-271.
- Uysal, V., Turan, Ş., & Işık, Z. (2014). Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (MMRI) Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Islamic Research*, 5(1), 15-27.

- Windmiller, M. (1995). *Ahlak Gelişimi ve Ahlaki Davranış "Ergenliği Anlamak"*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Yaparel, R. (1987). Dinin Tarifi Mümkün mü? *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 403-417.
- Yapıcı, A. (2002). Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 2(2), 75-117.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6(1), 66-116.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din, Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2012). Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-34.
- Yavuzer, H. (1987). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, C. (1991). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma. *Tabula Rasa*, 1(1), 19-42.
- Yörükoğlu, A. (1993). *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yurdagül, H. (2005). *Faktör Analizinde KMO ve Bartlett Testleri Neyi Ölçer?* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

EKLER

Ölçek Maddeleri

Demografik Maddeler - Bağımsız Değişkenler

Cinsiyet

Yaş

Eğitim Durumu

Lise Türü

Yaşanılan Yer

Gelir Durumu

Faktör – 1: İnanç

1. Allah'ın varlığına, birliğine bizi yaratıp yaşattığına inanıyorum.
2. Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanıyorum.
3. Kur'an-ı Kerim ve diğer kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum.
4. Meleklerin varlığına inanıyorum.
5. Kadere (Hayır ve Şerrin Allah'tan geldiğine) inanıyorum.
6. Öldükten sonra dirileceğime ve bu dünyada yaptıklarımın hesaba çekileceğime inanıyorum.

Faktör – 2: İbadet – Davranış

7. Kur'an'ı Kerim'i Arapça hattından düzenli olarak okurum.
8. Beş vakit namaz kılarım.
9. Ramazan ayında aksatmadan oruç tutarım.
10. Gusül abdestim olmaksızın dışarı çıkmam.
11. Sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim.
12. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealini okurum.
13. Hz. Muhammed'in hayatını okudum.

Faktör – 3: Duygu – Bireysel

14. Dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir.
15. Günah işlediğimde pişman olurum.
16. Hz. Muhammed benim için her anlamda örnek alınacak bir şahıstır.

Faktör – 4: Toplumsal

17. Camiye / mescide düzenli olarak giderim.
18. Arkadaş seçimimde arkadaşımın dine bakış açısı benim için önemlidir.
19. Kuvvetli dini inançları olmadan da bir insan iyi bir hayat yaşayabilir.
20. Dini törenlere, ibadetlere katılmaktan zevk duyarım.
21. Dini konulara ilgi duymam.
22. Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir yer tuttuğunu düşünürüm.
23. Toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm.

Faktör – 5: Popüler Dindarlık

24. Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam.
25. Sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir.
26. Nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir.
27. Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum.
28. Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm.
29. Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir.

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu		
Oturum Tarihi : 27-07-2023	Oturum Sayısı : 7	Karar Sayısı : 15
Etik Açından Uygun		
Çalışma Adı	Geç Ergenlerin Dini Tutumlarının Bağımsız Değişkenlere Göre Farklılaşmasının İncelenmesi	
Araştırmacılar	Yükseklisans Öğrencisi Emre Erim KARAKAŞ (Yürütücü) Dr. Öğr. Üyesi Gültekin EROĞLU (Danışman)	
Başkan	Prof.Dr. Yüksel GÖĞEBAKAN	
Kurul Üyeleri		

Prof.Dr. Yusuf BATAR	Prof.Dr. Mehmet ÖNAL
Avukat Mehmet YILMAZ	Prof.Dr. Mehmet GÜNGÖR
Prof.Dr. Süleyman ÇALDAK	Prof.Dr. Nesrin SİS
Prof.Dr. Lütfiye ÖZDEMİR	